

Stefan Nosek

Kultura amfor kulistych na Lubelszczyźnie

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Nauki Filozoficzne i Humanistyczne 5, 55-158

1950

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN --- POLONIA

VOL. V, 3

SECTIO F

1950

Z Zakładu Archeologii Polski U. M. C. S.
Kierownik: prof. dr Stefan Nosek

Stefan NOSEK

Kultura amfor kulistych na Lubelszczyźnie
Культура шаровидных амфор Люблинской
области

The Globular Amphorae Culture in the Lublin Province

I.

Z obszaru Lubelszczyzny, ujętego w ramy Wisły i Bugu, znamy dotąd niewielką liczbę stanowisk kultury amfor kulistych, zajmującej w neolicie Polski poczesne miejsce. Pomijając dawne, jeszcze XIX-wieczne odkrycia i publikacje J. Przyborowskiego z Branicy Suchowolskiej i Okalewa, w powiecie radzyńskim¹⁾ i S. Łaniewskiego z Drzewiec, w powiecie puławskim²⁾ — to ostatnie zaliczone zresztą mylnie przez L. Kozłowskiego do kultury czasz lejowatych, co za nim powtórzyli i inni — oraz nieco późniejsze M. Wawrzeńskiego z Nałęczowa, w powiecie puławskim³⁾, z nowszych wymienić należy przede wszystkim grób skrzynkowy z Poniatówki, w powiecie chełmskim, opublikowany wzorowo przez Z. Podkowińską⁴⁾. Przy okazji podaje ona także dalsze jeszcze

¹⁾ Wiadomości Archeologiczne. III, str. 16—18, ryc. 9 na str. 9 oraz 19—21, ryc. 10 nr 1—4.

²⁾ S. Łaniewski, Grób przedhistoryczny w Drzewcach pod Markuszowem w Lubelskiem. Wiadom. Archeol. III, str. 95—100.

³⁾ Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne. XII, str. 40, tabl. XV.

⁴⁾ Grób skrzynkowy neolityczny w Poniatówce. Światowit. XVI, str. 79—96.

z przypadkowych odkryć znane stanowiska kultury amfor kulistych w Miednikach, w powiecie hrubieszowskim i z Woli Gródeckiej, w powiecie tomaszowskim.

W roku 1937 dwa groby skrzynekowe, niestety częściowo zniszczone, w Rębkowie—Parcelach, w powiecie garwolińskim zbadał z ramienia Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie K. Salewicz⁵⁾.

Wreszcie tuż przed wybuchem II wojny światowej opublikował nieco nowych materiałów z tego terenu W. Antoniewicz⁶⁾, (Tworyczów, pow. zamojski i Ulwówek, pow. hrubieszowski).

Po II wojnie światowej podjęto na Lubelszczyźnie z ramienia Zakładu Prehistorii (obecnie Zakład Archeologii Polski) UMCS w Lublinie badania terenowe, zwłaszcza na obszarze powiatu puławskiego, które przyniosły sporo nowych materiałów dla poznania kultury amfor kulistych na tym obszarze. W roku 1947 odkopano jeden grób kultury amfor kulistych w Lesie Stockim, w pow. puławskim⁷⁾. W roku 1949 i następnych podjęło dalsze systematyczne badania, w czasie których odsłonięto kilka nowych grobów w Lesie Stockim, jak też w miejscowościach sąsiednich (Klementowice, Parchatka).

Badania te przyniosły sporo nowych materiałów i nowych spostrzeżeń, w świetle których zagadnienia związane z kulturą amfor kulistych poczynają się trochę inaczej, aniżeli je dotąd stawiano, zarysowywać. Chcąc jak najszybciej udostępnić szerszemu gronu badaczy odkryte dotąd materiały, mimo że stanowiska, z których je wydobyto nie zostały jeszcze w całości przekopane, publikuję je w niniejszej pracy. Ze względu na znaczne rozproszenie publikowanych dawniej materiałów daję zestawienie wszystkich znanych obecnie z obszaru między Wisłą a Bugiem stanowisk kultury amfor kulistych. Ułatwi to zorientowanie się w zagadnieniach z nią związanych.

⁵⁾ Z otchłani wieków. R. XII. 1937, zesz. 6, str. 80—81.

⁶⁾ W. Antoniewicz, Z dziedziny archeologii ziem Polski. Światowit, XVII, str. 366—369, ryc. 24, 25, 27 oraz str. 401.

⁷⁾ S. Nosek, Materiały neolityczne z Lubelszczyzny. Annales Univ. M. Curie-Skłodowska, Sectio F, t. II, str. 214—226 oraz Sprawozd. z czynn. i pos. Pol. Akad. Um. XLVIII. 1947, str. 384—387. W obu pracach podano mylnie jako miejsce odkrycia grobu Stok, pow. Puławy. W rzeczywistości grób znajdował się na polach sąsiedniej miejscowości Las Stocki.

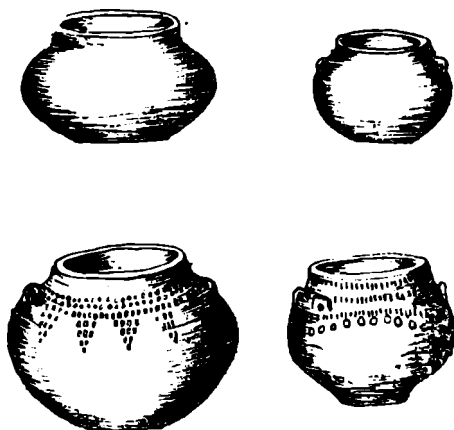
II.

1. **Bezek, gm. Staw, pow. Chełm**

Według informacji zebranych przez b. Państw. Konserwatora dla Zabytków Przedhistorycznych na okręg Lubelski M. D r e w k ę odkryto tu po I wojnie światowej grób skrzynkowy z naczyniami, który został przez znalazców zniszczony. Był to najprawdopodobniej grób kultury amfor kulistych.

Literatura:

D r e w k o M., Sprawozdanie z działalności Państw. Urzędu Konserwatorskiego na okręg Lubelski (1921). Wiadomości Archeologiczne, t. VI, str. 181.

Ryc. 1. Branica Suchowolska, pow. Radzyń. Ceramika z grobu skrzynkowego. (Wg J. Przyborowskiego).

2. **Branica Suchowolska, gm. Suchowola, pow. Radzyń**

W roku 1875 zbadał tu J. P r z y b o r o w s k i dwa groby skrzynkowe zbudowane z dużych płaskich płyt granitowych.

Grób I. Był on zorientowany osią dłuższą w kierunku wschód — zachód i posiadał „4 łokcie i 6 cali długości, 1 łokieć i 20 cali szerokości“. Wysokość ścian wynosiła „1 łokieć i 16 cali“. Wieko stanowił duży prawie okrągły głaz. W ziemi znajdującej się wewnątrz skrzyni grobowej znaleziono wiór krzemienisty, długi 4 cm, a zewnątrz skorupy. Grób był więc już zniszczony.

Grób II. Znajdował się w odległości 8 kroków na południe od grobu I. Zbudowany był z podobnych płyt jak poprzedni, nie posiadał tylko pokrywy. Długość „4 łokcie 22 cale, szerokość 1 łokieć 12 cali, wysokość 1 łokieć 12 cali“. We wschodniej części grobu znaleziono wiór krzemienisty, dług. 6 cm. W części zachodniej znajdowało się pięć naczyń (Ryc. 1): amfora zdobiona ornamentem stempelkowym, wys. 22 cm, czarka z ornamentem stempelkowym i gęsiego pióra, cztero-ucha, przy czym ucha po dwa blisko siebie osadzone i przekłute pionowo umieszczone są naprzeciwlegle, wreszcie dwie amfory nie zdobione *)

Literatura:

J. Przyborowski, Wycieczki archeologiczne nad Tyśmienicę. *Wiadom. Archeol.* III, str. 19—21, ryc. 10. — Kohn i Mehliis. *Materialien zur vorge-schichte der Menschen in östlichen Europa.* Jena, 1879, t. I, str. 91—93. — A. H. Kirkor, Zbiór wiadom. do antropol. kraj. t. I, str. 23. — L. Kozłowski, *Młodsza epoka kamienna w Polsce (neolit)*, Lwów, 1924, str. 43, 170, 206. — tenże, *Epoka kamienna na wydmach wschodniej części Wyżyny Małopolskiej*, str. 106, 116. — tenże, *Groby megalityczne na wschód od Odry* *Prace i mat. antropol.-archeol. i etnograf.* II, str. 26, 32, 59—60. — *Materiały antropol.-archeol. i etnograf.* III, str. 87. — W. Antoniewicz, *Archeologia Polski*, W-wa, 1928, str. 62. — J. Kostrzewski, *Od mezolitu do okresu wędrówek ludów. Prehistoria ziem polskich*, Kraków, 1939—48, str. 148.

3. Drzewce, gm. Drzewce, pow. Puławy

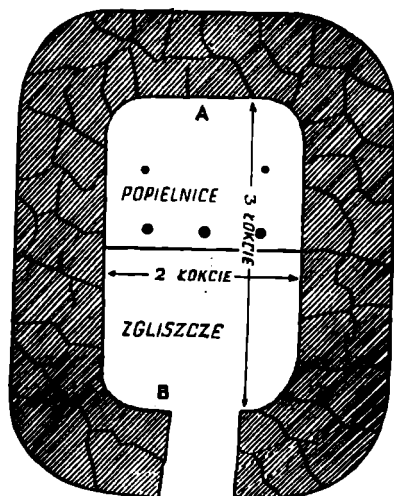
W roku 1874 przy kopaniu fundamentów pod dom odkryto tu na wzgórzu grób kultury amfor kulistych *). Grób częściowo uszkodzony

*) W relacji z odkrycia grobu wymienia J. Przyborowski 5 naczyń. Na rycinie załączonej do opisu przedstawionych jest tylko i to dość nieudolnie 4 naczynia. Brak także w dalszym tekście opisu 5 naczynia.

*) Grób w Drzewcach został przez L. Kozłowskiego mylnie zaliczony do grobów kultury czas lejąwatych. (Por. *Młodsza epoka kam.*, str. 63) przypuszczalnie ze względu na obstawę i pokrywę z wapniaków analogiczną do spotykanych w grobach tej kultury odkrytych przez H. Wiercieńskiego i M. Wawrzenieckiego w Antopolu i Nałęczowie. Amfory kuliste znane były wówczas tylko z grobów skrzynkowych, stąd omyłka Kozłowskiego. Ostatnie badania, prowadzone przez Zakład Prehistorii UMCS w Lublinie, ustaliły ponad wszelką wątpliwość istnienie tego typu grobów w kulturze amfor kulistych na terenie powiatu puławskiego. Jeśli chodzi o grób w Drzewcach już sama ilość naczyń nigdy w grobach kultury czas lejąwatych nie spotykana, a także ślady ogniska w grobie, świadczą bez wątplenia, że mamy do czynienia z grobem kultury amfor kulistych. Błąd Kozłowskiego powtórzył K. Jążdżeński, *Kultura pucharów lejąwatych*, str. 449.

przez przypadkowych znalazców, którzy poszukując złota porozbijali znajdujące się w nim naczynia, został zbadany i opisany przez S. Łaniewskiego¹⁰⁾.

Jak sądzić można na podstawie opisu oraz nieco schematycznych i idealizujących jego wygląd planów, był to grób (Ryc. 2) z obstawą i pokrywą z kamieni wapiennych. Wierzch pokrywy występował na głębokości 59 cm. Nasyp zorientowany był osią dłuższą w kierunku północ—południe i posiadał 2 m 36 cm długości i 1,18 m szerokości.

Ryc. 2. Drzewce, pow. Puławy. Plan grobu kultury amfor kulistych z obstawą z kamieni wapiennych (wg S. Łaniewskiego).

Dno grobu znajdowało się na głębokości około 1,20 m. W północnej części grobu znajdowały się szczątki kości ludzkich. Na podstawie opisu Łaniewskiego trudno zorientować się, czy były to resztki jednego czy większej ilości osobników. Obok kości widoczne były ślady ogniska palonego w grobie, po którym pozostały ślady popiołu i węgla drzewnych. W stronie południowo-zachodniej grobu znajdowało się pięć naczyń ustawionych w dwu szeregach, w pierwszym było ich trzy, w drugim dwa. Naczynia, wedle relacji Łaniewskiego, były „nierównej wielkości i nie jednakowego wykończenia”. Największe z naczyń

¹⁰⁾ Por. przypis 2.

posiadało około 29 cm wysokości, cztery naprzeciwległe ucha i było zdobione sześciu rzędami stempelków pionowych. Powierzchnia naczyń prawie czarna, w glinie duża domieszka żwiru. Z czterech pozostałych naczyń jedno posiadało również powierzchnię **ciemną** inne czerwonawą. Oprócz naczyń znaleziono w grobie siekiere z krzemienia „czarnego“, czworoboczną o długości około 16 cm, szerokości zaś przy ostrzu 7 cm, przy obuchu 3 cm. Powierzchnie siekiery były starannie wygładzone. Siekiera uległa jednak przepaleniu, o czym świadczyły odpryski muszlowate widoczne na gładzonej powierzchni.

Literatura:

S. Łaniewski, Grób przedhistoryczny w Drzewcach pod Markuszowem w Lubelskiem. Wiadom. Archeol. III, str. 95—100. — Kohn i Mehliś o. c., I, str. 95—97. — L. Kozłowski, Groby megalityczne. Prace i mat. antropol.-archeol. i etn. II, str. str. 38. — tenże, Młodsza epoka kamienna, str. 63. — W. Antoniewicz, Archeologia Polski, str. 62.

4. Huta, gm. Wojśławice, pow. Chełm

W roku 1916 odkryto tu przypadkowo na polu Marianny Szajer w pobliżu domów mieszkalnych grób skrzynkowy zbudowany z dwunastu płyt granitowych. W grobie miano znaleźć siekiere krzemienne i dwie skorupy.

Literatura:

Gazeta Polska, nr 224 z 12.VIII.1936. — Z otchłani wieków. R. XI. 1936, zesz. 10—11, str. 124.

5. Klementowice, gm. Celejów, pow. Puławy —

W roku 1950 na polu Stanisława Tarkowskiego rozkopano jeden grób odkryty przypadkowo przez właściciela pola i częściowo zniszczony.

Grób I. Nasyp i obstawa z kamieni wapiennych zostały rozwleczone przez plóg. Zachował się tylko niewielki fragment obstawy we wschodniej części grobu. Jama grobowa posiadała kształt prostokątny, osią dłuższą zorientowana w kierunku wschód—zachód. Długość jamy grobowej wynosiła 2,80 m. W części zachodniej grobu znajdowały się bardzo źle zachowane szczątki ludzkiego szkieletu ułożonego w postawie skurczonej na boku z głową skierowaną na wschód.

W pobliżu szkieletu znajdowały się dwie siekiery krzemienne, z których jedna była przepalona w ogniu tak, że luszczyla się na powierzchni na drobne blaszki. Nieco dalej stało zupełnie zniszczone naczynie.

Ryc. 3. Klementowice, pow. Puławy. Cmentarzysko B. Plan grobu I.

W odległości około 1 m od szkieletu ludzkiego we wschodniej części grobu znajdowały się również bardzo źle zachowane i częściowo rozwleczone szkielety dwóch bydła. Tuż przy kościach bydła od strony zachodniej znajdowały się trzy naczynia: czarka, duże naczynie z lejo-

wato rozchylonym wylotem rozbite i trzecie, jak sądzić można z zachowanych szczątków, również znacznych rozmiarów. Tego ostatniego nie udało się niestety odtworzyć.

W grobie stwierdzono poza tym ślady ognisk w postaci placów ciemnej ziemi, węgla drzewnych, wreszcie śladów opalenia na niektórych kościach zwierzęcych.

Czarka (Tablica II, ryc. 1) z wyodrębnioną szyją i wyraźnie wyodrębnionym dnem. Na przejściu szyi w brzusiec znajdują się dwa poziomo przekłute uszka umieszczone tuż obok siebie. Szyję pokrywa ornament złożony z motywów stempelkowych, dwie linie zygzakowate ujęte w ramy linii złożonych ze stempelków prostokątnych odcisniętych pionowo. Wys. 8,5 cm, średn. otw. 10 cm, średn. dna 6 cm.

Garnek (Tablica II, ryc. 1) o jajowatym brzuscu, z dnem wyodrębnionym i szyją lejowatą rozchyloną. Na przejściu szyi w brzusiec znajduje się szereg pionowo umieszczonych uchwytów. Wys. 28 cm, średn. otw. 20,5 cm, średn. dna 11 cm.

Siekiera z krzemienia pasiastego, czworoboczna, o prostokątnym obuchu, gładzona na całej powierzchni. Siekiera znajdowała się w pobliżu ognia i uległa silnemu przepaleniu tak, że z powierzchni odłupują się płaskie łuszczące się blaszki. Dług. 9,5 cm, szer. ostrza 3,5 cm, obuch 2 x 0,9 cm.

Siekiera a raczej klin (dłutko) z krzemienia pasiastego wykonana podobnie jak poprzednia. Dług. 7 cm, szer. ostrza 2,6 cm, obuch 1,5 x 0,5 cm.

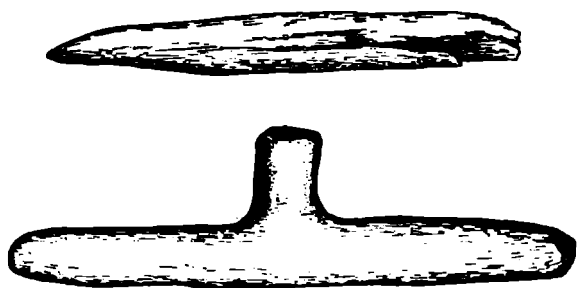
Literatura:

S. Nosek, Nowe cmentarzyska kultury amfor kulistych na Lubelszczyźnie. Sprawozd. z czynn. i pos. Pol. Akad. Um., L, 1949, str. 531—533.

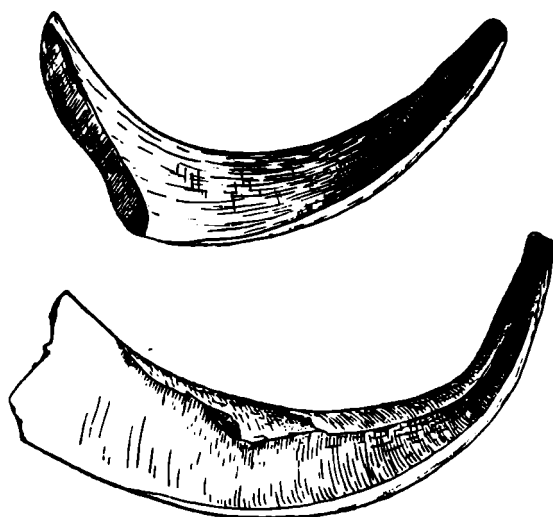
6. Klementowice, gm. Celejów, pow. Puławy — Cmentarzysko B.

W kwietniu 1950 roku gospodarz J. Gawda natrafił przy orce na swym polu — leżącym w odległości około 2 km od cmentarzyska A — na bruk kamienny. Na własną rękę rozkopał północną część grobu niszcząc bruk ponad grobem, rozbijając znaczną część naczyń i wydobywając jedną dużą amforę jajowatą w stanie nieuszkodzonym. Na trafiwszy na kości ludzkie zaprzestał dalszego kopania, zasypał wykop

i zawiadomił Zakład Prehistorii UMCS w Lublinie o odkryciu. Z ramienia Zakładu przeprowadzili badanie tego grobu dr J. Kowalczyk, mgr Z. Ślusarski w obecności prof. antropologii UMCS dr. T. Henzla. Badania przyniosły następujące wyniki:

Ryc. 4. Klementowice, pow. Puławy. Cmentarzysko B. Ostrze kościane i ozdoba w kształcie litery T z grobu I.

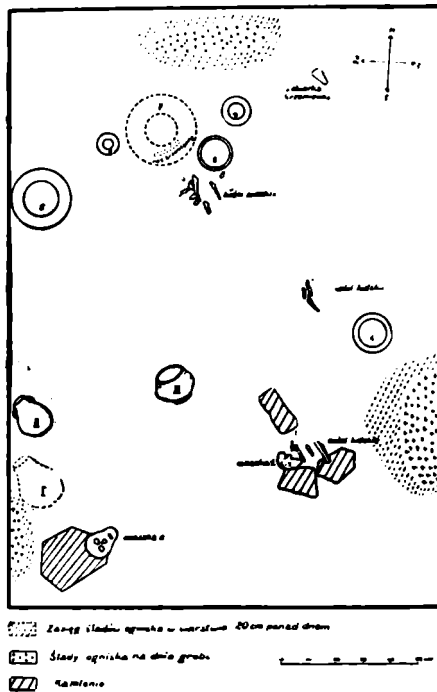

Ryc. 5. Klementowice, pow. Puławy. Cmentarzysko B. Oskrobyszak z kła dzika i duży kiel dzika nie obrabiony z grobu I.

Na głębokości około 20 cm znajdował się prostokątny bruk o wymiarach 4 x 2 m z kamieni wapiennych, zorientowany dłuższą osią w kierunku wschód—zachód. Bruk zachowany był tylko w części po-

łudniowej grobu oraz w rogu północno-zachodnim (fragment). Reszta bruku została wybrana przez właściciela pola.

W części północnej grobu (Ryc. 3), mniej więcej w jego środku, znajdował się szkielet dorosłego osobnika (mężczyzny) ułożony na prawym boku w postawie skurczonej, głową zwrócony na wschód, nogami na zachód. Górna część szkieletu złożona była na kilku kamie-

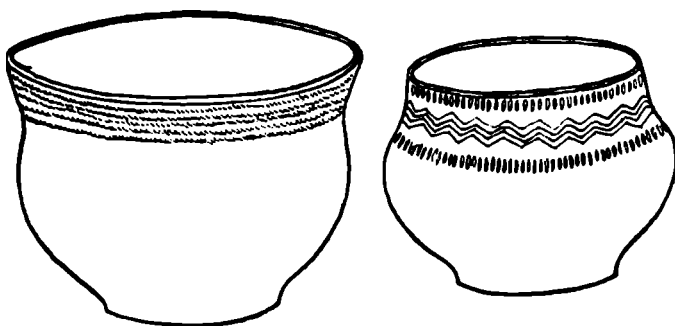

Ryc. 6. Las Stocki, pow. Puławy. Cmentarzysko C. Plan grobu II na głębokości 45 cm

niach. Tuż obok tych kamieni od strony południowej znajdowała się siekierka nr 3. Na północ od tego osobnika leżała siekiera krzemienienna nr 4, na zachód zaś w odległości około 1 m, siekiera krzemienienna nr 1 oraz szczeka dużego knura z potężnymi szablami. Nieco dalej od tego szkieletu, już w południowej połowie grobu, leżała siekiera nr 2. W najbliższym sąsiedztwie szkieletu stało 13 naczyń. Niestety z wyjątkiem wspomnianej już amfory jajowatej, wydobytej w całości, wszystkie inne były rozbite na drobne ułamki, tak że nie można było określić ich położenia. Ułamki 12 naczyń były częściowo wyrzucone na po-

wierzchnię i rozwleczone przez orkę na znacznej przestrzeni. Udało się jednak zrekonstruować z tej gromady skorup jeszcze 8 naczyń w całości, dwa częściowo, z dwóch wreszcie zachowały się tylko nie-duże fragmenty.

Poza tym znaleziono jeszcze w tej części grobu trzy szable dzika lub świni, fragmenty czaszki świńskiej, oskrobywacz z kła dzika, wiór z krzemienia szarego biało nakrapianego, 5 odpadków krzemiennych, z czego jeden największy z krzemienia szarego biało nakrapianego, reszta z krzemienia pasiastego, skamielinę jakiejś muszेलki kopalnej sercowatego kształtu, rurkowaty paciorek bursztynowy, wreszcie złożone w dwóch kupkach drobne kosteczki żaby.

Ryc. 7. Las Stocki, pow. Puławy. Cmentarzysko C. Czarki z grobu II.

W nienaruszonej części południowej grobu (Tablica I, ryc. 1), w rogu północno-zachodnim znajdował się szkielet młodej kobiety. Nie był on jednak ułożony w jakiejś regularnej pozycji, lecz kości były jakby rozwleczone. Czaszka ułożona była na boku, wierzchem zwrócona ku zachodowi, twarzą ku południowi. Należy zaznaczyć, że kości znajdowały się w różnych poziomach, tak jakby pochowano nieboszczkę w pozycji siedzącej. Poza głową znajdowała się mała dwu-uszna amforka o kulistym brzuścu, zdobiona ornamentem stempelkowym w postaci łuczków ustawionych pionowo, zygzaków i prostokątnych dołeczków również w układzie pionowym.

W części południowo-wschodniej grobu (Tablica I, ryc. 2), na przedłużeniu szkieletu kobiecego, znaleziono również jakby rozwleczone i na różnych poziomach kości dwóch osobników, lecz tylko jedną

czaszkę, należącą do starego osobnika, ułożonego głową na zachód, nogami na wschód, pochowanego w pozycji siedzącej. Tuż przy czaszce od strony południowo-zachodniej przystawiona do niej wylotem ułożona była bokiem mała dwuucha amforka nie zdobiona. W okolicy miednicy znaleziono niewielkie ostrze kościane dwustronne, w stronie zaś południowej grobu w pobliżu kości owych dwóch osobników ozdobę kościaną w kształcie litery T.

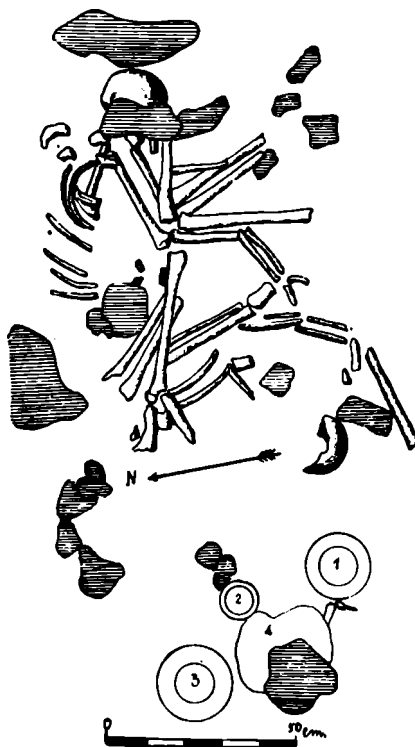
Grób nr I był grobem płaskim bez obstawy, ochronionym tylko z wierzchu brukiem z kamieni wapiennych. Na dnie grobu znalazło się również tylko kilka luźnie rozmieszczonych wapiennych kamieni, które w jednym miejscu tworzyły niewielkie skupienie pod górną częśćią szkieletu złożonego w północnej części grobu.

Grób zawierał zwłoki czterech osobników (w tym jeden bez czaszki) młodego mężczyzny, młodej kobiety, starego mężczyzny, czwarty nie oznaczony. Obserwacja układu zwłok i rozmieszczenia wyposażenia zdaje się wskazywać, że grób przeznaczony był przede wszystkim dla osobnika pochowanego w postawie skurczonej w północnej części grobu. Złożony był bowiem samotnie w środku długości grobu, wokół niego zaś znajdowała się większość głównych darów grobowych (13 naczyń, 4 siekiery krzemienne). Natomiast reszta osobników w południowej części grobu została pochowana jako dodatek (rodzina, służba?) dla zmarłego. Rzecz ciekawa — także i kierunek ułożenia szkieletu jest odmienny u osobnika w północnej części grobu, którego zwrócono głową na wschód, gdy pozostałe zwłoki skierowano głową na zachód.

Wyposażenie grobu jest obfite zarówno w ceramikę, jak i inne dary, obejmujące łącznie 35 przedmiotów. Spośród darów grobowych na pierwszy plan, nie tylko co do ilości, wysuwa się ceramika. Ogółem włożono do grobu 15 naczyń, z czego 3 wydobyto w całości, 8 zrekonstruowano w całości, 4 zachowały się tylko we fragmentach. Wy różnić można kilka rodzajów naczyń jak amfory, amforki, czary i czarki, naczynia zasobowe, wreszcie nie zupełnie pewne misy i dzbany.

A m f o r a (Tablica III, ryc. 1) o największym wyđęciu brzuśca przeniesionym w górną część naczynia. Szyja wyraźnie oddzielona od brzuśca, dość niska, cylindryczna. Dno zaznaczone. Na górnym załomie brzuśca, tuż pod przejściem szyi w brzusec znajdują się cztery

symetrycznie rozmieszczone ucha rurkowate. Na szyjce i górnej części brzuśca znajduje się ornament rozłożony w następujący sposób: tuż pod krawędzią biegnie linia złożona z prostokątnych pionowo odcisniętych stempelków, poniżej zwisające trójkąty po cztery wsuwane w siebie zwrócone wierzchołkami w dół, częściowo wykonane przez rycie częściowo przez nakłuwanie. Na przejściu szyi w brzusec znaj-

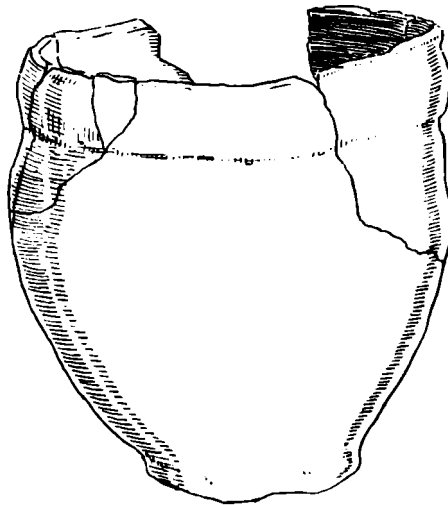

Ryc. 8. Las Stocki, pow. Puławy. Cmentarzysko C. Plan grobu III.

duje się znowu linia pionowo odcisniętych prostokątnych stempelków i poniżej na górnej części brzuśca festony z czterech linii łukowatych. Łuki te znajdują się w polach pomiędzy uchemi, w trzech miejscach po dwa, w jednym po trzy oraz na uchem. Powierzchnia naczynia gładka, barwy szarej z żółtawymi plamami. Wys. 24 cm, średn. otw. 13,5 cm, średn. dna 8,7 cm.

A m f o r a (Tablica III, ryc. 2) podobna kształtem do poprzedniej. Ornament jest również podobny z tą różnicą, że na przejściu szyi w brzusec znajdują się dwie linie pionowo odcisniętych prostokątnych stempelków, a łuczki na górnej części brzuśca obrzeżone są przecinkowatymi kreseczkami. Wys. około 25 cm, średn. otw. 13,5 cm.

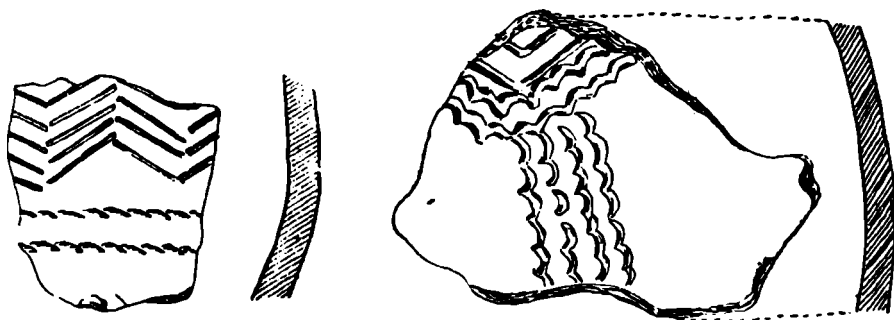
A m f o r a (Tablica IV, ryc. 1) jajowata z kulistym dnem, niską, cylindryczną szyjką. Na przejściu szyi w brzusec znajdują się dwa naprzeciwległe poziomo przekłute uszka. Amfora pozbawiona jest ornamentu. Powierzchnia słabo wygładzona, barwy żółtawo-szarej. Wys. 25 cm, średn. otw. — 9 cm, średn. brzuśca 20,5 cm.

Ryc. 9. Las Stocki, pow. Puławy. Cmentarzysko C. Czarka z grobu IV.

A m f o r k a (Tablica V, ryc. 2) kulista z wyraźnie wyodrębnioną cylindryczną szyjką, z dwoma naprzeciwległymi poziomo przekłutymi uszkami. Szyjkę i górną część brzuśca zdoi ornament. Tuż pod krawędzią znajduje się linia połączonych ze sobą rombów, poniżej druga podobna, wreszcie u nasady szyi dwie linie łuczków, z których górna ma łuk zwrócony ku górze, dolna ku dołowi. Na górnej części brzuśca, pomiędzy uchami, znajduje się po pięć grup łuczków zwróconych ku dołowi, tworzących jakby trójkąty. Liczba łuczków w grupach jest nie jednolita np. 3,3, 3,1 lub 3,3, 2,1 lub 2,2, 2,1. Wys. 12,7 cm, średn. otw. 6,7 cm.

A m f o r k a (Tablica V, ryc. 2) o kulistym brzusku z cylindryczną szyją. Na przejściu szyi w brzusiec znajdują się dwa naprzeciwległe uszka prostokątne, odgięte ku górze, pionowo przekłute. Szyja i górna część brzuska pokryte ornamentem. Na szyi występują naprzemian pionowo odcisnięte prostokątne stempelki i także same odcisnięte pod kątem i tworzące zygzak. Podobny motyw powtórzono na górnej części brzuska, dodając poniżej 12 razy powtórzone grupy stempelków pionowych zwisające ku dołowi. Wys. 14 cm, średn. otw. 7,7 cm.

Ryc. 10. Łączna, pow. Lubartów i Poniatówka, pow. Chełm.
Ułamki naczyń kultury amfor kulistych.

N a c z y n i e (Tablica IV, ryc. 2) zasobowe o brzusku baniasto wydętym z dnem wyodrębnionym i wyodrębnioną, krótką cylindryczną szyją. Powierzchnia gładka, barwy szaro-żółtawej z brunatnymi i czarnymi plamami. Wys. 37,4 cm, średn. otw. 19,5 cm, średn. dna 13 cm.

C z a r a (Tablica II, ryc. 2) szerokootworowa z niską szyjką przechodzącą słabym załomem w brzusiec lekko wydęty w górnej części i zwężający się ku dnu. Powierzchnia słabo wygładzona, barwy żółtawo-szarej z ciemnymi i czerwonymi plamami. Na szyjce znajduje się pięć symetrycznie mniej więcej rozmieszczonych uch podwójnie poziomo przekłutych. Wys. — 20,5 cm, średn. otw. 23 cm, średn. dna 10,5 cm.

C z a r a (Tablica II, ryc. 2) z brzuscem łagodnie wydętym w górnej części i zwężającym się ku dnu. Szyjka krótka oddzielona od brzuska linią dołków odcisniętych palcem. Wylot naczynia posiada kształt jajowaty. Wys. 24 cm, średn. otw. 21,5 x 18 cm, średn. dna 8,5 cm.

Czarka (Tablica V, ryc. 1) szerokootworowa z szyjką oddzieloną wyraźnym załomem od brzuśca i lejowato rozchyloną. Brzusiec przechodzi w wyraźnie wyodrębnioną, niską nóżkę. Na przejściu szyi w brzusiec znajdują się dwa blisko siebie umieszczone pionowe uchwyty. Wys. 10,2 cm, średn. otw. 13,4 cm, średn. dna 6 cm.

Amfora o kulistym brzuścu zachowana w drobnych fragmentach.

Amfora lub **dzban** zachowana w drobnych fragmentach.

Misa? zachowana w drobnych fragmentach.

Naczynie szerokootworowe zachowane w drobnych fragmentach (czara? lub naczynie zasobowe?).

Wyliczone wyżej naczynia znajdowały się koło osobnika pochowanego w północnej części grobu.

Amforka (Tablica V, ryc. 3) o kulistym brzuścu z szyjką wyodrębnioną cylindryczną z dwoma małymi, poziomo przekłutymi uszkami umieszczonymi na przejściu szyjki w brzusiec. Amforka jest nie zdobiona. Wys. 10,7 cm, średn. otw. 7,6 cm. Amforka ta znajdowała się przy głowie starego mężczyzny pochowanego w południowo-wschodniej części grobu.

Amforka (Tablica V, ryc. 3) o kulistym brzuścu z cylindryczną szyjką i dwoma naprzeciwległymi poziomo przekłutymi uszkami. Szyjkę i górną część brzuśca pokrywa ornament stempelkowy w postaci linii łuczków pionowo odcisniętych oraz prostokątnych układanych pod kątem i tworzących zygzak wreszcie grupy pionowe frendzlowato opadające ku dołowi. Wys. 10,3 cm, średn. otw. 7,5 cm. Amforka znajdowała się przy szkielecie kobiety.

Siekiera z krzemienia pasiastego czworoboczna z prostokątnym obuchem, gładzona bardzo starannie na całej powierzchni. Ostrze jest nieco uszkodzone. Długość 7,5 cm, szer. ostrza 4 cm, obuch 1,6x0,7 cm.

Siekiera z krzemienia pasiastego podobnie wykonana. Długość 12 cm, szer. ostrza 4,8 cm, obuch 2,3 x 0,6 cm.

Siekiera z krzemienia pasiastego wykonana podobnie z ostrzem uszkodzonym. Długość 13,1 cm, szer. ostrza 4,7 cm, obuch 2,5 x 1,2 cm.

Siekiera z krzemienia pasiastego wykonana podobnie z nieco uszkodzonym ostrzem. Długość 9,2, szer. ostrza 4,5 cm, obuch 2,4 x 1 cm.

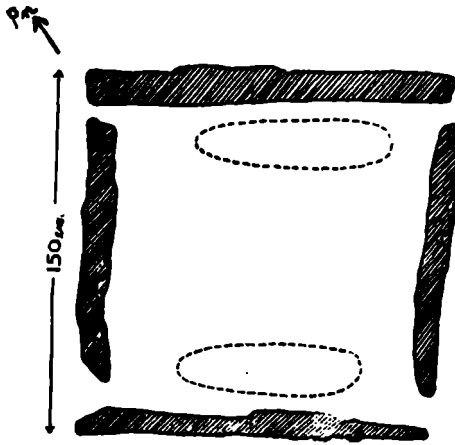
Ozdoba kościana w kształcie litery T. (Ryc. 4). Kość starannie wygładzona. Grubość 0,4 cm, szerokość 1,4 cm, długość 10,5 cm, długość ramienia bocznego ozdoby nieco odgiętego 1,7 cm.

Ostrze kościane (Ryc. 4) kształtu wrzecionowatego, starannie wygładzone, nieco uszkodzone. Dług. 9,5 cm, najw. grub. 1,2 cm.

Oskrobrywacz z kła dzika (Ryc. 5). Ostrze skrobiące ścięte ukośnie od strony wewnętrznej tak, że szkliwo tworzy ostrą krawędź, wygiętą półkolisto. Dług. 8 cm, szer. najw. 1,5 cm.

Trzy kły dzika od strony wewnętrznej wyświecone. Być może służyły one również jako skrobacze.

Wiór z krzemienia szarego biało nakrapianego ze śladami retuszu na krawędziach bocznych.

Ryc. 11. Miedniki, pow. Hrubieszów. Plan grobu skrzynkowego. Owale oznaczają miejsca ułożenia szkieletów. (Wg szkicu połowego J. Dylika).

Odpadki (5 sztuk) krzemienne. Jeden z krzemienia szarego biało nakrapianego, cztery z krzemienia pasiastego.

Paciorek bursztynowy, rurkowały (uszkodzony). Dług. 2,2 cm, średn. 1,2 cm, średn. otw. 0,5 cm.

Muszelka sercowatego kształtu, skamieniała.

Grób II. Znajdował się w pobliżu grobu I. Był on całkowicie zniszczony. Wydobyto tylko nieco skorup z kilku naczyń w tak drobnych ułamkach, że nic nie da się powiedzieć o wyglądzie naczyń i dwie siekierki z krzemienia pasiastego.

Siekiera czworoboczna z prostokątnym obuchem, nie wykończona, gładzona tylko przy ostrzu. Dług. 9,8 cm, szer. ostrza 3,5 cm, obuch 2,5 x 1 cm.

Siekiera mała z cienkim, nie wykształconym obuchem. Z jednej strony gładzona na całej powierzchni, z drugiej tylko przy ostrzu. Długość 6 cm, szerokość ostrza 2,9 cm, najw. grubość 0,7 cm.

Literatura:

S. Nosek, Grób nr I na cmentarzysku B, kultury amfor kulistych w Klementowicach w pow. puławskim. Sprawozd. z czynn. i pos. Pol. Akad. Um., LI, 1950, str. 429—434.

**7. Las Stocki, gm. Celejów, pow. Puławy —
Cmentarzysko C.**

Na cmentarzysku C odkryto ogółem pięć grobów kultury amfor kulistych. Były to groby z pokrywą i obstawą z kamieni wapiennych. Wszystkie groby znajdowały się na polu mieszkańca Lasu Stockiego Bolesława Kopika.

Grób I. Odkryty przypadkowo przez właściciela pola w czasie wojny. Wedle jego relacji posiadał bruk i obstawę z kamieni wapiennych. Część kamieni odkrywca użył do celów gospodarczych, resztę wraz ze szczątkami ludzkich kości zakopał w ziemi. Wydobyte zabytki nieuszkodzone sprzedał po wojnie lekarzowi weterynarii w Kurowie, w którego posiadaniu znajdują się obecnie.

Przedstawiają się one następująco:

Amfora o kulistym brzuścu z dnem wyodrębnionym i niską cylindryczną szyją. Na górnej części brzuśca, tuż pod nasadą szyi znajdują się cztery symetrycznie rozmieszczone, rurkowate ucha. Szyję i górną część brzuśca pokrywa ornament w postaci linii i pasów wykonanych stempelkiem prostokątnym pionowo odcisniętym. Wys. 20 cm, średn. otw. 11 cm, średn. dna 9,5 cm.

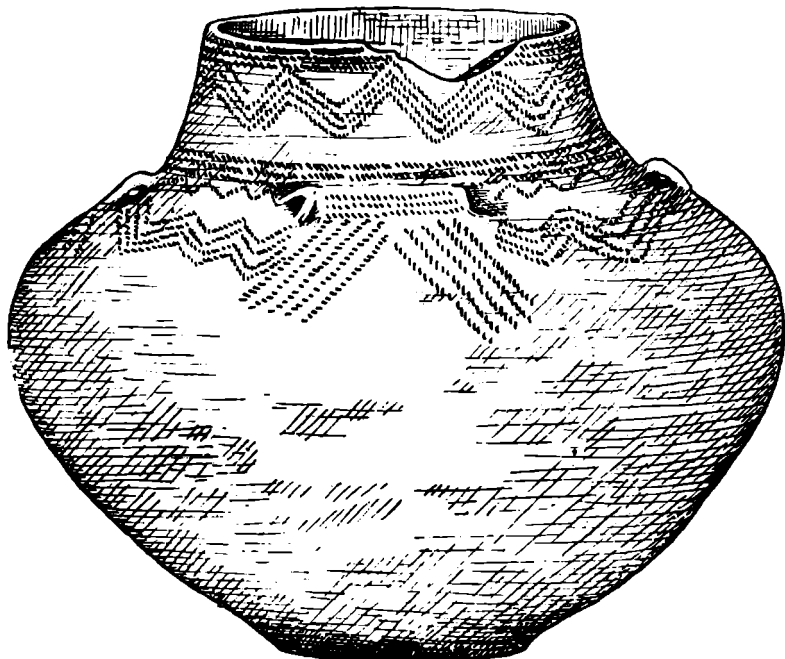
Siekiera z krzemienia pasiastego czworoboczna, o prostokątnym obuchu, gładzona starannie na całej powierzchni. Długość 14 cm, szer. ostrza 6 cm, obuch 3 x 0,9 cm.

Siekiera z krzemienia pasiastego o kształtach podobnych do poprzedniej, nie wykończona. Długość 10 cm, szer. ostrza 5 cm.

Dłutko z krzemienia pasiastego, starannie gładzone. Długość 6,8 cm, szer. ostrza 2 cm.

Wióry. Jeden, długość 8,7 cm z krzemienia czekoladowego, dwa długość 9 cm i 6,2 cm z krzemienia szarego biało nakrapianego.

Grób II. Posiadał nasyp i obstawę z kamieni wapiennych. Dług. grobu wynosiła 3 m, szerokość 2 m, głębokość 45 cm. Ośią dłuższą zorientowany był w kierunku wschód—zachód. W grobie (Ryc. 6) znajdowały się szczątki szkieletu ułożonego w postawie skurczzonej, głową zwróconego na wschód. W południowo-zachodniej części

Ryc. 12. Miedniki, pow. Hrubieszów. Amfora czteroucha zdobiona motywami sznurowymi z grobu skrzynkowego. (Wg Z. Podkowińskiej).

grobu znajdowała się czaszka drugiego osobnika ułożona na kamieniu. W grobie widoczne były ślady ognisk palonych w czasie obrzędu pogrzebowego. Wyposażenie grobu składało się z 9 naczyń, w tym dwa nie dały się zrekonstruować, 2 siekierok z krzemienia pasiastego, wióra z krzemienia jurajskiego, 1 belemnitu.

Amfora kujawska zachowana w szczątkach zdobiona motywami sznurowymi i stempelkowymi.

Amfora (Tablica VI, ryc. 2) kujawska, zdobiona motywami stempelkowymi.

A m f o r a kujawska zdobiona motywami sznurowanymi i stempelkowymi, zachowana w drobnych fragmentach.

A m f o r k a (Tablica VI, ryc. 1) zdobiona motywami sznurowanymi.

A m f o r k a (Tablica VI, ryc. 1) nie zdobiona.

A m f o r k a (Tablica VI, ryc. 1) zdobiona motywami stempelkowymi. Amforka posiada otworek pod krawędzią.

C z a r k a (Ryc. 7) zdobiona motywami stempelkowymi.

C z a r k a (Ryc. 7) z lejąco rozchylonym wylotem, zdobiona motywami sznurowymi.

N a k r y w k a zdobiona motywami stempelkowymi i sznurowymi.

S i e k i e r y krzemienne nie duże, gładzone na powierzchni, uszkodzone.

W i ó r z krzemienia jurajskiego.

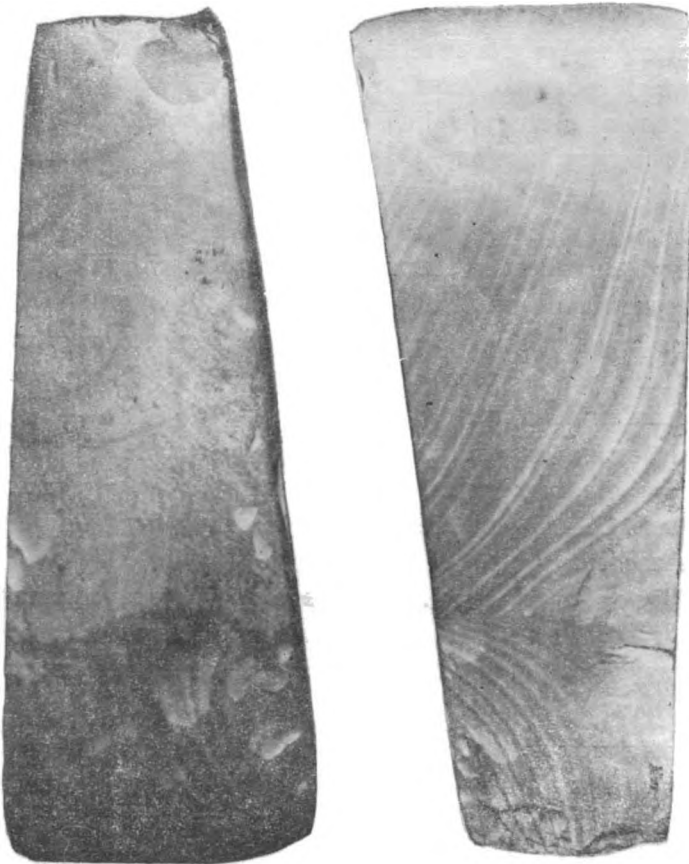
B e l e m n i t służący zapewne jako amulet lub ozdoba.

W roku 1949 ekspedycja Zakładu Prehistorii UMCS odkopała na tym samym cmentarzysku dalsze 3 groby kultury amfor kulistych. Oprócz grobów kultury amfor kulistych odkryto także jeden grób kultury czasz lejąco rozchylonych¹¹⁾ i dwie jamy odpadowe zawierające materiały ceramiczne przynależne do obu kultur.

Grób III (4). Na głębokości około 20 cm pod powierzchnią, znajdował się nasyp z kamieni wapiennych ponad grobem. Nasyp posiadał kształt prostokątny zorientowany osią dłuższą w kierunku wschód—zachód. Pod nasypem znajdowała się komora grobowa zbudowana bardzo starannie z kamieni wapiennych stawianych płaską stroną do wnętrza komory grobowej. Również i dno grobu wyłożone było kamieniami. Na dnie grobu (Ryc. 8) na głębokości 60—70 cm znajdowały się szczątki dwóch osobników ułożonych jeden nad drugim w pozycji skurczonej z głowami skierowanymi w przeciwnych kierunkach. Osobnik leżący głębiej ułożony był głową w kierunku wschodnim. W pobliżu tułowia tego osobnika znajdowały się dwa narzędzia krzemienne wykonane na wiórach. W pobliżu tułowia osobnika leżącego wyżej z głową zwróconą na zachód leżała siekiera krzemienista.

¹¹⁾ Por. L. G a j e w s k i, Kultura czasz lejąco rozchylonych między Wisłą a Bugiem, Annales UMCS, Sectio F, t. IV, str. 1—194.

Obydwa szkielety zajmowały $\frac{2}{3}$ komory grobowej w jej części wschodniej. W rogu południowo-zachodnim zgrupowana była reszta wyposażenia. Znajdowało się tu 5 naczyń (rozbitych), druga siekiera

Ryc. 13. Nałęczów, pow. Puławy. Siekiera z krzemienia pasiastego ze zniszczonego grobu kultury amfor kulistych.

krzemienista oraz szydło kośoiane. W pobliżu głowy osobnika leżącego wyżej wystąpiły ślady ogniska w postaci węgielków drzewnych i ciemnej ziemi.

Amfora o brzuścu kulistym nieco przyplaszczonym tak, że zbliża się trochę do jajowatego. Szyjka krótka nieco rozchylona przy

wylocie. U nasady szyi znajdują dwa naprzeciwległe poziomo przekłute ucha. Wys. 20 cm, średn. otw. 10,5 cm.

A m f o r a jajowata, zrekonstruowana częściowo (brak szyi). Najw. wydętość brzuśca 20 cm.

A m f o r a o kulistym brzuścu z dnem spłaszczonym i krótką słabo wyodrębnioną szyjką. Na przejściu szyi w brzusec znajdują się dwa naprzeciwległe poziomo przekłute ucha. Szyję i górną część brzuśca zdobi ornament złożony z linii sznurowych w układzie poziomym i poniżej tworzących festony. Ucha pokryte również ornamentem sznurowym poziomym. Wys. 22 cm, średn. otw. 9 cm.

C z a r a (Tablica VI, ryc. 2) o płaskim dnie z wyodrębnioną szyją pokrytą ornamentem stempelkowym w postaci linii zygzakowatej ujętej w dwie linie stempelków pionowych.

N a c z y n i e zasobowe o płaskim dnie, baniasto w górnej części wydętym brzuścu i lejowato rozchylonej szyi. Wys. 23 cm, średn. otw. 22 cm, średn. dna 10 cm.

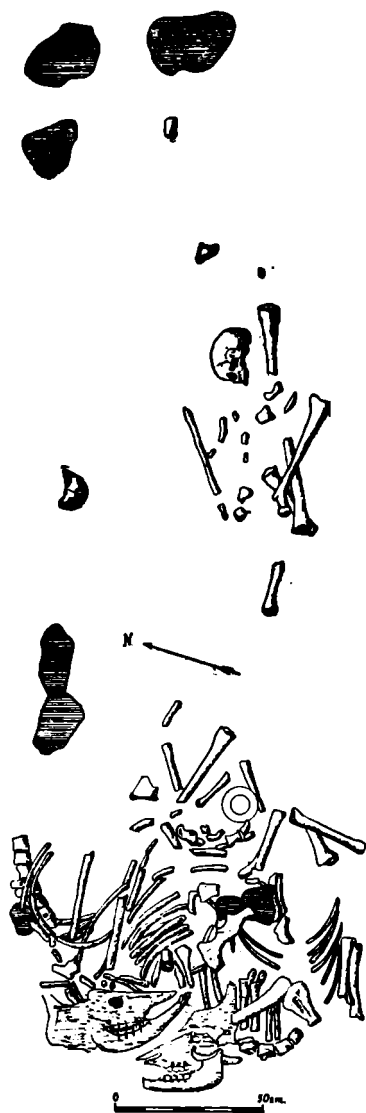
S i e k i e r a z krzemienia pasiastego, czworoboczna o prostokątnym obuchu, gładzona na całej powierzchni. Dług. 9 cm, szer. ostrza 2,5 cm, obuch 2,8 x 1,3 cm. Siekiera ta leżała przy osobniku zwróconym głową na zachód.

S i e k i e r a z krzemienia pasiastego podobnie wykonana jak poprzednia, gładzona starannie szczególnie przy ostrzu. Obuch posiada kształt prawie kwadratowy 2 x 1,9 cm. Dług. 9,3 cm, szer. ostrza 3,5 cm.

Grób IV (5). Zbudowany podobnie jak poprzedni. Bruk z kamieni wapiennych na głębokości 18—20 cm o kształcie prostokątnym zorientowany osią dłuższą w kierunku wschód—zachód. Grób posiadał także obstawę z kamieni wapiennych i bruk na dnie. Był on niestety w znacznej części zniszczony tak, że obserwacje były mocno utrudnione. W południowo-zachodniej części grobu pod kamieniem znacznych rozmiarów znajdowała się czaszka ludzka twarzą przypuszczalnie skierowana na północ ku wnętrzu grobu. W kierunku wschodnim znajdowały się dalsze ułamki szkieletu. Tuż przy szczęce znajdował się niewielki ułamek paciorka? bursztynowego, pod czaszką kiel dzika. Nieco dalej na wschód leżał mały wiórek krzemienisty i siekiera.

W północno-wschodniej części grobu znaleziono węgielki drzewne i w pobliżu nich dwa żebra i drobne kości ludzkie stanowiące być może szczątki drugiego osobnika. W części zachodniej grobu najbardziej

zniszczonej znaleziono szydło kościane i drugi fragment ozdoby wykonanej z bursztynu. Poza tym znaleziono dużą ilość skorup, z których dało się odbudować następujące naczynia.

Ryc. 14. Parchatka, pow. Puławy. Plan grobū kultury amfor kulistych, w którym pochowano obok człowieka parę bydła.

Tabela I.

Groby kultury amfor kulistych na Lubelszczyźnie.

L. p.	MIEJSCOWOŚĆ	Ilość grobów	Nr grobu	Orientacja osi dłuższej	Groby skrzynkowe	Groby z obstawą i brukiem	Groby z obstawą bez bruku	Groby z brukiem bez obstawy	Materiał użyty do budowy grobu	Ilość szkieletów w grobie	Orientacja głowy szkieletów	Ślady ognisk w grobie	Szkielety zwierzęce w jednym grobie z szkieletami ludzkimi	U w a g i
1	Bezek, pow. Chełm	1			x									odkrycie przypadkowe, brak informacji
2	Branica Suchowolska, pow. Radzyń	2	I	w—z	x				granit					zniszczony
3	Branica Suchowolska, pow. Radzyń	2	II	w—z	x				granit	?				
4	Drzewce, pow. Puławy	1		pn—pd		x			wapień	?		x		
5	Huta, pow. Chełm	1							wapień					odkrycie przypadkowe, brak informacji
6	Klementowice, pow. Puławy—Cm. A	1	I	w—z	x				wapień	1	w	x	2 szkielety bydła	częściowo zniszczony
7	Klementowice, pow. Puławy—Cm. B	2	I	w—z				x	wapień	4	1 w 2 z		kość ptaka?	częściowo zniszczony
8	Klementowice, pow. Puławy—Cm. B	2	II	?				?	wapień					zupełnie zniszczony
9	Las Stocki, pow. Puławy—Cm. C		I	?		x			wapień	?				odkryty przypadkowo, brak informacji
10	Las Stocki, pow. Puławy—Cm. C		II	w—z		x			wapień	1+cz	w	x		

11	Las Stocki, pow. Puławy — Cm. C	5	III	w—z	x		wapień	2	1 w 1 z	x		
12	Las Stocki, pow. Puławy — Cm. C		IV	w—z	x		wapień	2	pn	x		zniszczony
13	Las Stocki, pow. Puławy — Cm. C		V	?	x		wapień	2	?			zupełnie zniszczony
14	Las Stocki, pow. Puławy — Cm. G	1	I	w—z		x	wapień	3	w			
15	Miedniki, pow. Hrubieszów	1			x		?	2	?			odkryty przypadkowo, brak informacji
16	Nałęczów, pow. Puławy	1			x		wapień	?				odkryty przypadkowo, brak informacji
17	Obrowiec, pow. Hrubieszów	1										odkryty przypadkowo, brak informacji
18	Okalew, pow. Radzyń	2			x		granit					zniszczone
19	Parchatka, pow. Puławy	1	I	pn—pd		x	wapień	1+cz.	w		2 szkielety bydła?	częściowo zniszczony
20	Poniatówka, pow. Chełm	1		pn—pd	x		granit i piaskow.	1	pn			
21	Rębków — Parcele, pow. Garwolin	2	I	?		x	granit otoczaki	?				zniszczony
22	Rębków — Parcele, pow. Garwolin	2	II	w—z			granit otoczaki	?				
23	Stok, pow. Puławy — Cm. A	1	I	w—z			wapień	2			krowa, świnka, kied?owca?kosa?	częściowo zniszczony
24	Stołpie, pow. Chełm	1			x		piasko- wiec					odkrycie przypadkowe, brak informacji
25	Tereszpol, pow. Zamość	1			x							odkrycie przypadkowe, brak informacji
26	Tworyczów, pow. Zamość	1			x							odkrycie przypadkowe, brak informacji
27	Ulwówek, pow. Hrubieszów	3		w—z	x		wapień płyty	2				odkopano tylko 1 grób częściowo zniszczony
28	Wola Grodecka, pow. Tomaszów	1		?	x		wapień płyty	1				odkrycie przypadkowe, brak informacji

Naczyńie (Tablica VI, ryc. 3) zasobowe z wąskim dnem, baniasto wydętym brzuścem i wyodrębnioną krótką szyją pokrytą liniami sznurowymi. Pod krawędzią wykonano szereg otworków przebiegających dokoła naczynia. Wys. 35 cm, średn. otw. 28,5 cm, średn. dna 12 cm.

Amforka (Tablica VI, ryc. 3) o kulistym brzuścu z dnem lekko spłaszczonym i szyją wyodrębnioną, cylindryczną. Na górnej części brzuśca u nasady szyi znajdują się dwa naprzeciwległe poziomo przekłute uszka. Szyja i górna część brzuśca zdobione motywami stempelkowymi.

Czarka (Ryc. 9) o dnie wyodrębnionym i tworzącym niską nóżkę. Brzusiec nieznacznie wydęty oddzielony od niskiej szyi bruzdą. Wys. 13,2 cm, średn. otw. 12,2 cm, średn. dna 7,3 cm.

Siekiera z krzemienia pasiastego czworoboczna o niewykończonym prostokątnym obuchu. Powierzchnia gładzona. Dług. 12,5 cm, szer. ostrza 2,3 cm, obuch 2 x 1 cm.

Grób V (8). Był on prawie w zupełności zniszczony. Bruk ponad grobem jak i obstawa były zrujnowane i przemieszane z ziemią i skorupami z 6 co najmniej naczyń. Poza naczyniami znaleziono jeszcze fragment kła dzika. W grobie pochowano zwłoki dwóch osobników.

Ceramika odbudowana ze skorup przedstawia się następująco:

Czara (Tablica VII, ryc. 2) z dnem wyodrębnionym w nóżkę i brzuścem baniasto wydętym przechodzącym nieznacznym załomem w szyję stożkowatą. Szyja i górna część brzuśca zdobione bogato motywami sznurowymi w postaci zwisających ku dołowi wsuwanych w siebie półkoli oraz motywami stempelkowymi w postaci linii poziomych i pionowych. Wys. 11 cm, średn. otw. 12 cm, średn. dna 9 cm.

Amfora (Tabl. VI, ryc. 1) o jajowatym zarysie brzuśca z płaskim dnem i wyodrębnioną krótką prawie cylindryczną szyją. Na przejściu szyi w brzusiec znajdowały się dwa naprzeciwległe ucha taśmowate umieszczone skośnie, z których zachowało się tylko jedno. Powierzchnia szorstka, barwy szarej z ciemnymi plamami. Wys. 27,5 cm, średn. otw. 8,5 cm, średn. dna 11 cm.

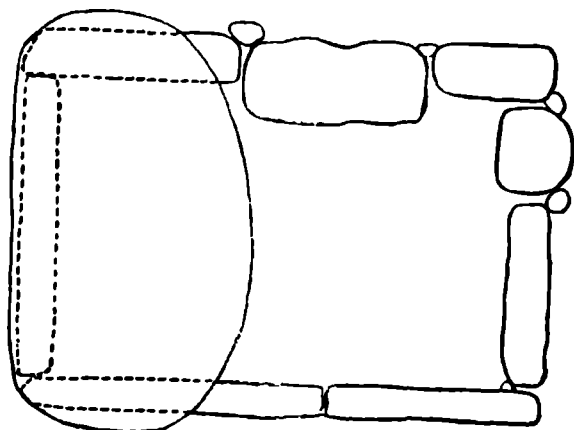
Inne naczynia zachowane są tylko fragmentarycznie. Wśród nich można wyróżnić: duże naczynie o jajowatym zarysie brzuśca z lejo-

wato rozchylonym wylotem, bogato zdobioną nakrywkę amfory, naczynie o cienkich, czerwonego koloru ścianach, którego kształtu nie da się odtworzyć.

Zabytki z wyżej wymienionych grobów stanowią własność Zakładu Archeologii Polski UMCS w Lublinie.

Literatura:

S. Nosek, Nowe cmentarzyska kultury amfor kulistych na Lubelszczyźnie. Sprawozd. z czynn. i pos. Pol. Akad. Um., L. 1949, str. 531—534.

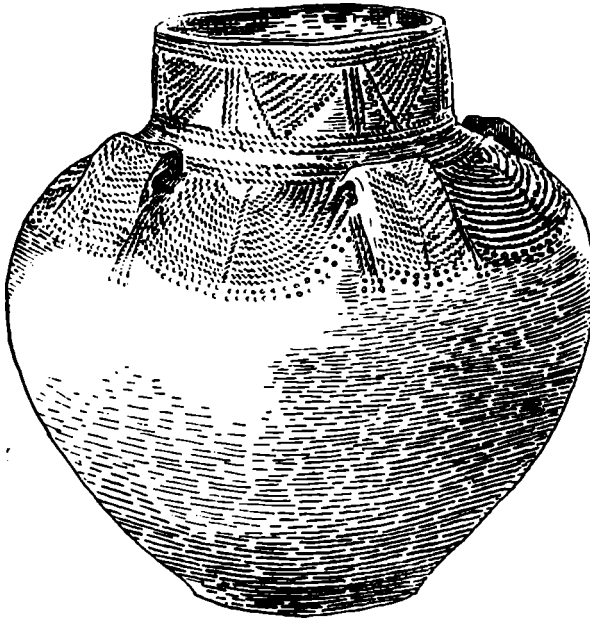

Ryc. 15. Poniatówka, pow. Chełm. Plan grobu skrzynkowego (wg Z. Podkowińskiej).

8. Las Stocki, gm. Celejów, pow. Puławy — Cmentarzysko G.

W roku 1951 odkryto nowe cmentarzysko w tej samej miejscowości, na polu Władysława Tuszyńskiego. Cmentarzysko znajduje się na grzbiecie wzgórza w pobliżu głębokiego wąwozu lessowego. Grób pozbawiony był pokrywy. Przedstawiał się w kształcie prostokątnej komory (Tablica IX, ryc. 1) starannie zbudowanej z kamieni wapiennych. Dno grobu znajdowało się na głębokości 70—75 cm i było częściowo wyłożone płaskimi kamieniami. W grobie znajdowały się trzy szkielety. Osobnik I ułożony był na plecach, nogi zgięte w stawach biodrowych i kolanowych i wysunięte na bok (ku południowi). Głowa od strony wschodniej. Ręce skrzyżowane na piersiach. Przy głowie szkieletu znajdowały się dwa naczynia: amfora kulista i amforka oraz

naszyjnik bursztynowy. Osobnik II ułożony na prawym boku z nogami silnie podkurczonymi, głową zwrócony na wschód. Obok niego trzy naczynia, w tym jedno zniszczone. Osobnik III znajdował się w zachodniej części grobu, głową zwrócony ku wschodowi. Szkielet rozwleczony. Obok szkieletu osobnika III znajdowały się dwa naczynia oraz dwie siekiery krzemienne i prostokątny kawałek czerwonego lupku. Wśród kości osobnika III znaleziono ponadto kiel dzika, dwa szydła kościane i dwa odlupki krzemienne.

Ryc. 16. Rębków-Parcele, pow. Garwolin. Amfóra z grobu I. (Rys. J. Koszutska).

Ceramika znaleziona w grobie przedstawia się następująco:

A m f o r a (Tablica VIII, ryc. 1) kulista, czteroucha, nie zdobiona.

A m f o r k a (Tablica VIII, ryc. 2) jajowata, nie ornamentowana, dwuucha, z płaskim dnem.

A m f o r k a (Tablica VIII, 2) jajowata nieco przyplaszczona, przez co robi wrażenie bardziej baniastej niżeli poprzednia. Amforka jest zaopatrzona w dwa naprzeciwległe poziomo przekłute ucha.

A m f o r k a (Tablica VIII, ryc. 1) jajowata z dnem lekko spłaszczonym, dwuucha, nie ornamentowana.

Amfora kulista nieornamentowana z wyodrębnionym dnem z czterema symetrycznie rozmieszczonymi uchami poziomo przekłutymi.

Amforka jajowata, z brzuścem przyplaszczonym, płaskim dnem i dwoma naprzeciwległymi uchami.

Dwa naczynia zachowane w szczątkach, których nie dało się odbudować.

Ryc. 17. Rębków-Parcele, pow. Garwolin. Czara i amforka ze znakiem swastyki z grobu I (Rys. J. Koszutska).

Siekiery (dwie) z krzemienia pasiastego czworoboczne o prostokątnym obuchu.

Szydło kościane.

Dłuto kościane.

Płytką z łupku barwy wiśniowo-brunatnej. Być może służyła ona jako barwnik.

Kieł dzika.

Odlupki (dwa) krzemienne (krzemień pasiasty).

Paciorki bursztynowe. Dwa paciorki posiadały kształt cylindryczny, pięć kształt okrągłych guzków.

Grób I na cmentarzysku G został rozkopany z ramienia Muzeum Lubelskiego przez dr. J. Kowalczyka. Zabytki znajdują się w Muzeum Lubelskim.

Literatura:

J. Kowalczyk. Dwa groby kultury amfor kulistych z Lasu Stockiego i Stoku w powiecie puławskim. Sprawozdania P. M. A. Warszawa, 1953, t. V, str. 38—47.

9. Łęczna, pow. Lubartów

W Zakładzie Archeologii Polski Uniw. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie znajduje się skorupa (Ryc. 10) z naczyń kultury amfor kulistych. Fragment pochodzący z górnej części brzuśca zdobią motywy sznurowe w postaci linii poziomych i stempelkowe złożone z prostokątnych pod kątem odciskanych stempelków tak, że tworzą one linie zygzakowate. Skorupa znaleziona została luźnie na wydmie przez dr. T. Wilgata i ofiarowana do zbiorów Zakładu.

10. Miedniki, gm. Jarosławiec, pow. Hrubieszów

W roku 1930 odkryto tu przypadkowo na polu Michała Worobieja grób skrzynkowy zbudowany z czterech płyt o grubości około 20 cm (Ryc. 11). Piąta płyta stanowiła pokrywę skrzyni. Skrzynia posiadała w przybliżeniu kształt kwadratowy o długości boku około 1,50 m. Głębokość grobu wynosiła około 60 cm.

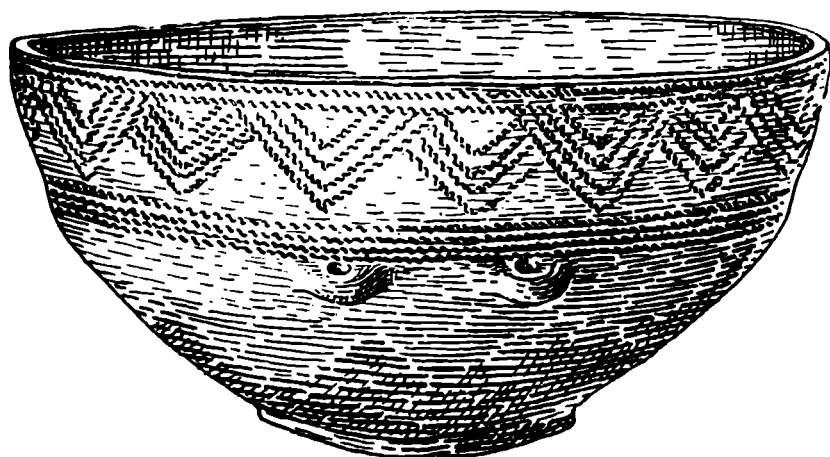
W grobie znajdowały się dwa szkielety ułożone w postawie skurczonej, jeden pod ścianą północną, drugi południową. Oprócz szkieletów znajdowały się w grobie naczynia. Niestety grób został zniszczony przez przypadkowych znalazców. Przybyły z ramienia Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie J. Dylík zdołał tylko zarejestrować wygląd grobu i pozyskać jedno naczynie (amforę). Poza tym miała się jeszcze w grobie znajdować czarka.

Amfora (Ryc. 12) o dnie zaznaczonym i silnie wydętym brzuścu przechodzącym w krótką lekko stożkową szyję. Na przejściu szyi w brzusiec znajdują się cztery naprzeciwległe, symetrycznie rozmieszczone rurkowate ucha. Powierzchnia gładka. Szyja i górna część brzuśca zdobione motywami sznurowymi. Na szyi znajduje się zygzak z poczwórnej linii sznurowej ujęty od góry i dołu w potrójne poziome

linie sznurowe. Na górnej części brzuśca ucha pokryte są trzema poziomymi, równoległymi liniami sznurowymi, od nich zaś opadają ku dołowi dwie grupy pod kątem ułożonych, skośnych kresek. W każdej grupie znajdują się cztery kreski. W partiach pomiędzy uchami znajdują się pojedyncze linie zygzakowate odciśnięte na wysokości górnej nasady uch, poniżej zaś dolnej ich nasady poczwórne linie zygzakowate. Wys. 17 cm, średn. otw. 10 cm, średn. dna 6 cm.

Literatura:

Z. Podkowińska, Światowit, XVI, str. 93, ryc. 7 na str. 94. — W. Antoniewicz, Światowit, XVII, ryc. 26 na str. 369. — J. Kostrzewski, Od mezolitu, str. 155.

Ryc. 18. Rębków-Parcelle, pow. Garwolin. Misa z grobu I. (Rys. J. Koszutska).

11. Nałęczów, gm. Drzewce, pow. Puławy

W Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie znajdują się ułamki amfory (Tablica X, ryc. 1) prawdopodobnie czterousznej z cylindryczną szyją zdobioną motywami sznurowymi w postaci równoległych linii poziomych. Zachowany szczątek górnej części brzuśca zdobiony jest motywami złożonymi z prostokątnych stempelków i rytym pod kątem kresek. Prócz szczątków amfory znajduje się jeszcze siekiera (Ryc. 13) z krzemienia pasiastego, czworoboczna, starannie gładzona na całej powierzchni. Dług. 16,5 cm, szer. ostrza 6,7 cm,

szer. obucha 4 cm. Zabytki te pochodzą wedle wszelkiego prawdopodobieństwa z grobu odkrytego na znajdującym się tu cmentarzysku kultury czasz lejowatych.

W Muzeum Lubelskim znajdują się także dwie siekiery z krzemienia pasiastego, starannie gładzone, dług. 9 cm i 6,5 cm (ułamana), znalezione w bliżej nieznanymi okolicznościach. Być może pochodzą one również z przypadkowo odkrytego i zniszczonego grobu.

Literatura:

M. Wawrzeniecki, Materiały antropologiczno-archeol. i etnograf. XII. str. 40, tabl. XV.

12. Obrowiec, gm. Moniatycze, pow. Hrubieszów

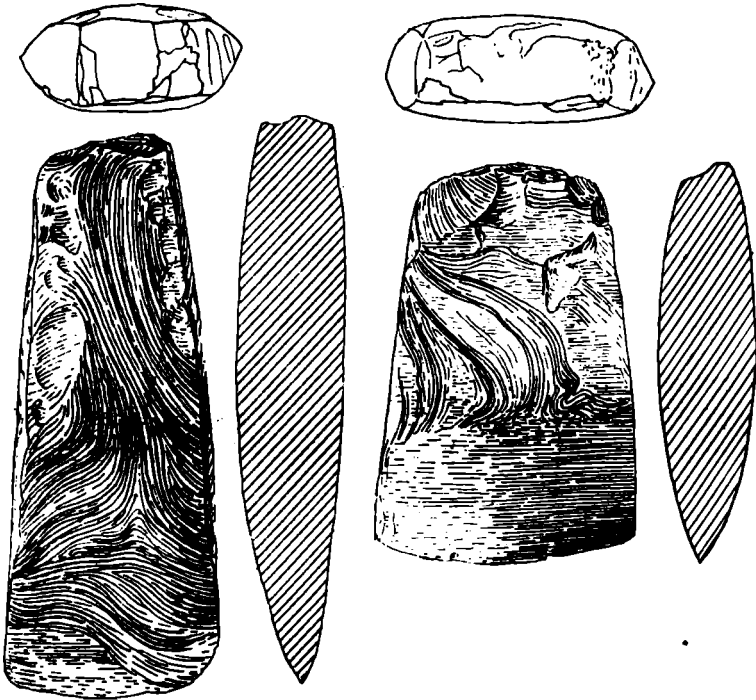
W roku 1949 odkryto tu przypadkowo grób? kultury amfor kulistych. Do Zakładu Prehistorii UMCS w Lublinie dostały się trzy całe naczynia i fragment czwartego oraz siekiera z krzemienia nadbużańskiego.

Amfora (Tablica X, ryc. 1) z małym wyodrębnionym dnem i brzuścem baniasto wydętym. Brzusiec zwęża się ku górze przechodząc w krótką szyjkę zakończoną brzegiem zgrubiałym i nieco na zewnątrz odwiniętym. Na szyi i na górnej części brzuśca znajdują się po cztery symetrycznie rozmieszczone guzy-uchwyty. Guzy na górnej części brzuśca znajdują się dokładnie poniżej guzów umieszczonych na szyi. Wys. 27—28 cm, średn. otw. 12,7 cm, średn. dna 6,3 cm, najw. wydętość brzuśca 26 cm.

Amfora (Tablica X, ryc. 3) o silnie wydętym brzuścu przechodzącym nieznacznie w krótką cylindryczną szyjkę z wyłotem rozchylonym na zewnątrz. Na przejściu szyi w brzusiec znajdują się dwa przeciwległe kolankowato zgięte ucha. Dno małe. Amfore zdobią na szyi cztery potrójne linie sznurowe, na brzuścu zaś podobne linie w układzie pionowym wykonane nieco skośnie. Wys. 26 cm, średn. otw. 11,5 cm, średn. dna 6 cm.

Amfora (Tablica X, ryc. 2) o małym dnie i brzuścu baniasto wydętym w górnej części przechodzącym wyraźnym załomem w szyję. Szyja utracona. Na największej wydętości brzuśca znajdują się cztery symetrycznie rozmieszczone ucha kolankowato zgięte. Powierzchnia gładka. Ornament złożony ze stempelków i linii rytych pokrywa całą

powierzchnię naczynia. Wokół nasady szyi biegną cztery poziome linie równoległe złożone ze stempelków. Od nich opada frendzlowato dziewięć grup złożonych ze stempelków. Podobne pasy złożone ze stempelków wykonanych po obu stronach rytej linii powtórzone ośmiokrotnie wokół umieszczone są od załomu brzuśca aż ku dnu. Wspomnieć wreszcie należy, że u nasady szyi znajduje się szereg nie dużych, okrągłych otworków. Wys. 13 cm, średn. dna 7,2 cm, średn. brzuśca 2,5 cm.

Ryc. 19. Rębków-Parcele, pow. Garwolin. Siekiery krzemienne z grobu I.
(Rys. J. Koszutska).

A m f o r a zachowana we fragmencie, nie duża o kulistym kształcie brzuśca i z dnem lekko spłaszczonym, zdobiona bogato motywami sznurowymi w układzie pionowym i poziomym.

S i e k i e r a z krzemienia nadbużańskiego.

L i t e r a t u r a:

S. Nosek, Nowe cmentarzyska kultury amfor kulistych na Lubelszczyźnie. Sprawozd. z czynn. i pos. Pol. Akad. Um., L, 1949, str. 531—532.

13. Okalew, gm. Wołyń, pow. Radzyń

W roku 1873 J. Przyborowski stwierdził tu na grzbiecie wzgórza dwa groby skrzynkowe kultury amfor kulistych, zbudowane z głazów granitowych. Groby zostały niestety w zupełności zniszczone przez przypadkowych odkrywców. Zniszczeniu uległy również zabytki wydobyte z grobów. Przyborowskiemu udało się pozyskać tylko jedną siekierę z krzemienia pasiastego, starannie gładzoną, czworocienną, dług. 8 cm.

Literatura:

J. Przyborowski, Wycieczki archeologiczne nad Tyśmienicę. Wiadom. Archeol. III, str. 16—18, ryc. 9 na str. 9. — A. H. Kirkor, Zbiór wiadom. do antropol. kraj. I, str. 23. — Koln i Mehliis, o. c., I, str. 90—91. — Materiały antropol.-archeol. i etn. III, str. 87. — L. Kozłowski, Młodsza epoka kamienna w Polsce, str. 43, 177. — tenże, Groby megalityczne. Prace i mat. antr.-arch. i etn., t. II, str. 60.

14. Parchatka, gm. Puławy, pow. Puławy

W czasie badań wykopaliskowych prowadzonych przez Zakład Prehistorii UMCS w Lublinie na terenie Lasu Stockiego zbadano odkryty tu przypadkowo grób kultury amfor kulistych. Grób znajdował się na drodze między młodym lasem sosnowym (Las Parchacki) a polem Jana Sadurskiego mieszkańca sąsiedniej wsi Las Stocki. Część grobu znajdująca się na drodze uległa zniszczeniu, natomiast dalsza partia wchodząca już na teren lasu zachowała się w stanie nie naruszonym. Ponad grobem znajdowała się pokrywa z łupanych kamieni wapiennych. Boki i dno grobu były również wyłożone podobnymi kamieniami. Wymiary grobu wynosiły 3,90 x 1,20 m z osią dłuższą zorientowaną w kierunku północ-południe (Ryc. 14).

W części wschodniej grobu (na drodze) znajdował się szkielet ludzki źle zachowany, ułożony najprawdopodobniej w postawie skurczonej na boku, głową zwrócony ku wschodowi. Kości były zsunięte pod ścianę południową. Uszkodzenie grobu w tej części zostało spowodowane częściowo przez używanie drogi, częściowo także przez wodę spływającą drogą i przedostającą się do wnętrza grobu, o czym świadczą zamulenie kości. Na północ od szkieletu znajdowały się szczątki czaszki drugiego osobnika.

W zachodniej części grobu (w lesie) leżały na głębokości 1 m szkielety dwóch bydłał ułożonych nogami do siebie, z łbami skręconymi i ułożonymi obok siebie. Szkielety bydłał zorientowane były w kierunku wschód—zachód, z łbami od strony zachodniej, ułożonymi, jak wspomniano, przy sobie tak, że jeden skierowany był na południe, drugi zaś na północ. Przy szkielecie bydłała leżącego po stronie południowej, na wschód od niego stało naczynie. Wreszcie wśród kości bydłałych znaleziono nie duże ostrze kościane.

Ryc. 20. Rębków-Parcele, pow. Garwolin. Wiór i odłupki z krzemienia czekoladowego z grobu I. (Rys. J. Koszutska).

Naczynie (Tablica XI, ryc. 1) jajowate, wysmukłe, z dnem zaznaczonym. Brzusiec przechodzi w szyjkę krótką zakończoną równą krawędzią. Na przejściu szyi w brzusiec znajdują się płytkie dołki wykonane palcem. Na największej wydętości brzuśca umieszczono cztery symetrycznie rozmieszczone uszka poziomo przekłute. W przerwach między uszkami znajdują się cztery guzy podobnego kształtu jak uszka. Powierzchnia szorstkawa, barwy brunatno-czerwonawej. Wys. 20 cm, średn. otw. 12,5 x 13 cm, średn. dna 8,3 cm.

Ostrze kościane, dwustronne kształtu wrzecionowatego. Dług. 10 cm, najw. grubość 1,3 cm.

Literatura:

S. Nosek, Nowe cmentarzyska kultury amfor kulistych na Lubelszczyźnie. Sprawozd. z czynn. i pos. Pol. Akad. Um., L, 1949, str. 532.

15. Poniatówka, gm. Wojślawice, pow. Chełm

W roku 1934 odkryto tu przypadkowo na wzniesieniu, na polu Józefy Kielbasy, grób skrzynkowy zbudowany z 7 płyt kamiennych. Skrzynia grobowa (Ryc. 15 i Tablica XII, 1) miała kształt prostokątnej osi dłuższą zwróconą w kierunku północ—południe. Wymiary skrzyni wynosiły 1,80 x 1,30 m. Była ona zbudowana z czterech płyt piaskowca sarmackiego i trzech głazów granitowych. Pokrycie grobu stanowiły dwa głazy, duży głaz narzutowy (granit) i płyta z piaskowca. Dno grobu było starannie wybrukowane kawałkami margla. Głębokość skrzyni wynosiła 85 cm. Kawałkami margla uszczelniono również szpary pomiędzy płytami. W grobie znajdował się szkielet ułożony w pozycji skurzonej, głową zwrócony ku północy. W pobliżu głowy znajdowała się czarka ustawiona na płaskim kamieniu żarnowym. Obok leżała siekiera krzemienista. U nóg szkieletu stały jeszcze dwa naczynia, z których zachowały się drobne tylko fragmenty. Jedno z nich to najprawdopodobniej amfora.

Czarka (Tablica XI, ryc. 2) z szyją lejowato rozchyloną nieco wgiętą u podstawy i wyraźnie odcinającą się od brzusca. Dno zaznaczone. Na przejściu szyi w brzusiec znajduje się płaski szeroki rozdwojony uchwyt. Szyja bogato zdobiona motywami rytymi i stempelkowymi. Ornament był inkrustowany, zagłębienia wypełnia jeszcze dziś biała substancja wapienna. Wys. 12—12,3 cm, średn. otw. 16,2 cm, średn. dna 7,4 cm.

Z wspomnianych dwóch innych naczyń zachowały się tylko drobne fragmenty, wśród nich dna, jedno kuliste, drugie wyraźnie wykształcone. Parę ułamków pokrytych jest ornamentem stempelkowym i rytym (Ryc. 10), inkrustowanym.

Siekiera (Tablica XI, ryc. 2) czworoboczna, o grubym obuchu, starannie wygładzona z krzemienia nadbużańskiego. Dług. 13 cm, szer. ostrza 6,3 cm, obuch 2,5 x 1 cm.

Literatura:

Z. Podkowińska, Grób skrzynkowy neolityczny w Poniatówce. Światowit. XVI, str. 79—96. — K. Czernicki, Doniesie odkrycie archeologiczne, Kronika nadbużańska, R. II, nr 40 z 7.X.1934. — Z otchłani wieków, R. X., 1935, zes. 1, str. 15. — III. Kuryer Codz. nr 339 z 7.XII.1934 r. — W. Antoniewicz, Światowit, XVII, ryc. 28 na str. 371. — J. Kostrzewski, Od mezolitu, str. 156, 157.

16. Rębków—Parcele, gm. Wola Rębkowska, pow. Garwolin

W roku 1937 gosp. Stanisław Głowala odkrył przypadkowo na swoim polu grób kultury amfor kulistych, który w znacznej mierze zniszczył rozkopując go (po przypadkowym odkryciu) w nocy, sądząc, że znajdzie w nim złoty skarb. Badania na miejscu przeprowadził z ramienia Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie¹²⁾ K. Salewicz odkopując w całości jeszcze jeden grób (nr II). Oba groby leżały na dość znacznym wzniesieniu piaszczysto-gliniastym w odległości około 3 m obok siebie. Kierunek dłuższej osi grobów wschód—zachód.

Grób I. (Zniszczony). Wedle relacji odkrywcy miał on kształt prostokątnej „skrzyni“. Był to grób z obstawą długości około 3 m i szerokości około 1,5 m. Obstawa składała się ze średniej wielkości głazów narzutowych. Dno grobu na głębokości około 1,50 m było brukowane płaskimi mniejszymi kamieniami. Nad grobem znajdował się również bruk stanowiący nakrywą grobu. W środku długości komory grobowej znajdowała się poprzeczna przegroda pionowa dzieląca grób na dwie równe części.

W grobie było co najmniej 8 naczyń z czego 4 dochowały się mniej więcej w całości. Nadto znaleziono w grobie 2 siekiery z krzemienia pasiastego i 1 wiór oraz dwa odłupki z krzemienia czekoladowego. Kości szkieletu nie dochowały się. Naczynia stały w dwóch skupieniach w każdej z przegród grobu przy jego przeciwległych ścianach szczytowych. Siekiery leżały po jednej przy każdej grupie naczyń.

Zachowane zabytki wydobyte z grobu przedstawiają się następująco:

Amfora (Ryc. 16) z baniastym brzuścem, niską cylindryczną szyją i dnem wyodrębnionym. Na górnej części brzuśca znajdują się cztery symetrycznie rozmieszczone poziomo przekłute ucha. Szyja i górna część brzuśca pokryta jest bogatym ornamentem sznurowym

¹²⁾ Za łaskawe zezwolenie na opublikowanie materiałów z Rębkowa—Parcel oraz wypożyczenie rysunków zabytków składam serdeczne podziękowanie dyrektorowi Państw. Muzeum Archeol. w Warszawie dr. Z. Rajewskiemu oraz kierownikowi Działu neolitu tegoż Muzeum dr. Z. Podkowińskiej.

w postaci linii poziomych, pionowych, skośnych i łukowatych oraz wygniatanymi dołączkami. Wys. 23 cm, średn. otw. 11 cm, średn. dna 9 cm.

A m f o r k a (Ryc. 17) o kulistym brzuscu i cylindrycznej, dość wysokiej szyjce. Na przejściu szyi w brzusiec znajdują się dwa naprzeciwległe poziomo przekłute uszka. Szyjka i górna część brzusca zdobiona jest motywami sznurowymi złożonymi z linii poziomych, pionowych i skośnych. Na uwagę zasługuje umieszczenie w jednym z pól w pobliżu ucha pomiędzy frendzłowato zwisającymi pionowymi liniami sznurowymi swastyki. Wys. 10 cm, średn. otw. 7,6 cm.

C z a r a (Ryc. 17) szerokootworowa z zaznaczonym dnem. Szyja słabo wyodrębniona. Na przejściu szyi w brzusiec znajdują się dwa blisko siebie umieszczone pionowo przekłute ucha. Szyję zdobią sznurowe linie poziome i faliste. Wys. 10,2 cm, średn. otw. 12 cm, średn. dna 7 cm.

M i s a (Ryc. 18) z dnem wyodrębnionym, z wylotem lejowato rozchylonym i słabo wyodrębnioną szyją. Na przejściu szyi w brzusiec znajdują się dwa blisko siebie umieszczone pionowo przekłute ucha. Szyję zdobi ornament sznurowy w postaci równoramiennych trójkątów zwisających wierzchołkami w dół, ujętych w poziome linie sznurowe. Wys. 9 cm, średn. otw. 21 cm, średn. dna 8,8 cm.

S i e k i e r a (Ryc. 19) z krzemienia pasiastego, czworoboczna o ostrzu łukowato wygiętym, asymetrycznym i obuchu nieregularnie prostokątnym, gładzona starannie na całej powierzchni. Dług. 19,7 cm, szer. ostrza 4 cm, obuch 2 x 2,5 cm.

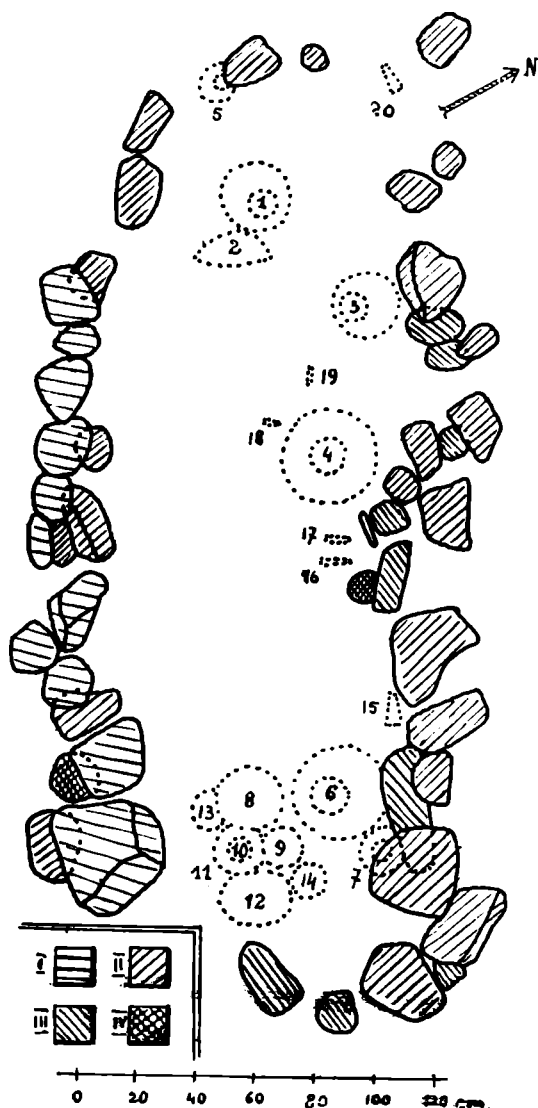
S i e k i e r a (Ryc. 19) z krzemienia pasiastego, wykonana podobnie jak poprzednia. Dług. 7,7 cm, szer. ostrza 5 cm, obuch 3,3 x 2 cm.

W i ó r (Ryc. 20) z krzemienia czekoladowego, dług. 5,2 cm. Dwa o d ł u p k i krzemienne (Ryc. 20).

Grób II. Miał on prostokątno-owalną obstawę z większych i mniejszych okrągłaków, tworzących ścianę wysokości 50—70 cm. Dno grobu stanowiła powierzchnia naturalnej warstwy gliny, zalegającej w głębokości około 1,50 m. Brak też było nakrywy nad grobem. Długość grobu wynosiła 3,25 m, szerokość około 1,50 m. Znalezione w nim łącznie 14 naczyń, z tego 7 stało w skupieniu przy jednej ścianie szczytowej (Tablica IX, ryc. 2 i ryc. 21), reszta zaś w rozproszeniu po całym grobie. Nadto znaleziono 2 siekiery krzemienne i cztery wióry. Kości szkieletu, podobnie jak w grobie I, nie zachowały się.

Zabytki wydobyte z grobu przedstawiają się następująco:

Amfora (naczynie nr 4, ryc. 26) nieco zdeformowana. Dno wydłużone. Brzusiec łagodnie przechodzi w cylindryczną szyję zdobioną trzynastu poziomymi liniami sznurowymi. Pod nasadą szyi

Ryc. 21. Rębków-Parcele, pow. Garwolin. Plan grobu II. Kamienie ścian w poziomach I — 79 cm, II — 90 cm, III — 110 cm, IV — 130 cm. (Rys. K. Salewicz).

znajdują się dwa przeciwległe, poziomo przekłute uszka. Wys. 34 cm, średn. otw. 12 cm, średn. dna 11 cm.

A m f o r a (naczynie 12, ryc. 27) o baniastym zarysie brzuśca wysmukła, z krótką cylindryczną szyjką, zdobioną ośmioma równoległymi, poziomymi liniami sznurowymi. Na przejściu szyi w brzusiec znajdują się dwa naprzeciwległe ucha poziomo przekłute. Wys. 28 cm, średn. otw. 12 cm, średn. dna 12 cm.

A m f o r a (naczynie 3, ryc. 25) baniasta z krótką cylindryczną szyjką, zdobioną ośmiu równoległymi, poziomymi liniami sznurowymi. Dno zaznaczone. Na przejściu szyi w brzusiec dwa asymetrycznie umieszczone poziomo przekłute ucha. Wys. 26 cm, średn. otw. 12 cm, średn. dna 10 cm. Wewnątrz amfory znajduje się znak swastyki.

A m f o r a. (naczynie 6, ryc. 23) czteroucha z dnem zaznaczonym i brzuścem baniasto wydętym, przechodzącym załomem w krótką cylindryczną szyję. Amforę zdobią bogate motywy sznurowe i stempelkowe. Tuż poniżej krawędzi biegną dwie równoległe linie poziome sznurowe. Od linii dolnej opadają w dół skośnie linie sznurowe dochodzące prawie do załomu szyi. Przestrzeń pomiędzy liniami skośnymi i dolną linią poziomą wypełniają również linie sznurowe umieszczone pod kątem prostym w stosunku do tych linii, co w efekcie dało szereg trójkątów zwisających wierzchołkami ku dołowi. Na załomie szyi biegną trzy równoległe linie poziome złożone z prostokątnych stempelków odcisniętych poziomo. Na górnej części brzuśca tuż pod załomem znajdują się cztery symetrycznie rozmieszczone uszka poziomo przekłute, zdobione pionowo opadającymi ku dołowi i nieco na zewnątrz rozchodzącymi się liniami wykonanymi z prostokątnych poziomo odcisniętych stempelków ujętych po obu stronach w trzy także linie odcisnięte sznurem. Przestrzeń pomiędzy uchami wypełniają dwie grupy złożone z linii wykonanych stempelkiem prostokątnym odcisniętych (od góry) naprzemian pionowo (dwukrotnie) i znowu pionowo (czterokrotnie), wreszcie poziomo (dwukrotnie) oraz pionowo (raz) i poziomo (dwa razy). Obie grupy ujęte są po bokach od strony uch w dwie linie poziome odcisniętych stempelków. Wys. 27 cm, średn. otw. 13 cm, średn. dna 11 cm.

A m f o r a (naczynie 1, ryc. 22) czteroucha z dnem wyodrębnionym, brzuścem baniasto wydętym przechodzącym załomem w krótką cylindryczną szyjkę. Szyja zdobiona motywami sznurowymi złożonymi

z dwóch linii poziomych przebiegających nieco poniżej krawędzi oraz zwisających z nich ku dołowi ośmiu równoramiennych trójkątów składających się z podwójnych skośnych linii sznurowych i podobnych linii ustawionych do nich pod kątem. Pary takich trójkątów przerywają pasma złożone z pięciu pionowych linii sznurowych zwisających ponad uchami. Ucha małe poziomo przekłute, na szczycie nieco zagłębione

Ryc. 22. Rębków-Parcele, pow. Garwolin. Amfora (naczynie 1) z grobu II.
(Rys. J. Koszutska).

pokrywa motyw ornamentacyjny złożony ze stempelków i linii sznurowych. Na górnej części ucha znajduje się linia pozioma z odcisniętych pionowo prostokątnych stempelków, poniżej dwie równoległe przebiegające poziomo linie sznurowe, wreszcie dwa rozchodzące się pasma pionowych linii sznurowych po sześć w każdej grupie. Pasma te zakończone są stempelkami prostokątnymi odcisniętymi pod kątem. Przestrzeń pomiędzy uchami wypełniono od góry ku dołowi liniami poziomymi jedną prostokątnych stempelków i dwiema sznurowymi,

Tabela II.

Inwentarz grobów kultury amfor

L. p.	MIEJSCOWOŚĆ	Nr grobu	Ilość naczyń	C e r a					
				Amfory kujawskie	Amfory fajowate	Inne typy amfor	Amforki	Czary	Czarki
1	Bezek, pow. Chełm		?						
2	Branica Suchowolska, pow. Radzyń	I							
3	Branica Suchowolska, pow. Radzyń	II	4	1			2		1
4	Drzewce, pow. Puławy		5	1					
5	Huta, pow. Chełm		?						
6	Klementowice, pow. Puławy — Cm. A	I	4	1?					1
7	Klementowice, pow. Puławy — Cm. B	I	15	2+1	1+1		4	2+1	1
8	Klementowice, pow. Puławy — Cm. B	II							
9	Las Stocki, pow. Puławy — Cm. C	I	?	1					
10	Las Stocki, pow. Puławy — Cm. C	II	9	3			3		2
11	Las Stocki, pow. Puławy — Cm. C	III	5		1	2		1	
12	Las Stocki, pow. Puławy — Cm. C	IV	?				1		1
13	Las Stocki, pow. Puławy — Cm. C	V	?		1			1	
14	Las Stocki, pow. Puławy — Cm. G	I	7	2	1		3		
15	Miedniki, pow. Hrubieszów		2	1					1
16	Nalęczów, pow. Puławy		?	1					
17	Obrowiec, pow. Hrubieszów		3			3			
18	Okalew, pow. Radzyń								
19	Parchatka, pow. Puławy	I	1						
20	Poniatówka, pow. Chełm		3	1					1
21	Rębków — Parcele, pow. Garwolin	I	8?	1			1	1	
22	Rębków — Parcele, pow. Garwolin	II	14	3	3		4		
23	Stok, pow. Puławy — Cm. A	I	6	1	1		1	1	
24	Stołpie, pow. Chełm		5?						
25	Tereszpol, pow. Zamość								
26	Tworyczów, pow. Zamość		?	2					
27	Ulówek, pow. Hrubieszów		4	2		1?			
28	Wola Gródecka, pow. Tomaszów		3						1

Tabela II.

kulistych na Lubelszczyźnie.

m i k a						Wyroby krzemienne				Wyroby kościane				U w a g i			
Misy	Garnki jajowate	Puchary	Naczynia zasobowe	Nakrywki	Krażki gliniane	Siekierki i dłuta	Strzażki trapezowate	Strzażki sercowate	Drobne narzędzia, wióry	Szydła i dłuta	Ostrza dwustronne	Ozdoby w kształcie lit. T	Skrobacze z kła dzika		Kły dzika	Szczęki lub czaszki dzika	Muszelki i belemnity
									1								
									1								
						1			1								
	1		1?			2			2								
1?			1			4			6	1	1	1	3	2	1	1	
						2											
						3			3								
				1		2			1								
			1			2			2								
			1			1			1				1			2	
			1	1									1				
						2			2	2			1			7	Płytki z czerwonego łupku
						1											
						1											
	1					1											
1		2				2			3								
2		2				2			4								
		1			1	3	2	1	4					1			
						2											
						1											
1																	
1?						1							1	1			

poniżej zwisającymi wierzchołkami ku dołowi równoramiennymi trójkątami ujętymi w linie stempelkowe. Podobne podwójne pionowe linie stempelków wykonano w środku pomiędzy obu trójkątami, jak też po bokach od strony uch. Wys. 22 cm, średn. otw. 10 cm, średn. dna 10 cm. Wys. 22 cm, średn. otw. 10 cm, średn. dna 10 cm.

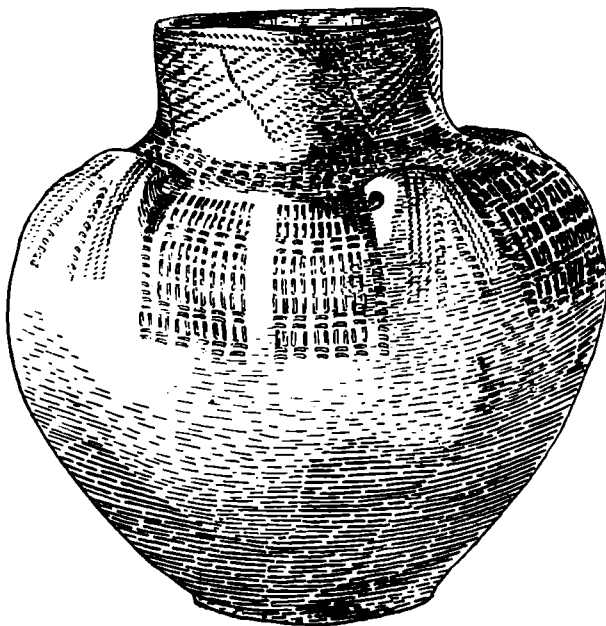
A m f o r k a (naczynie 5, ryc. 24) kulista, czteroucha, z niską cylindryczną szyjką. Ucha poziomo przekłute symetrycznie rozmieszczone na górnej części brzuśca, tuż poniżej nasady szyi. Amforka jest niezdobiona. Wys. 12 cm, średn. otw. 7 cm.

A m f o r k a (naczynie 7, ryc. 28) kulista, czteroucha z szyjką cylindryczną. Dno zaznaczone przez lekkie spłaszczenie. Amforka zdobiona jest bogato motywami stempelkowymi i sznurowymi. Na szyjce poczynając od krawędzi znajdują się dwie poziome linie sznurowe, poniżej linia z prostokątnych stempelków odcisniętych pionowo, wreszcie trzy linie złożone z łuczków zwróconych stroną, wypukłą ku górze. Linia złożona z podobnych łuczków znajduje się u nasady szyi. Już na górnej części brzuśca ponad uchami przebiega linia stempelków pionowo odcisniętych. Na przestrzeni pomiędzy uchami znajdują się po dwie grupy każda złożona z ośmiu linii prostokątnych stempelków odcisniętych pionowo. U dołu każdej grupy znajdują się podwójne linie złożone z czterech łuczków. Zewnętrzna strona uch również pokryta jest ornamentem złożonym z dwóch krótkich poziomych linii sznurowych i potrójnych takichże linii pionowych rozchodzących się nieco na zewnątrz. W środku między nimi opada w dół pionowa linia złożona z łuczków. Wys. 13 cm, średn. otw. 8 cm.

A m f o r k a (naczynie 10, ryc. 28) o zaokrąglonym jajowato brzuścu, z szyją cylindryczną i dwoma naprzeciwległymi pionowo przekłutymi uchami, umieszczonymi pod nasadą szyjki. Szyja zdobiona bogato począwszy od krawędzi ku dołowi do nasady dwiema liniami sznurowymi, linią stempelków prostokątnych odcisniętych pionowo, dwiema liniami sznurowymi, trzema liniami łuczków i dwiema liniami sznurowymi. Na górnej części brzuśca znajduje się osiem symetrycznie rozmieszczonych pionowych linii złożonych z ostro załamanych łuczków. Linie owe rozmieszczono po cztery pomiędzy uchami. Wys. 15 cm, średn. otw. 9 cm.

A m f o r k a (naczynie 14, ryc. 29) z kulistym brzuścem przechodzącym w wysoką cylindryczną szyjkę. Na górnej części brzuśca u na-

sady szyjki znajdują się dwa naprzeciwległe uszka poziomo przekłute. Szyjkę zdobią linie sznurowe i linie prostokątnych pionowo odcisniętych stempelków. Na górnej części brzusca pozioma linia stempelków trójkątnych i z takichże stempelków frendzlowato spadające w dół grupy pionowych linii po trzy grupy pomiędzy uchami: (w każdej grupie po trzy linie). Również od dolnej nasady uch zwisają po dwie linie złożone z identycznych stempelków. Wys. 10 cm, średn. otw. 7,4 cm.

Ryc. 23. Rębków-Parcele, pow. Garwolin. Amfora (naczynie 6) z grobu II.
(Rys. J. Koszutska).

Amforka (naczynie 13, ryc. 29) o kulistym brzuscu i krótkiej cylindrycznej szyjce. Na przejściu szyi w brzusec dwa naprzeciwległe poziomo przekłute uszka. Na szyjce bogaty ornament złożony poczynając od krawędzi z dwóch linii sznurowych, linii pionowo odcisniętych stempelków prostokątnych, dwóch linii sznurowych, trzech linii zaograglonych łuczków, wreszcie linii sznurowej. Na górnej części brzusca tuż pod nasadą szyi znajduje się linia pozioma pionowo odcisniętych prostokątnych stempelków, z której zwisają w dół poje-

dyncze linie złożone z sześciu par stempelków odcisniętych pod kątem i tworzących ostro załamany łuczek. Linie takie znajdują się po obu stronach uch oraz po trzy na przestrzeniach pomiędzy uchami. Wys. 9,8 cm, średn. otw. 7,6 cm.

Puch ar (naczynie 9, ryc. 30) o brzuscu słabo wydętym przechodzącym nieznacznie w krótką nieco na zewnątrz rozwartą szyję. Dno wyodrębnione. Na przejściu szyi w brzusec sześć symetrycznie rozmieszczonych guzów. Szyję zdobi ornament w postaci ośmiu równoległych poziomych linii sznurowych i dwie linie płytkich okrągłych dołków. Wys. 17,6 cm, średn. otw. 13,4 cm, średn. dna 7,4 cm.

Puch ar (naczynie 11, ryc. 31) z dnem wyodrębnionym. Ściany brzusca nieznacznym łukiem rozchylają się ku górze przechodząc wyraźnym załomem w lejowato rozwartą szyję. U nasady szyi znajdują się dwa blisko siebie osadzone guzowate uchwyty. Szyję czary zdobią bogate motywy sznurowe złożone z linii poziomych, pionowych i skośnych tworzących trójkąty. Wys. 13,4 cm, średn. otw. 13,2 cm, średn. dna 7 cm.

Misa (naczynie 2, ryc. 32) półkulista z dnem wyraźnie wyodrębnionym i wyodrębnioną szyjką, opatrzoną u nasady szyi w dwa tuż obok siebie umieszczone pionowo przekłute ucha. Szyję zdobią bogate motywy sznurowe złożone z linii poziomych, pionowych i skośnych. Wys. 9,8 cm, średn. otw. 21,2 cm, średn. dna 8 cm.

Misa (naczynie 8, ryc. 35) półkulista z dnem wyraźnie zaznaczonym i wyodrębnioną lejowato rozchyloną szyją. U nasady szyi znajdują się dwa blisko siebie umieszczone płaskate uchwyty. Szyję zdobią bogate motywy złożone z linii stempelków prostokątnych i ostrołukowych ujętych w linie sznurowe. Wys. 11 cm, średn. otw. 22 cm, średn. dna 7 cm.

Siekiera (Ryc. 34) z krzemienia pasiastego czworoboczna z prostokątnym obuchem, gładzona na całej powierzchni. Dług. 16 cm, szer. ostrza 4,3 cm, obuch 2 x 0,9 cm.

Siekiera (Ryc. 34) z krzemienia pasiastego czworoboczna, o obuchu w przybliżeniu prostokątnym, starannie gładzona na całej powierzchni. Dług. 10,2 cm, szer. ostrza 5,3 cm, obuch 2,7 x 1,2 cm.

Cztery wióry z krzemienia czekoladowego (Ryc. 35), długości 8, 7,7, 6 i 3,2 cm.

17. Stok, gm. Celejów, pow. Puławy — Cmentarzysko A.

W roku 1951 dr J. Kowalczyk i mgr Z. Ślusarski rozkopali jeden grób kultury amfor kulistych na cmentarzysku A, położonym na polu Andrzeja Rodzika zw. „Równianki“. Grób znajdował się na północnym stoku łagodnej wyniosłości w odległości około 80 m od jej najwyższego punktu.

Ryc. 24. Rębków-Parcele, pow. Garwolin. Amfora (naczynie 5) z grobu II.
(Rys. J. Koszutska).

Grób I. Kamienie konstrukcji grobowej pojawiły się na głębokości około 20 cm. Był to grób z obstawą z kamieni wapiennych bez pokrywy. Obstawa składała się z dwóch części przedzielonych pasem calca bez śladów kamieni i zabytków. Komora wschodnia stanowiła prawdopodobnie zamknięty czworobok, z tym że jeden bok obstawy został wybrany przez właściciela pola, który natknął się na grób przypadkowo przy głębszej orce i część jego zniszczył. Komora zachodnia zbudowana dokładnie na przedłużeniu wschodniej posiadała jeden bok niezabudowany otwarty w kierunku komory wschodniej.

Komora wschodnia zawierała kości ludzkie, ułożone na dnie pokrytym częściowo płaskimi kamieniami, na głębokości 55 cm. W grobie złożonym zostało dwóch osobników. Jeden z nich znajdował się w zachodniej nienaruszonej części komory grobowej, drugi w części przeciwległej. Układ kości szkieletu chaotyczny.

Na czaszce osobnika złożonego w zachodniej części grobu znajdowały się skorupy, obok stało naczynie, w którym złożono siekiere krzemienne. W pobliżu od zachodu leżały dwie siekiery krzemienne, nieco na południe od wyżej wymienionych przedmiotów znajdowały się dwa naczynia i kiel dzika, dalej na wschód dalsze dwa naczynia i dwa wióry krzemienne. W części wschodniej grobu leżało kilka skorup naczyń glinianych, w rogu północno-wschodnim wreszcie znajdował się krążek gliniany leżący na stronie ornamentowej, a w jego pobliżu dwa grociki trapezowate, jeden grocik sercowaty, dwa odłupki krzemienne i kiel dzika.

W komorze zachodniej znajdowały się kości różnych zwierząt. Kości ułożone były chaotycznie w kilku grupach. Największa grupa kości znajdowała się w rogu północno-wschodnim. Wśród kości wyróżniono szczątki krowy i świni, inne należały prawdopodobnie do konia i owcy lub kozy.

Zabytki znalezione w grobie przedstawiają się następująco:

A m f o r a zachowana w stanie szczątkowym. Był to typ amfory dwuuchej, pokrytej na szyi ornamentem poziomym linii sznurowych.

C z a r a (Tablica XI, ryc. 3) z dnem wyodrębnionym w niską nóżkę, z brzuścem łagodnie zaokrąglonym przechodzącym w niską nieco na zewnątrz rozwartą szyję. Szyja i górna część brzuśca pokryte ornamentem stempelkowym w postaci linii poziomych ujmujących linię zygzakowatą oraz wiszących festonów z kątów wsuwanych w siebie o bokach nieco wygiętych. Wys. 10,5 cm.

A m f o r k a kulista z dwoma naprzeciwległymi uchami poziomo przekłutymi. Ucha po stronie zewnętrznej posiadają wgłębienia i listewki opadające pod kątem na brzusec. Amforka jest bogato zdobiona motywami stempelkowymi.

A m f o r a kulista z czterema uchami poziomo przekłutymi, leżącymi naprzeciw siebie parami. Amfora jest nie zdobiona.

N a c z y n i e zasobowe dość dużych rozmiarów zdobione linią dołków wykonanych palcem na przejściu szyi w brzusec i poniżej na brzuścu. Wys. 38 cm, średn. dna 12, średn. otw. 19 cm.

P u c h a r sznurowy (Tablica XI, ryc. 3) o profilu esowatym. Na słabo wyodrębnionej szyi 6—7 linii poziomych sznurowych. Wys. 16 cm.

K r ą ż e k gliniany (Ryc. 36) zdobiony rzędami ornamentu wykonanego stempelkiem rozchodzącymi się promieniście od środka. Dwie podwójne linie tego ornamentu krzyżują się ze sobą. Pomiedzy dłuż-

szymi ramionami leży na przekątnej pojedyncza linia wykonanego stempelkiem ornamentu. Brzeg krążka jest karbowany. Sredn. 9,5 x 10 cm, grubość 1 cm.

Groci ki trapezowate z krzemienia pasiastego załuskane z dwu stron.

Ryc. 25. Rębków-Parcele, pow. Garwolin. Amfora (naczynie 3).
ze znakiem swastyki wewnątrz, z grobu II (Rys. J. Koszutska).

Groci k sercowaty z krzemienia pasiastego, retuszowany przy krawędziach.

Kły dzika nie wykazujące śladów obrobienia.

Wióry z krzemienia pasiastego oraz odłupki z krzemienia czekoladowego.

Siekiery z krzemienia pasiastego. Wszystkie posiadają kształt podobny (czworościennie z prostokątnym obuchem). Dwie są starannie głądzone o długość 11,5 cm, trzecia niewykończona o długość 11 cm.

Literatura:

J. Kowalczyk, Dwa groby kultury amfor kulistych z Lasu Stockiego i Stoku, w pow. puławskim. Sprawozdanie P. M. A. Warszawa, 1953, t. V, str. 38—47.

18. Stolpie, gm. Staw, pow. Chełm

W październiku 1947 r. odkryto przypadkowo na terenie Stolpia grób skrzynkowy kultury amfor kulistych (Tablica XII, ryc. 2). Grób zbudowany był z pięciu dużych płaskich głazów. Długość skrzyni wynosiła 91 cm, szerokość 70 cm, głębokość 70 cm. Jeden z głazów stanowił dno skrzyni grobowej, drugi największy pokrywą, trzy inne tworzyły ściany od strony północnej, południowej i zachodniej. Od strony wschodniej brak było osłony. Dno grobu zostało poza tym uszczelnione drobnymi kamieniami. Szpary w ścianach bocznych zostały również uszczelnione drobnymi kamieniami i wylepione gliną. W grobie według relacji przypadkowych odkrywców znaleziono klin krzemienisty, siekiere krzemienistą i 5 naczyń. Naczynia zniszczono w zupełności poszukując w nich złota. Do muzeum w Chełmie dostała się tylko jedna siekiera.

Siekiera (nr inw. 4) z krzemienia pasiastego, czworoboczna, o prostokątnym obuchu. Długość 14,2 cm.

Literatura:

K Janczykowski, I znowu grób neolityczny w Stolpiach pod Chełmem, Życie Lubelskie, 1947, październik.

19. Tereszpol, gm. Tereszpol, pow. Zamość

Odkryto tu w okresie międzywojennym grób skrzynkowy zbudowany z płyt granitowych. Z grobu tego zachowała się tylko siekierka krzemienista.

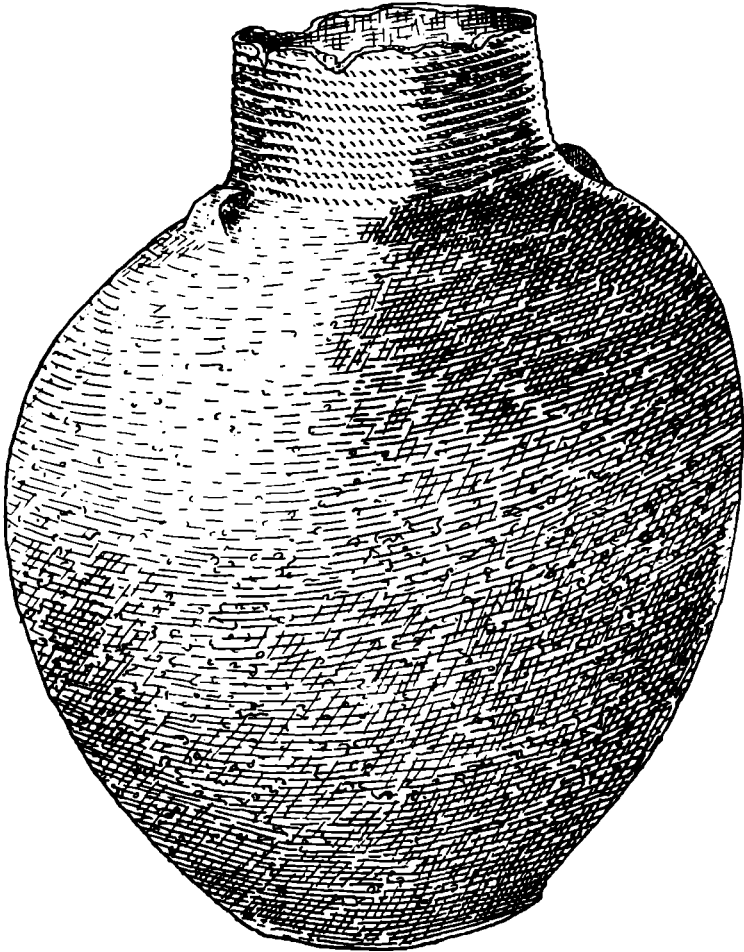
Literatura:

Notatka w Archiwum Państw. Konserwatora dla Zabytków Przedhist. okręgu Lubelskiego.

20. Tworyczów, gm. Sułów, pow. Zamość

W roku 1937 odkryto tu przypadkowo grób skrzynkowy kultury amfor kulistych. Trzy ocalałe naczynia dostały się do zbiorów Muzeum Archeol. im. E. Majewskiego (obecnie dep. w Państw. Muzeum Archeol. w Warszawie).

Amfora (Tablica XIV, ryc. 2) niezdobiona, kulista z płaskim dnem, cylindryczną szyją. Na załomie brzuśca znajdują się dwa naprzeciwległe poziomo przekłute ucha. Wys. 18 cm, średn. dna 7,5 cm.

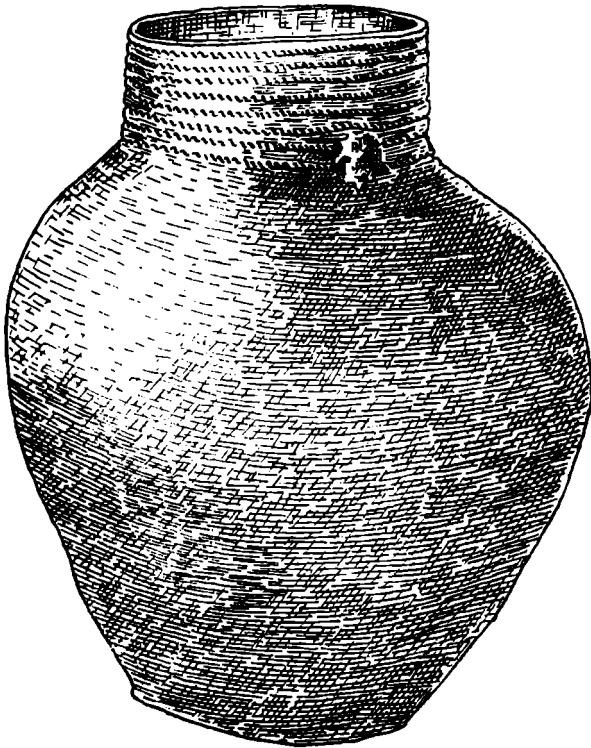
Ryc. 26. Rębków-Parcele, pow. Garwolin. Amfora (naczynie 4) z grobu II (Rys. J. Koszutska).

Amfóra (Tablica XIV, ryc. 2) o kulistym, przyplaszczonym brzuścu, z płaskim dnem i cylindryczną szyją, zachowaną w połowie. Na górnej części brzuśca cztery poziomo przekłute symetrycznie rozmieszczone uszka. Szyja i górna część brzuśca zdobione motywami sznurowymi i stempelkowymi w postaci łuczków i prostokątów.

Misa (Tablica XIV, ryc. 1) półkulista z zaznaczonym dnem i leżowato rozchyłoną szyją. Tuż pod załomem u nasady szyi dwa naprzeciwległe guzy parzyste. Szyja pokryta ornamentem złożonym z motywów sznurowych i stempelkowych w postaci łuczków. Wys. 14 cm, średn. otw. 26 cm, średn. dna 8,7 cm.

Literatura:

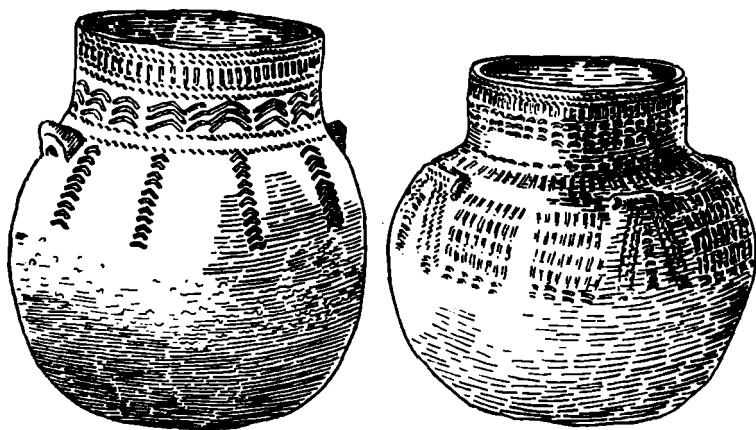
W. Antoniewicz, Z dziedziny archeologii ziem Polski, Światowit, XVII, str. 366—369, ryc. 24, 25, 27. — J. Kostrzewski, Od mezolitu do okresu wędrówek ludów, str. 155, 156.

Ryc. 27. Rębków-Parcele, pow. Garwolin. Amfóra (naczynie 12) z grobu II (Rys. J. Koszutska).

21. Ulwówek, gm. Chorobrów, pow. Hrubieszów

Natrafiono tu po pierwszej wojnie światowej na trzy groby skrzynkowe. Jeden z nich został rozkopany. Skrzynia zbudowana z płyt wapiennych zorientowana była w kierunku wschód—zachód. W zachodniej części grobu znajdowały się dwie głowy, reszta kości była zupełnie zniszczona zachowana tylko w drobnych fragmentach. W ziemi wypełniającej wnętrze komory znaleziono fragmenty czterech naczyń, siekierę krzemienną, szczękę i kiel dzika lub świni. Trzy spośród naczyń były to amfory, jedno miało kształt miseczkowaty. Ze skorup udało się zrekonstruować dwie amfory. Znajdowały się one w zbiorach Muzeum Dzieduszyckich we Lwowie.

Ryc. 28. Rębków-Parcele, pow. Garwolin. Amforki (naczynia 10 i 7) z grobu II
(Rys. J. Koszutska).

A m f o r a (Tablica XIII, ryc. 1) (kulista) o płaskim dnie z wyodrębnioną cylindryczną szyją. Na przejściu szyi w brzusiec cztery symetrycznie rozmieszczone rurkowate ucha. Szyja i górna część brzuśca pokryte ornamentem sznurowym i stempelkowym. Wys. 24 cm, średn. otw. 12 cm, średn. dna 10,7 cm.

A m f o r a (Tablica XIII, ryc. 1) podobna, o brzuścu bardziej baniasto wydętym niż u poprzedniej. Wys. 25 cm, średn. otw. 13 cm, średn. dna 10,7 cm.

Siekiera z krzemienia nadbużańskiego barwy ciemno-brunatnej o prostokątnym obuchu.

Literatura:

B. Janusz, Sprawozd. Państw. Konserwatora dla Zab. Przechod. Wiadom. Archeol., IX, str. 350—351. — L. Kozłowski, Młodsza epoka kamienna w Polsce, Lwów, 1924, str. 43, 170. — W. Antoniewicz, Z dziedziny archeologii ziem Polski, Światowit, XVII, str. 401, ryc. 67 i 68. — J. Kostrzewski, Od mezolitu do okresu wędrówek ludów, str. 151, 156.

22. Wola Gródecka, gm. Rachanie, pow. Tomaszów

W roku 1930 odkryto tu przy orce grób skrzynkowy kultury amfor kulistych zbudowany z płyt wapiennych. Grób został zniszczony przez przypadkowych znalazców. Według ich relacji w grobie miał się znajdować szkielet jednego osobnika z głową w południowej części grobu. Obok głowy miały stać trzy naczynia. Dwa z nich zniszczono całkowicie. Jedno dostało się do zbiorów Państw. Muzeum Archeologicznego w Warszawie. Badania na miejscu odkrycia przeprowadzał z ramienia P. M. A. J. Dylík.

Czarka (Ryc. 37) półkulista z dnem wyodrębnionym w niską nóżkę, z brzuścem przechodzącym w dość wysoką szyjkę. Na przejściu szyi w brzusiec znajdują się dwa bliźniacze uszka poziomo przekłute. Szyję zdobią motywy sznurowe i stempelkowe w postaci łuczków. Wys. 10 cm, średn. otw. 14,4 cm, średn. dna 7,2 cm.

Literatura:

J. Dylík, Z otchłani wieków. R. VI, 1911, zesz. 1, str. 7. — Z. Podkowińska, Światowit, XVI, str. 91, ryc. 6 na str. 92. — W. Antoniewicz, Światowit, XVII, str. 381, ryc. 37.

23. Miejscowość nieznana (Lubelszczyzna)

W Muzeum Lubelskim znajduje się amfora pochodząca z miejscowości bliżej nieznanej wedle wszelkiego prawdopodobieństwa z obszaru Lubelszczyzny.

Amfora (Tablica XIII, ryc. 2) z brzuścem baniasto wydętym w górnej części, z dnem wyodrębnionym. Brzusiec przechodzi w krótką szyję. Na górnej części brzuśca znajdują się cztery poziomo przekłute

ucha. Szyję i górną część brzośca zdoi ornament sznurowy w postaci linii poziomych i wiszących łukowatych festonów oraz linia łuczków wykonanych stempelkiem.

III.

Na obszarze Lubelszczyzny cmentarzyska kultury amfor kulistych występują z reguły na wyniosłościach. Najczęściej znajdują się one na skłonach łagodnych wzniesień, znacznie rzadziej na grzbietach wzgórz. Uderzającą cechą jest niewielka ilość grobów na cmentarzyskach. Bardzo często występują groby pojedyncze, często tylko dwa, a zgoła wyjątkowo więcej. Najliczniejsze cmentarzysko na Lubelszczyźnie liczyło 5 grobów (Las Stocki, cmentarzysko C).

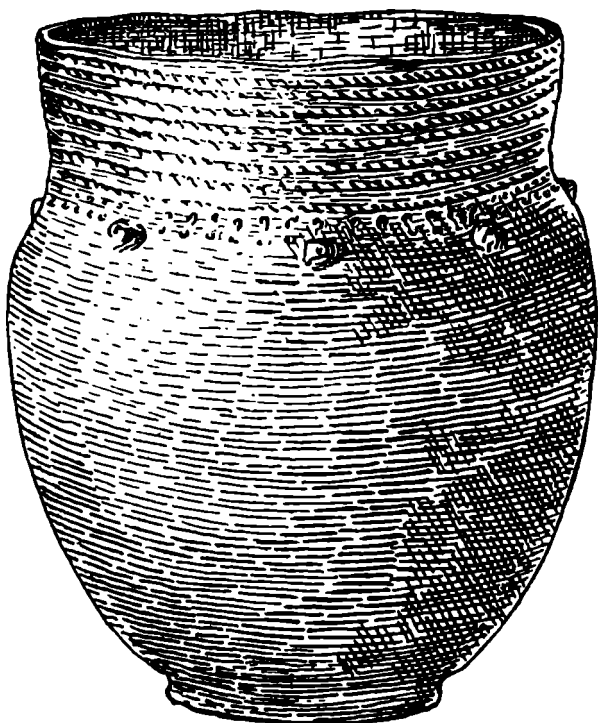

Ryc. 29. Rębków-Parcele, pow. Garwolin. Amforki (naczynia 14 i 13) z grobu II (Rys. J. Koszutska).

Groby są zwykle płaskie, niczym nie zaznaczone na powierzchni. W ziemi dopiero znajduje się mniej lub więcej trwała konstrukcja grobowa.

Pośród grobowych konstrukcji wyróżnić możemy dwa zasadnicze typy. Jeden z nich, to tzw. groby skrzynkowe, przedstawiające się na ogół dość jednolicie. Jest to rodzaj skrzyni kwadratowej lub prostokątnej, nie przekraczającej zwykle w dług. 2 m, a w głębokości nie dochodzącej do 1 m, zbudowanej z płaskatych głazów. Szpary wśród głazów, nie zawsze szczelnie przylegających do siebie, wypełniano drobnymi ka-

mieniami i wylepiano gliną. Skrzynia posiadała najczęściej pokrywę złożoną z jednego lub dwóch (rzadziej więcej) gładów. Również i dno skrzyni jest zwykle dość szczelnie wyłożone płytami lub drobniejszymi kamieniami. Groby skrzynkowe budowano z odpowiednio dobranych granitowych gładów narzutowych, czasami zaś, widocznie wobec braku odpowiednich narzutowców, używano płyt z piaskowca lub wapienia.

Ryc. 30. Rębków-Parcele, pow. Garwolin. Puchar sznurowy (naczynie 9) z grobu II (Rys. J. Koszutska).

Drugi typ grobu, występujący na Lubelszczyźnie z obstawą i brukiem z drobnych stosunkowo kamieni, wykazuje większe zróżnicowanie. Obok grobów z brukiem usypanym ponad grobem i znajdującej się pod nim obstawy z takich samych kamieni, mamy groby nakryte tylko brukiem, natomiast pozbawione obstawy, lub też odwrotnie posiadające obstawę ale bez bruku ponad grobem.

Groby tego typu posiadają kształt prostokątny, czasami o zaokrąglonych nieco narożach. Są też one zwykle większe od grobów skrzynkowych. Długość ich przekracza zwykle 3 m. Do budowy tego rodzaju grobów używano łupanych drobnych brył miękkiego wapienia. Na jednym tylko cmentarzysku (Rębków—Parcele, w pow. garwolińskim) użyto drobnych otoczków granitowych. Dno grobów tego typu rzadko jest szczelnie wybrukowane. Najczęściej spotyka się luźnie

Ryc. 31. Rębków-Parcele, pow. Garwolin. Puchar sznurowy (naczynie 11) z grobu II (Rys. J. Koszutska).

rozrzucone kamienie, czasami szczelniejszy nieco bruk znajduje się pod szkieletem. Bruk ponad grobem jak i obstawa bardzo często wykonane są dość niedbale. Wyjątkowo spotyka się starannie ułożoną obstawę, jak np. w grobie nr I na cmentarzysku G w Lesie Stockim, w pow. puławskim, gdzie obstawa sprawiała wrażenie skrzyni. Dobierano tu bowiem specjalnie bryły wapienne układając je płaską stroną do wnętrza.

Zarówno groby skrzynkowe jak i z brukiem i obstawą zorientowane są osią dłuższą najczęściej w kierunku wschód—zachód. Znacznie rzadziej występuje orientacja północ—południe.

W grobach skrzynkowych chowano jednego (Poniatówka) lub dwóch osobników (Miedniki, Ulwówek). W grobach drugiego typu spotykamy również pochówek jednego osobnika (Klementowice, cmentarzysko A), ale często większej ilości osobników np. dwóch (Las Stocki, Cmentarzysko C, groby III, IV, V, Stok, Cmentarzysko A, grób I), trzech (Las Stocki, cmentarzysko G, grób I) lub nawet czterech (Klementowice, cmentarzysko B, grób I).

Układ szkieletów jest rozmaity, najczęściej na boku z podkurczonymi nogami i rękami. Dość często jednakże spotykamy odstępstwa od takiego układu, a często zdarza się chaotyczny układ, nasuwający przypuszczenie, że zwłoki przed pochowaniem ćwiartowano na części i każdą część wkładano do grobu osobno. Układ zwłok w stosunku do stron świata jest także rozmaity. Najczęściej głową zwrócone są one ku wschodowi, zdarza się jednak układ w kierunku północnym lub zachodnim. W dwóch wypadkach znaleziono w grobach same tylko czaszki bez śladów innych kości szkieletu (Parchatka, Las Stocki, cmentarzysko C, grób II), w jednym szkieletu pozbawionego czaszki (Klementowice, cmentarzysko B, grób I). Mamy w tym wypadku zapewne do czynienia z jakimiś krwawymi obrzędami związanymi z grzebaniem zmarłych.

Należy tu przy okazji zwrócić uwagę, że chowanie większej ilości zmarłych w jednym grobie następowało w jednym czasie. Nie są to więc groby rodzinne, do których w miarę wymierania poszczególnych członków rodziny dodawano nowe zwłoki. Najprawdopodobniej mamy tu do czynienia z pochówkami czy członków rodziny czy służby czy jeńców zabitych przy okazji pogrzebu jakiejś wybitniejszej jednostki. Świadczy o tym zróżnicowanie w układzie zwłok i zróżnicowanie wyposażenia składanego przy poszczególnych zwłokach. W grobie I na cmentarzysku B w Klementowicach wśród kości jednego ze zmarłych znaleziono dwustronne ostrze kościane użyte widocznie do jego zabicia w czasie obrzędów pogrzebowych.

Pewne poszlaki zdają się wskazywać, że w czasie obrzędów pogrzebowych dopuszczano się kanibalizmu. W grobach już po złożeniu do nich zwłok palono ogniska, kości ludzkie bowiem noszą ślady opalenia. Być może w ogniskach tych pieczono obrzędowe mięsiwo spożywane w czasie stypy. Najczęściej było to mięso dzika lub świni, szczątki bowiem tych zwierząt w postaci dolnych szczęk czy całych

nawet łbów lub wreszcie tylko klów (tzw. szabli) często w grobach spotykamy.

Do najbardziej interesujących zjawisk związanych z obrzędami pogrzebowymi należy składanie w jednym grobie ze zwłokami ludzkimi zwłok zwierzęcych. Dwa groby tego typu po raz pierwszy w kulturze amfor kulistych stwierdzono na obszarze Lubelszczyzny w Parchacie i w Klementowicach na cmentarzysku A. W obu grobach obok człowieka pochowano po parze bydła. Trzeci grób z dodatkiem zwierząt odkopali J. Kowalczyk i Z. Ślusarski w Stoku, w pow. puławskim. Grób ten różnił się nieco od poprzednich tym, że szczątki zwierzęce były złożone w komorze dodatkowej znajdującej się na przedłużeniu komory ze zwłokami ludzkimi i oddzielonej od niej wąskim pasem nieruszanego calca. Komora ze szkieletami zwierząt posiadała również obstawę z wapienia ale tylko z trzech stron ułożoną. Od strony grobu ludzkiego brak było obstawy. W komorze zwierzęcej znajdowały się szczątki jednego tylko bydła, a poza tym szczątki świni oraz konia? i owcy? lub kozy?

Wyposażenie grobów kultury amfor kulistych jest często bardzo obfite. Ilość darów grobowych jest jednak bardzo różnaita. Nie było więc widocznie jakichś obowiązujących w tym względzie przepisów rytualnych. Najwięcej składano w grobie ceramiki. Ilość naczyń waha się od 1 do 15. Poniższa tabelka ilustruje częstotliwość występowania w grobach poszczególnych ilości naczyń w tych wypadkach, gdzie dało się to ustalić.

Ilość grobów	1	1	3	3	3	1	1	1	1	1	1
Ilość naczyń	1	2	3	4	5	6	7	8	9	14	15

Obok ceramiki w każdym prawie grobie występują siekiery lub kliny czy dłuta krzemienne. Ilość ich również jest różnaita od jednej do czterech sztuk. Najczęściej występują dwie sztuki. Cztery sztuki stwierdzono w jednym tylko wypadku w grobie I na cmentarzysku B w Klementowicach, szczególnie obficie wyposażonym. Dość często spotyka się także inne drobne narzędzia krzemienne lub wióry i odłupki. W grobie nr I na cmentarzysku A w Stoku znaleziono dwie strzałki trapezowate i jedną sercowatą.

Spotyka się wreszcie wśród wyposażenia wyroby kościane w postaci szydeł, dłut, ostrzy dwustronnych, znalezionych w kościach krowy w grobie w Parchatce i w kościach człowieka w grobie I na cmentarzysku B w Klementowicach, wreszcie w tym ostatnim grobie ozdoby kościanej w kształcie litery T. Często także spotyka się kły (szable) dzika czy świni czasami przystosowane przez odpowiednie wycięcie do pracy jako oskrobywacze (Klementowice, cmentarzysko B, grób I).

W trzech grobach (Las Stocki, cmentarzysko C, grób IV, cmentarzysko G, grób I i Klementowice, cment. B grób I) znaleziono paciorki bursztynowe względnie ich szczątki, w dwóch wreszcie (Las Stocki, cment. C, grób II) belemnit i (Klementowice, cment. B, grób I) muszelkę sercowatą, a w grobie I na cmentarzysku G w Lesie Stockim płytkę z czerwonego łupku silnie barwiącą, używaną być może przy malowaniu ciała.

Znana nam dotychczas z terenu Lubelszczyzny ceramika kultury amfor kulistych pochodzi wyłącznie z grobów, ma zatem charakter rytualny. Nie można na razie stwierdzić, czy tych samych rodzajów i typów naczyń używano także i dla potrzeb codziennych, czy też istniało jakieś zróżnicowanie ceramiki ze względu na jej przeznaczenie.

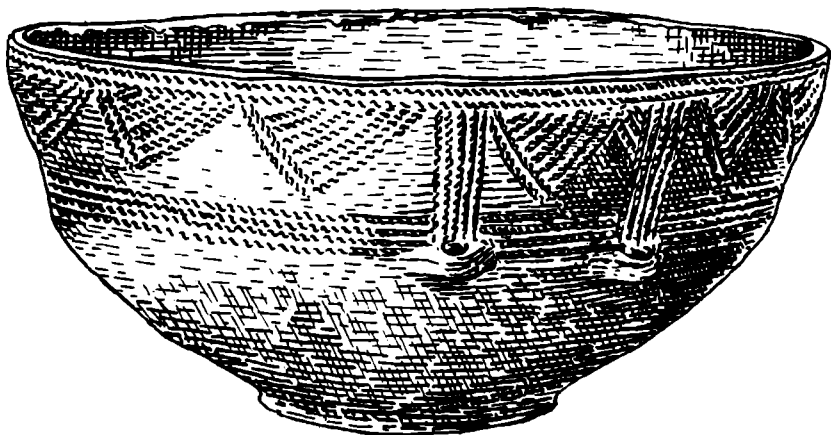
Wykonanie naczyń jest na ogół staranne. Naczynia mają formy symetryczne, a stosunkowo rzadko zdarzają się okazy mniej udane. Gлина zawiera zwykle dość znaczną domieszkę drobnego żwiru. Wypał jest dość słaby, wskutek czego naczynia są kruche, powierzchnia ich często się łuszczy i w ziemi przechowują się źle. Powierzchnia naczyń przeważnie jest dość starannie gładzona, o barwie szarej, brunatnej lub czarniawej, znacznie rzadziej czerwonej.

Wśród ceramiki grobowej wyróżnić możemy ze względu na kształt kilka rodzajów naczyń, a mianowicie: 1) amfory, 2) amforki, 3) czary i czarki, 4) misy, 5) puchary, 6) naczynia zasobowe¹⁹⁾, 7) garnki, 8) nakrywki miseczkowate.

Do najczęściej spotykanych w grobach naczyń należą amfory. Odznaczają się też one największą różnorodnością typów i odmian.

¹⁹⁾ Nazwą tą określam naczynia dużych rozmiarów i swoistych kształtów (tzn. nie zbliżonych w zasadzie do wyliczonych wyżej rodzajów), nie przesądzając bynajmniej ich funkcji.

Najliczniej występują amfory o mniej lub więcej kulistym w przybliżeniu zarysie brzuśca, z płaskim, często wyodrębnionym i wyraźnie zaznaczonym dnem oraz prawie cylindryczną krótką szyjką, które dla uproszczenia określam jako amfory typu kujawskiego, choć nie wszystkie ściśle do tego typu zaliczyć by się dały. Wszystkie te amfory opatrzone są czterema symetrycznie rozmieszczonymi rurkowatymi uchami, umocowanymi z reguły na górnej części brzuśca u nasady szyi, a znacznie rzadziej na największej wydętości brzuśca. Jedynie amfora z Braniczy Suchowolskiej posiada ucha przekłute pionowo (Ryc. 1) i umieszczone parami naprzeciwległe.

Ryc. 32. Rębków-Parcelle, pow. Garwolin. Misa z dwoma asymetrycznie rozmieszczonymi pionowo przekłutymi uchami (naczynie 2) z grobu II (Rys. J. Koszutska)

Amfory kujawskie są zwykle bardzo bogato zdobione. Wyjątek wśród tego typu amfor stanowi amfora z Lasu Stockiego z cmentarzyska G z grobu I (Tablica VIII, ryc. 1) oraz mała amfora z grobu II z Rębkowa—Parcelle (Ryc. 24) pozbawione zupełnie ornamentu. Motywy ornamentacyjne występują przeważnie na szyi i górnej części brzuśca. Jedynie amforę z Obrowca (Tablica X, ryc. 2) pokrywa ornament także i w dolnej jej części aż po dno.

Na amforach kujawskich występują trzy rodzaje ornamentu: ryty stempelkowy i sznurowy, albo każdy z osobna albo też połączone ze sobą. Motywy zdobnicze są najrozmaitsze. Do najczęstszych należą linie poziome, wiszące trójkąty, dalej linie pionowe tworzące pasy

podłużne lub skośne, linie zygzakowate, lukowate festony, krokiewki itp. Poszczególne motywy ornamentacyjne prawie nigdy nie występują na jednym tylko naczyńiu, lecz najczęściej są skombinowane.

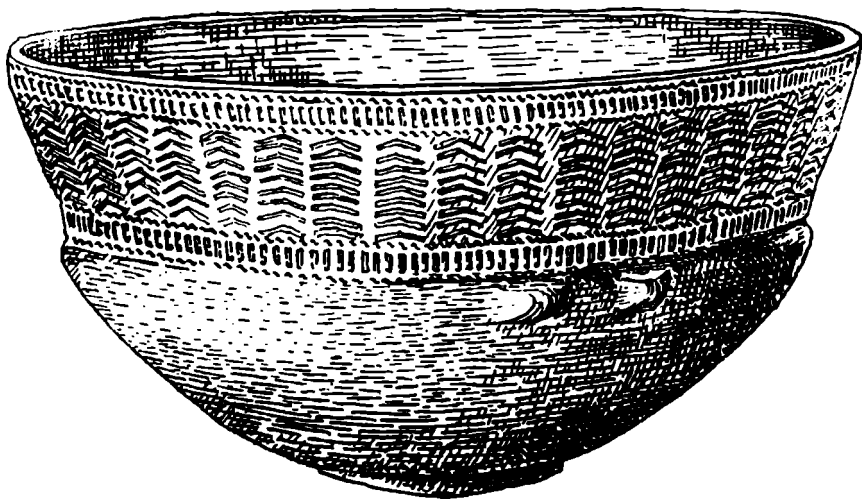
Znacznie rzadszym już typem są amfory o brzuścu jajowatym. Najbardziej klasyczny typ takiej amfory pochodzi z Klementowic z cmentarzyska B, z grobu I (Tablica IV. ryc. 1). Dno jej jest całkowicie zaokrąglone. szyja krótka, wyraźnie oddzielona od brzuśca. Amfora pozbawiona całkowicie ornamentu zaopatrzona jest w dwa małe, poziomo przekłute uszka, umieszczone naprzeciwległe na przejściu szyi w brzusec. Zbliżona kształtem choć nieco smuklejsza jest amfora z grobu I na cmentarzysku G w Lesie Stockim (Tablica VIII, ryc. 1). Do typu amfor jajowatych zaliczyć należy jeszcze kilka innych okazów różniących się jednak od wspomnianych wyżej amfor płaskim dnem, niekiedy nawet dość wyraźnie zaznaczonym. Trzy takie amfory z Rębkowa—Parcel z grobu II (Ryc. 25—27) posiadają nadto szyje zdobione poziomymi liniami sznurowymi.

Typ zbliżony do jajowatego ale o bardziej wyдутym brzuścu przedstawia amfora z Lasu Stockiego z cmentarzyska C z grobu V (Tablica VII, ryc. 1) odznaczająca się skośnie umocowanym uchem (drugie nie zachowane) oraz amfora z Tworyczowa (Tablica XIV, ryc. 2).

Typy odosobnione stanowią dwie pozostałe amfory z Obrowca. Cechą charakterystyczną obu tych amfor jest silne, baniaste wyдутie brzuśca, małe płaskie dna i krótkie szyje nie wyodrębnione wyraźnie od brzuśca. Jedna z opisywanych tu amfor posiada dwa, naprzeciwległe, kolankowato zgięte ucha, umieszczone na górnej części brzuśca u nasady szyi. Szyję i górną część brzuśca tej amfory zdobi ornament złożony z potrójnych linii sznurowych. Druga amfora jest nie zdobiona i posiada osiem uchwytów rozmieszczonych symetrycznie. Cztery z nich znajduje się na szyi nieco poniżej krawędzi, cztery następne dokładnie popod poprzednimi na górnej części brzuśca.

Drugim co do ilości rodzajem naczyń grobowych są amforki. Wśród kilkunastu egzemplarzy znanych dotąd z obszaru Lubelszczyzny wyróżnić możemy trzy różne typy. Najczęściej występują amforki z kulistym brzuścem, o dnie przyplaszczonym, z krótką, zwykle dość wyraźnie oddzieloną, cylindryczną szyjką i dwoma naprzeciwległymi uszkami. Uszka są przeważnie poziomo przekłute. Rzadsze są uszka przebite pionowo (np. Rębków—Parcele, grób II (Ryc. 28) i Klemen-

to wice, cmentarzysko B, grób I (Tablica V, ryc. 2). Wyjątek co do ilości uch stanowi jedna z amforek z grobu II w Rębkowie—Parcelach (Ryc. 28) posiadająca cztery ucha poziomo przekłute. Amforki tego typu są zwykle bogato zdobione motywami podobnymi jak amfory typu kujawskiego. Ornament występuje na szyjce i górnej części brzuśca. Jedyne egzemplarze nie zdobione pochodzą z Klementowic, cmentarzysko B, grób I (Tablica V, ryc. 3).

Ryc. 33. Rębków-Parcela, pow. Garwolin. Misa z dwoma asymetrycznie rozmieszczonymi uchwytami (naczynie 8) z grobu II. (Rys. J. Koszutska).

Zbliżona do typu amforek o kulistym brzuścu jest dwuucha nie zdobiona amfotka z Lasu Stockiego, cmentarzysko C, grób II (Tablica VI, ryc. 1). Posiada ona jednak brzusiec raczej załamany dwuściżkowo, choć załamanie jest złagodzone zaokrągleniem i z tego powodu odchyła się nieco od typowych amforek o kulistym brzuścu.

Pozostałe dwie amforki z Lasu Stockiego, cmentarzysko G, grób I (Tablica VIII, ryc. 2) należą do typu jajowatych o płaskim dnie. Obie wymienione tu amforki opatrzone są dwoma naprzeciwległymi poziomo przekłutymi uszkami i są pozbawione ornamentu.

Obok amfor i amforek do również często spotykanych w grobach rodzaj naczyń należą czary i czarki. Typ najbardziej pospolity tworzą czary szeroko-otworowe, o dnie najczęściej stosunkowo nie dużym, od którego wznoszą się ku górze łukowato, łagodnie zaokrąglone ściany

brzuśca przechodzącego mniej lub więcej wyraźnym załomem w szyjkę albo cylindryczną, albo lekko lejowato rozchyloną, rzadziej stożkową (Las Stocki, cmentarzysko C, grób V (Tablica VII, ryc. 5).

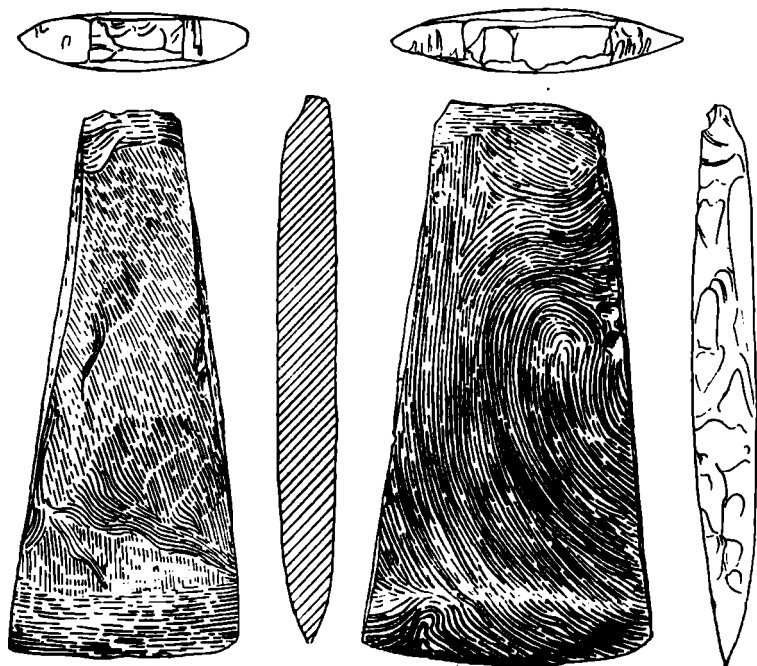
Ornament występuje zwykle tylko na szyi, rzadko przechodząc na górną część brzuśca (Las Stocki, cment. C, grób V (Tablica VII, ryc. 5) Stok, cmentarzysko A, grób I, Tablica XI, ryc. 3). Rodzaje i motywy ornamentu są analogiczne jak u innych naczyń. Obok czar i czarek ornamentowanych mamy okazy pozbawione ornamentu. Częstokroć występują także u tego rodzaju naczyń ucha lub uchwyty. Czarka z Klementowic, cment. A, grób I (Tablica II, ryc. 1) posiada dwa poziomo przekłute uszka umieszczone tuż obok siebie nieco poniżej krawędzi. Czarkę z Woli Gródeckiej (Ryc. 37) opatrzone dwoma uchami również obok siebie umieszczonymi ale przekłutymi pionowo i umocowanymi na przejściu szyi w brzusiec. Czarka z Poniałówki ma tylko pojedynczy guzkowaty uchwyt bliźniaczy na przejściu szyi w brzusiec (Tablica XI, ryc. 2), a czarka z Klementowic cment. B, grób I (Tablica V, ryc. 1) dwa blisko siebie wykonane uchwyty pionowe nieco poniżej krawędzi. Duża nie zdobiona czara z Klementowic, cment. B, grób I (Tablica II, ryc. 2) opatrzona została aż pięciu symetrycznie rozmieszczonymi na szyi uchami przekłutymi poziomo podwójnie.

Typy odosobnione stanowią duża czara z Klementowic, cment. B, grób I (Tablica II, ryc. 2) o małym dnie, brzuścu baniasto wydętym w górnej części przechodzącym w krótką, lekko na zewnątrz wychyloną szyjkę. Na przejściu szyi w brzusiec znajduje się linia dużych zagłębień wykonanych palcem.

Czarka z Lasu Stockiego, cment. C, grób IV (Ryc. 9) posiada dno uformowane w niską nóżkę, od którego wznoszą się łukowato ku górze ściany brzuśca. Szyjka krótka, wyraźnym wgłębieniem oddzielona od brzuśca. Czarka nie jest zdobiona.

Misy należą do naczyń stosunkowo rzadko składanych w grobie. Znamy je z terenu Lubelszczyzny z dwóch zaledwie stanowisk z Rębkowa—Parcel, grób I jedna misa i grób II dwie misy oraz z Tworyczowa jedna misa. Cztery wymienione egzemplarze reprezentują typ misy półkulistej z wyodrębnionym wyraźnie dnem i mniej lub więcej wyodrębnioną szyją lejowato rozchyloną. Wyodrębnienie szyi podkreśla pokrycie jej ornamentem, podczas gdy reszta pozostaje nie zdobiona. Wszystkie misy posiadają ucha lub uchowate uchwyty umie-

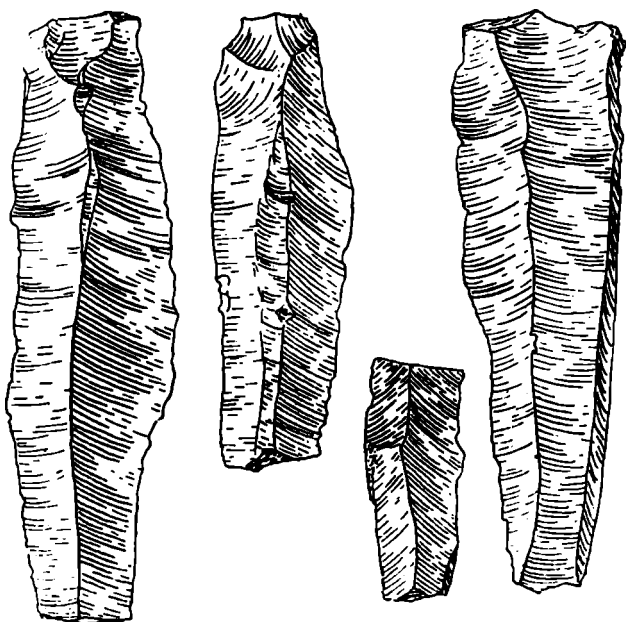
szczone tuż pod nasadą szyi. Trzy misy z Rębkowa-Parcel opatrzone parą uch przekłutych pionowo, względnie płaskatych uchwytów umieszczonych tuż obok siebie (Ryc. 18, 32, 33). Na misie z Tworyczowa (Tablica XIV, ryc. 1) uchwyty w kształcie stożkowatych guzów umieszczone zostały symetrycznie w dwóch punktach naprzewięgłych. Pełną analogię do publikowanych tu misy kultury amfor kulistych stanowią misy zlockiej grupy kultury ceramiki sznurowej.

Ryc. 34. Rębków-Parcelle, pow. Garwolin. Sikiery krzemienne z grobu II. (Rys. J. Koszutska).

Rzadkim, bo zaledwie w trzech egzemplarzach występującym, typem naczyń są puchary sznurowe. Dwa puchary pochodzą z grobu II w Rębkowie—Parcelach. Jeden z nich posiada jajowato zaokrąglony brzusec przechodzący nieznacznym załomem w lekko lejowato rozchyloną szyję, zdobioną poziomymi liniami sznurowymi (Ryc. 30). Na przejściu szyi w brzusec znajdują się dodatkowo dwie linie niewielkich okrągłych dołków oraz osiem symetrycznie rozmieszczonych guzków. Dno jest wyraźnie wyodrębnione tworząc niską nóżkę.

Drugi puchar (Ryc. 31) posiada również dno wyodrębnione, tworzące niską nóżkę, brzusiec jednak nie jest zaokrąglony jak u poprzedniego okazu, lecz wznosi się bardzo łagodnym łukiem ku górze, przechodząc dość wyraźnym załomem w rozwartą lejowato szyję. Na przejściu szyi w brzusiec znajdują się dwa blisko siebie umieszczone płaskie, guzowate uchwyty. Szyję zdobią motywy sznurowe w postaci linii po-

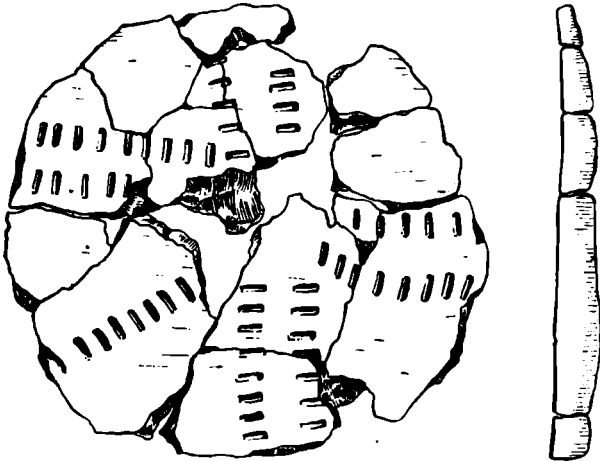
Ryc. 35. Rębków-Parcelle, pow. Garwolin. Wióry krzemienne z grobu II.
(Rys. J. Koszutska).

ziomych oraz pasm złożonych z linii pionowych i umieszczonych między nimi wiszących wierzchołkami w dół trójkątów złożonych z kątów wsuwanych w siebie lub linii odcisniętych pod kątem. Trzeci wreszcie egzemplarz ze Stoku, cment. A, gr. I jest zupełnie podobny do pierwszego pucharu z Rębkowa—Parcel. Brak mu tylko guzów pod nasadą szyi (Tablica XI, ryc. 3).

Trzy egzemplarze naczyń zasobowych stanowią każde dla siebie odrębny typ. Naczynie z Klementowic cment. B, grób I (Tablica IV, ryc. 2) posiada wyraźnie zaznaczone dno stusunkowo nie duże, brzusiec wydęty baniasto, przy czym wydęcie znajduje się w górnej części.

Szyja krótka nieco rozchylona na zewnątrz odzielona jest od brzusca wyraźnym załomem. Naczynie jest pozbawione jakichkolwiek ozdób.

Naczynie z Lasu Stockiego, cment. C, grób IV (Tablica VI, ryc. 3) posiada również nie duże, ale nie wyodrębnione dno. Brzusiec rozszerza się ku górze, wycięcie jego nie zaznacza się jednak tak ostro jak u poprzedniego okazu, wskutek czego i przejście w szyję nie jest tak wyraźne. Szyja podobnie jak u naczynia z Klementowic krótka, lekko lejowato rozchylona. Zdobí ją 10 poziomych równoległych linii sznurowych. Pod samą krawędzią wykonano szereg niewielkich otworków, rozmieszczonych wokół dość gęsto jeden obok drugiego.

Ryc. 36. Stok, pow. Puławy. Cmentarzysko A. Krążek gliniany zdobiony ornamentem stempelkowym z grobu I (Wg J. Kowalczyka).

Trzecie wreszcie naczynie zasobowe, pochodzące również z Lasu Stockiego, cment. C, grób III posiada najmniejsze wymiary, wąskie dno, brzusiec silnie wydęty w górnej części, przechodzący ostrym załomem w krótką silnie lejowato rozchyloną szyję. Przypomina ono nawet nieco czaszę lejowatą z tą tylko różnicą, że posiada załom zaokrąglony, gdy czasze odznaczają się zwykle ostrymi kanciastymi załomami.

Garnki, to rzadko spotykany rodzaj naczyń, gdyż w publikowanym tu materiale występuje on zaledwie w dwóch egzemplarzach. Garnek z Parchatki (Tablica XI, ryc. 1) stojący w grobie przy szkieletach bydła, posiada kształt w przybliżeniu jajowaty z tym, że największe

wydotęcie brzuśca przeniesione jest w górną część naczynia, wskutek czego górny załom jest krótszy i bardziej zaokrąglony. Szyjka bardzo krótka cylindryczna. Oddzielenie szyi od brzuśca podkreśla linia płytkich dołków odcisniętych palcem. Na największej wydotęci brzuśca znajduje się sześć symetrycznie rozmieszczonych uszek poziomo przekłutych.

Drugie naczynie z Klementowic, oment. A, grób I (Tablica II, ryc. 1) posiada typowy kształt jajowaty. Dno wyraźnie wykształcone, szyja oddzielona nieznacznym załomem i rozchylona na zewnątrz. Na przejściu szyi w brzusec znajdują się dwa blisko siebie umieszczone uchwyty osadzone pionowo.

Jedyny zachowany w całości egzemplarz nakrywki z Lasu Stociego, cment. C, grób II posiada kształt miseczki o niskich, grubych cylindrycznych ścianach. Boki i dno po stronie zewnętrznej pokrywa ornament wykonany stempelkiem i przez odcisnięcie sznura.

Z innych wreszcie wyrobów ceramicznych wymieniać należy zagadkowego przeznaczenia krążek gliniany (Ryc. 36) z grobu I na cment. A w Stoku. Posiada on brzeg karbowany i z jednej strony zdobiony jest rzędami stempelków rozchodzącymi się promieniście od środka. Jest to bodaj pierwsze tego rodzaju znalezisko w kulturze amfor kulistych.

Wśród narzędzi krzemiennych na pierwszy plan wysuwają się siekiery (Ryc. 13, 19, 34, Tablica XI, ryc. 2). Na obszarze Lubelszczyzny najczęściej używanym surowcem do wyrobu siekier jest krzemień pasiasty z kopalni w Krzemionkach i Magoni, w pow. opatowskim po lewym brzegu Wisły. Jedynie we wschodniej części obszaru Lubelszczyzny, bliżej Bugu spotyka się siekiery z krzemienia nalbużańskiego.

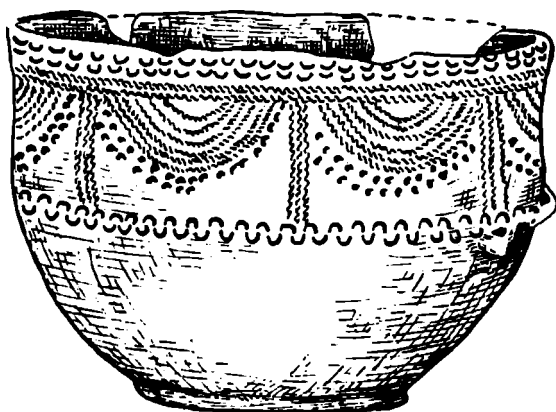
Siekiery krzemienne kultury amfor kulistych odznaczają się na ogół dużą starannością wykonania. Są one czworościenne, o prostokątnym obuchu, zwykle gładzone na całej powierzchni. Wymiary ich są rozmaite. Obok dużych dochodzących do 20 cm długości mamy i małe kilkucentymetrowe.

Obok siekier równie często spotyka się dłuta krzemienne. Różnią się one od siekier tylko szerokością ostrza.

Inne drobne narzędzia krzemienne wykonywano często z innych gatunków krzemienia jak np. czekoladowego, szarego biało nakrapianego i bałtyckiego.

Wymienić wreszcie należy wśród wyrobów krzemiennych trzy grociki strzał, znalezione w grobie I na cment. A w Stoku. Dwa z nich należą do typu dłutowatych (trapezowatych), jeden do sercowatych.

Dość często występują w grobach przedmioty kościane jak szydła i dłuta. Nieco rzadsze są dwustronne ostrza znane z Parchatki i Klementowic (Ryc. 4) wykonane bardzo starannie. W grobie I na cment. B w Klementowicach znaleziono jedyny dotąd egzemplarz ozdoby w kształcie litery T (Ryc. 4). Jest on wykonany również niezwykle starannie, ale nie zdobiony, choć ozdoby tego rodzaju są zwykle bogato ornamentowane.

Ryc. 37. Wola Gródecka, pow. Tomaszów. Czara z dwoma asymetrycznie umieszczonymi uchami zdobiona motywami sznurowymi i stempelkowymi (Wg Z. Podkowińskiej).

Obok narzędzi i ozdób kościanych bardzo często spotyka się w grobach kły dzika, tzw. szable, i to nieraz po kilka okazów. Niektóre z nich mają od strony wewnętrznej ślady wyświecenia, posługiwano się więc nimi przy jakiejś pracy. W grobie I na cment. B w Klementowicach znaleziono egzemplarz oskrobywacza z kła dzika z ostrzem skrobiącym ściętym ukośnie od strony wewnętrznej tak, że szkliwo tworzy ostrą krawędź wygiętą półkolistą (Ryc. 5).

W grobie I na cment. B w Klementowicach, w grobie IV na cment. C i w grobie I na cment. G w Lesie Stockim znaleziono paciorki bursztynowe. Wyróżnić możemy wśród nich dwa typy, a mianowicie paciorki rurkowate, cylindryczne (Klementowice, Las Stocki, cment. G)

oraz w kształcie kolistych guzków z otworkiem od spodu (Las Stocki, cment. G). Paciorki bursztynowe, znalezione w grobie IV na cment. C w Lesie Stockim, zachowały się w tak drobnych ułamkach, że trudno określić ich typ.

Wymienić wreszcie należy wśród darów grobowych muszelkę sercowatą, znaną w grobie I na cment. B w Klementowicach i przełamany na pół belemnit (strzałka piorunowa), znaleziony w grobie II na cment. C w Lesie Stockim. Służyły one być może jako amulety.

IV.

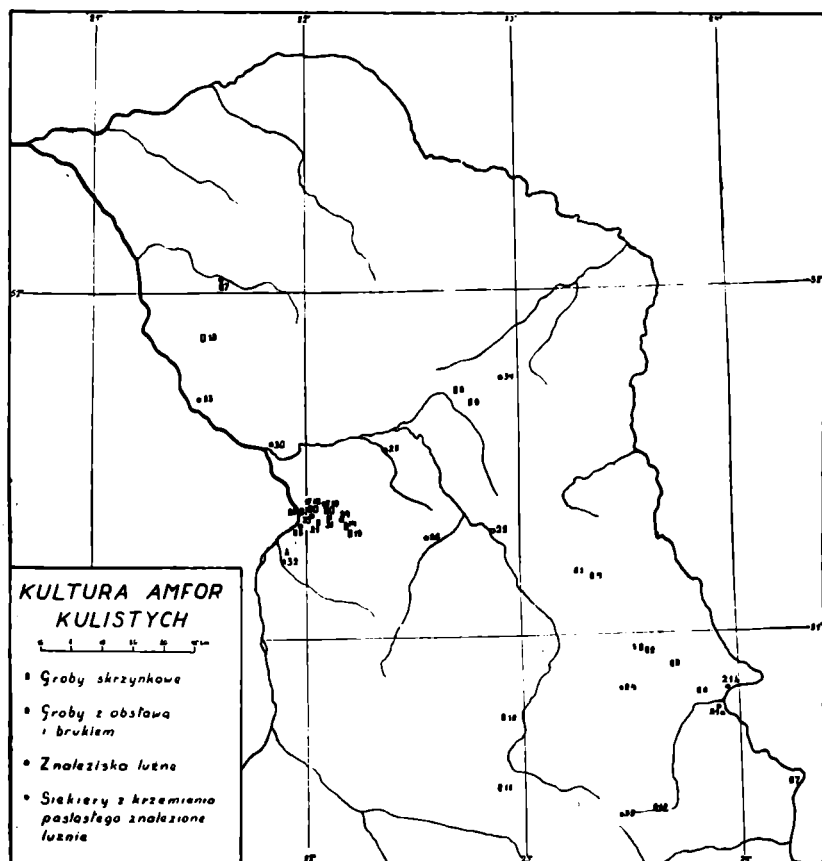
Biorąc pod uwagę całość zespołu zjawisk związanych z kulturą amfor kulistych, ujawnionych w toku badań na obszarze Lubelszczyzny stwierdzić należy, że nie odbiegają one w zasadzie od podobnych zjawisk stwierdzonych na innych obszarach występowania tej kultury.

Na Lubelszczyźnie stwierdzono największą dotychczas ilość grobów z obstawą i brukiem we wszelkich wariantach tego typu, które poza tym terenem są bardzo rzadkie¹⁴⁾. Jest rzeczą interesującą, że groby tego typu na obszarze Lubelszczyzny skupiają się prawie wyłącznie w powiecie puławskim i to jak na razie w miejscowościach sąsiadujących ze sobą. Jedyne stanowisko poza powiatem puławskim, to groby w Rębkowie—Parcelach, w powiecie garwolińskim. Należy tu podkreślić, że na tym samym terenie skupiają się także cmentarzyska kultury czas lejowatych zawierających groby identycznego typu i z tego samego materiału budowane co groby kultury amfor kulistych. Groby obu kultur występują w tych samych miejscowościach (Las Stocki, Stok, Nałęczów a nieraz na tych samych nawet cmentarzyskach obok siebie (Las Stocki, cment. C).

Brak jest w zachodniej części Lubelszczyzny grobów skrzynkowych, które występują za to wyłącznie na obszarze wschodniej Lubelszczyzny między Wieprzem a Bugiem, przechodząc na Wołyń i Podole. Mamy więc, jeżeli chodzi o formy grobów, dwie wyraźnie odcinające się grupy terenowe. Różnice jednak ograniczają się na razie tylko do

¹⁴⁾ Grób tego typu stwierdził K. Jażdżewski, w Starym Brześciu na stan. I (grób nr III). Bruk ponad grobem tworzyła tu warstwa polepy pozostałej po spalanej w innym miejscu chacie. Por. Z otchłani wieków, R. VIII, 1938, zes. 4—5, str. 51—52.

form grobowych. Jeśli bowiem chodzi o inwentarz grobów, to trudno było by się dopatrzeć jakichś istotnych różnic między obu grupami. Co prawda na terenie grupy zachodnio-lubelskiej mamy pewne typy ceramiki, których brak dotychczas w grobach grupy wschodniej. Trzeba jednak pamiętać o tym, że z obszaru powiatu puławskiego mamy szereg

grobów badanych ostatnio systematycznie, gdy groby skrzynkowe z wschodniej części Lubelszczyzny pochodzą w większości z odkryć przypadkowych. Trudno więc materiał z nich pochodzący uważać za nadający się w pełni do porównań.

Jeśli chodzi o zabytki ruchome, zwłaszcza ceramikę, wydobyte z grobów kultury amfor kulistych na obszarze Lubelszczyzny, należy stwierdzić, że nawiązują one w wielu szczegółach z jednej strony do

zabytków grupy północno-zachodnio-polskiej, z drugiej do grupy zachodnio-podolskiej. Wykazują jednak i pewne odrębności (niektóre typy naczyń zasobowych, czar i amfor), co pozwala na wyróżnienie osobnej pomostowej grupy lubelskiej kultury amfor kulistych.

Na kulturę amfor kulistych na obszarze Lubelszczyzny oddziaływały inne kultury neolityczne, a mianowicie wstęgowe, czasz lejowatych i ceramiki sznurowej. Wpływy kultur wstęgowych przejawiają się w fałcie częstego grzebania zmarłych w postawie skurczonej, a w każdym razie nie wyprostowanej, co jest np. regułą w kulturze czasz lejowatych, dalej w obfitym wyposażeniu zmarłych w dary grobowe a zwłaszcza w ceramikę, wreszcie w skłonności do asymetryczności (co przejawia się szczególnie w ceramice), w pojawieniu się ornamentu plastycznego oraz niektórych narzędzi jak np. oskrobywaczy z kła dzika.

Pierwszy egzemplarz tego rodzaju narzędzia znaleziony został w zespole kultury amfor kulistych w grobie I na cment. B w Klemetowicach. Oskrobywacze z kła dzika znane były dotychczas tylko w zespołach kultur z cyklu wstęgowych, np. z grobu XVI na cmentarzysku w Brześciu Kujawskim i z rowu fundamentowego chaty trapezowatej nr 4 z tej samej miejscowości¹⁵⁾, z osady w Jordanowie na Śląsku i w Lengyel na Węgrzech. Podobne oskrobywacze znaleziono także w grobie kultury tardenuaskiej w Janisławicach w pow. skierniewickim¹⁶⁾.

Szczególnie jednak silne były wpływy kultury czasz lejowatych, o czym świadczy fakt przejścia przez kulturę amfor kulistych niektórych form grobów i występowania grobów obu kultur na tych samych cmentarzyskach. Wpływy te przejawiają się bardzo silnie także i w ceramice (naczynia szerokootworowe z lejowato rozchylonym wylotem, motywy ornamentacyjne itp.).

Podobnie przedstawia się zagadnienie związków kultury amfor kulistych z kulturą ceramiki sznurowej. Obfite występowanie ornamentu sznurowego na wielu typach naczyń kultury amfor kulistych

¹⁵⁾ K. J a ż d ż e w s k i, Cmentarzyska kultury ceramiki wstęgowej i związane z nimi ślady osadnictwa w Brześciu Kujawskim. Wiadom. Archeol., XV, str. 80, tabl. XIV 2 i XXXIV 28.

¹⁶⁾ Analogie cytuję za K. J a ż d ż e w s k i m, i. c. Por też M. C h m i e l e w s k a, Grób kultury tardenoaskiej w Janisławicach, pow. Skierniewice. Wiadom. Archeol. t. XX, str. 37, ryc. 15.

świadczy o bliskim pokrewieństwie obu kultur. Szczególnie jakieś związki łączyły kulturę amfor kulistych z obszaru Lubelszczyzny ze zlocką grupą kultury ceramiki sznurowej. Niektóre okazy amfor, misy, puchary sznurowe są wprost identyczne u obu grup. Gdyby nie odkrycie ich w zespołach trudno było by je bez omyłki zaliczyć do tej lub innej grupy kulturowej.

Na zakończenie należy jeszcze raz zwrócić uwagę na zwyczaj grzebania wraz z ludźmi bydła, a także i innych zwierząt domowych. Ten fakt jak i stwierdzone gdzie indziej grzebanie rytualne zwierząt, świadczy, że u ludności kultury amfor kulistych hodowla odgrywała dużą rolę.

Znalezienie w grobie I w Stoku dwóch grocików trapezowatych i jednego sercowatego świadczy, że ludność kultury amfor kulistych używała luku. Znajdźisko grocików trapezowatych w zespole grobowym kultury amfor kulistych posiada duże znaczenie, świadcząc o przetrwaniu pewnych typów narzędzi mezolitycznych w głąb neolitu. Jest to tym bardziej prawdopodobne, że podobny fakt zanotował jeszcze w roku 1930 J. Kostrzewski¹⁷⁾, opisując inwentarz grobu skrzynkowego kultury amfor kulistych ze Skoczki w pow. szubińskim, gdzie m. in. znaleziono nie wykończony grocik trapezowaty. Jeśli chodzi o relikty mezolityczne przypomnieć wreszcie należy wspomniany wyżej oskrobywacz z kła dzika znany także z grobu kultury tardenuaskiej w Janisławcach. Podobne zjawisko występowania licznych relikwów mezolitycznych obserwujemy także w kulturach z cyklu wstęgowych¹⁸⁾, jak i czas lejowatych¹⁹⁾. Świadczy to bez wątpienia o dużym udziale starej myśliwskiej ludności mezolitycznej w rozwoju kultur neolitycznych.

¹⁷⁾ J. Kostrzewski, Neolityczny grób skrzynkowy ze Skoczki, w pow. szubińskim. Księga Pamiątkowa W. Demetrykiewicza. Poznań, 1930, str. 97 i 99, ryc. 2 nr 1 tabl. V 3.

¹⁸⁾ Por. Z. Podkowińska, Pierwsza charakterystyka stanowiska eneolitycznego na polu Grodzisko I we wsi Złota, pow. Sandomierz, *Wiadom. Archeol.* XIX, str. 46. Ostatnio cztery grociki trapezowate znaleziono w grobie kultury wstęgowej ceramiki malowanej w Jaszczowie, pow. lubelski. J. Kowalczyk, Drugi grób kultury wstęgowej ceramiki malowanej z Jaszczowa, w pow. lubelskim. *Annales UMCS, Sectio F, t. V, ryc. 3.*

¹⁹⁾ Grocik trapezowaty znaleziony na osadzie kultury czas lejowatych w Luboniu, w pow. poznańskim, zarejestrował K. Jażdżewski, *Kultura pucharów*

Odkrycia na Lubelszczyźnie przyniosły wiele nowego i interesującego materiału do zagadnienia kultury amfor kulistych. W pracy niniejszej ograniczono się tylko do zebrania i opublikowania wydobytych dotąd materiałów. Nasuwające się w związku z ujawnionym materiałem zagadnienia zostały tylko zaznaczone i pokrótce omówione. Szersze ich rozwinięcie i dokładniejsze omówienie odkładam do przygotowywanej obszernej pracy o tak mało dotychczas znanej na ziemiach naszych kulturze amfor kulistych.

lejkowatych. Poznań, 1936, str. 289. Znalaziono także grociki takie w grobach IIa i IV na cmentarzysku B kultury czasz lejkowatych w Stoku, w pow. puławskim. Z. Słusarski, Nowe groby i cmentarzyska kultury czasz lejkowatych z Lasu Stockiego i Stoku, w pow. puławskim. *Annales UMCS, Sectio F*, t. V, ryc. 18 i 22.

SPIS STANOWISK NA MAPIE

Groby skrzynkowe**Powiat Chełm**

1. Bezek, gm. Staw
2. Huta, gm. Wojsławice
3. Poniatówka, gm. Wojsławice
4. Stolpie, gm. Staw

Powiat Hrubieszów

5. Miedniki, gm. Jarosławiec
6. Obrowiec, gm. Moniatycze
7. Ulwówek, gm. Chorobów

Powiat Radzyń

8. Branica Suchowolska, gm. Suchowola
9. Okalew, gm. Wohyń

Powiat Tomaszów

10. Wola Gródecka, gm. Rachanie

Powiat Zamość

11. Tereszpol, gm. Tereszpol
12. Tworyczów, gm. Sulów

Groby z obstawą i pokrywą**Powiat Garwolin**

13. Rębków—Parcele, gm. Wola Rębkowska

Powiat Puławy

14. Drzewce, gm. Drzewce
15. Klementowice, gm. Celejów — Cmentarzysko A
16. Klementowice, gm. Celejów — Cmentarzysko B
17. Las Stocki, gm. Celejów — Cmentarzysko C
18. Las Stocki, gm. Celejów — Cmentarzysko G
19. Nałęczów, gm. Drzewce
20. Parchatka, gm. Puławy

21. Stok, gm. Celejów — Cmentarzysko A

Znaleziska luźne**Powiat Hrubieszów**

- 21a. Gródek Nadbużny, gm. Mieniany
- 21b. Strzyżów, gm. Horodło

Powiat Lublin

22. Łęczna

Siekiera z krzemienia pasiastego znalezione luźnie**Powiat Garwolin**

23. Powiśle, gm. Maciejowice

Powiat Hrubieszów

24. Skomorochy, pow. Grabowiec

Powiat Lubartów

25. Rawa, gm. Rudno

Powiat Lublin

26. Wiktoryn

Powiat Mińsk Mazowiecki

27. Starogród, gm. Wielgolas

Powiat Puławy

28. Bochoznica, gm. Celejów
29. Buchałowice, gm. Drzewce
30. Dęblin, gm. Irena
31. Klementowice, gm. Celejów
32. Kosiorów, gm. Szczekarków
33. Las Stocki, gm. Celejów

Powiat Radzyń

34. Rudno, gm. Brzozowy Kąt

Powiat Tomaszów

35. Majdanek, gm. Pasieki

РЕЗЮМЕ

I

Первая часть работы содержит краткие сведения о истории открытий, исследований и публикаций материалов относящихся к культуре шаровидных амфор в Люблинской области.

II

Вторая часть работы содержит сравнительный обзор всех открытых до настоящего времени стоянок культуры шаровидных амфор на территории Люблинской области. Тут детально описан найденный в погребениях и могильниках пулавского уезда материал, исследование которого производилось автором и его учениками для Кабинета Археологии Польши Университета Марии (Кюри) Склодовской в Люблине (Клементовице, — могильник А и В, Стоцкий Лес — могильник С и G, Пархатка, Сток — могильник А) и материал найденный в двух погребениях, которые были исследованы К. Салевичем для Государственного Археологического Музея в Варшаве.

III

На территории Люблинской области могильники культуры шаровидных амфор находятся, как правило, на возвышенностях. Чаще всего такие могильники обнаруживались на склонах некрутых холмов, гораздо реже — на хребтах высот. Весьма характерно небольшое количество погребений в одном могильнике. Очень часто встречаются отдельные погребения, часто только два и, как редкое исключение, — несколько погребений. В самом большом могильнике Люблинской области обнаружено пять погребений (Стоцкий Лес, могильник С).

Могила имеют обычно плоскую, ничем не отмеченную поверхность. Только под поверхностью обнаруживается более или менее прочная могильная конструкция.

Среди могильных конструкций можно различать два основных типа. Один из них — это так называемые ящичные могилы,

вид которых довольно однообразен. Они имеют вид квадратного или прямоугольного ящика, длина которого не больше 2 м, а глубина меньше 1 м. Ящик построен из плоских булыжников. Щели между камнями, которые не всегда плотно прилегают друг к другу, заполнены камешками и глиной. Крышка ящика состоит чаще всего из одного или двух (редко большего количества) камней. Точно также дно ящика обычно довольно плотно покрыто плитами из камня или мелкими камнями. Ящичные могилы строились из соответствующим образом подобранных паносных гранитных камней, иногда же — по всей вероятности за неимением соответствующих наносных камней — употреблялись плиты из песчаника или известняка.

Второй тип встречающихся в Люблинской области могил, стены которых и дно построены из мелких камней, более разнообразен. Наряду с могилами, вымощенными сверху, со стенами из таких же булыжников, встречаются могилы только вымощенные сверху без стен или же, наоборот могилы со стенами, но невымощенные сверху.

Могилы этого типа имеют форму прямоугольника, иногда со слегка кругловатыми наугольниками. Они обычно больше ящичных могил. Длина их большей частью более 3 м. Для их постройки употреблялись колотые мелкие куски мягкого известняка. Только для одного могильника (Рембкув — Парцеле Гарволинского уезда) были использованы гранитные обточенные камни. Дно могилы этого типа только изредка вымощено сплошным образом. Чаще всего встречаются разбросанные камни, иногда — под скелетом земля более плотно вымощена. Вымощенная над могильником поверхность и стены часто изготовлены довольно небрежно. Только как исключение встречаются тщательно уложенные стены, как например погребение 1 могильника G в Стоцком Лесу Пулавского уезда, где стены напоминают ящик. Тут подбирались специальные глыбы известняка, которые были положены так, что плоская поверхность находилась внутри ящика.

Так ящичные могилы, как и могилы вымощенные со стенами построены в большинстве случаев так, что их ось имеет направление: восток — запад. Значительно реже встречается направление север — юг.

В ящичных могилах были похоронены один (Понятувка) или два человека (Медники, Ульвуек). В могильниках второго

типа бывает похоронен один человек (Клементовице, могильник А), но часто хоронилось в них большее число людей, например двое (Стоцкий Лес, могильник С, погребение III, IV, V, Сток, могильник А, погребение I), трое (Стоцкий Лес, могильник G, погребение I), а даже четыре человека (Клементовице, могильник В, погребение I).

Положение скелетов разное, чаще всего боковое с согнутыми ногами и руками. Довольно часто встречается иное положение, часто скелеты имеют самое разнообразное положение, что дает основание предположить, что тела перед погребением были четвертованы и каждая часть была положена отдельно. Положение тел по отношению к странам света тоже разное. Чаще всего—головой на восток, случается однако направление на север или запад. В двух случаях находились в могилах только черепа без каких-либо следов остальных костей скелета (Пархатка, Стоцкий Лес, могильник С, погребение II), в одном случае обнаружен скелет без черепа (Клементовице, могильник В, погребение I). По всей вероятности это объясняется какими-то кровавыми обрядами во время погребения.

Следует подчеркнуть, что погребение большего числа умерших в одной могиле происходило одновременно. Это, стало быть, не семейные гробницы, в которых по мере вымирания членов семьи хоронились их тела. По всей вероятности, в этом случае хоронились члены семьи или слуги или пленные убитые по случаю смерти какой-нибудь выдающейся личности. Об этом свидетельствует различное положение тел и разное снабжение при отдельных скелетах. В погребении I, могильник В в Клементовицах среди костей одного из покойников найдено двустороннее острие из кости, которым его убили во время погребальных обрядов.

Некоторые следы свидетельствуют, кажется, что во время погребальных обрядов имел место канибализм. В могилах уже после погребения в ней тел, разводились костры, так как кости носят следы обожжения. Возможно, что на этих кострах жарилось мясо, которое съедалось во время траура. Чаще всего это было мясо кабана или свиньи, так как кости этих животных, как нижние челюсти, черепа или только клыки, так называемые сабли, часто обнаруживаются в могилах.

Одним из интереснейших фактов связанных с погребальными обрядами—это погребение вместе с телами людей тел жи-

вотных. Две могилы этого типа периода культуры шаровидных амфор обнаружены были впервые на территории Люблинской области, а именно в Пархатке и Клементовицах в могильнике А. В обеих могилах рядом с человеком погребено две штуки скота. Третью могилу со скотом выкопали И. Ковальчик и Э. Слюсарский в Стоке Пулавского уезда. Эта могила несколько отличалась от предыдущих тем, что кости животных были погребены в отдельной прибавочной камере, которая являлась продолжением камеры с останками человека и была отделена узкой полосой нетронутой целины. Камера со скелетами животных имела стены тоже из известняка, но только с трех сторон. По стороне могилы с останками человека не было стены. В камере животных находились кости только одной штуки крупного рогатого скота и кроме них только кости свиньи или лошади (?), овцы (?) или козы (?).

Снабжение могил периода культуры шаровидных амфор часто очень богато. Число погребальных даров однако весьма различно. Вероятно не было в этом отношении каких либо обязательных правил. Больше всего было в могилах керамики. Количество сосудов—от 1—15. Следующая таблица иллюстрирует, насколько часто встречалось в погребениях то или иное количество сосудов — в тех случаях когда это возможно было установить.

Сколько могил	1	1	3	3	3	1	1	1	1	1	1
Сколько сосудов	1	2	3	4	5	6	7	8	9	14	15

Наряду с керамикой обнаружено в могилах топоры, клинья или долота из кремня. Их число тоже различно—от 1 до 4 штук. Чаще всего встречаются две штуки. Четыре штуки обнаружены только в одном случае, в могиле I, могильника В в Клементовицах, могиле снабженной весьма богато. Довольно часто встречаются иные мелкие орудия из кремня или же стружки и отколотые куски. В погребении № I, могильник А в Стоке найдено две трапециевидные стрелки и одну сердцевидную стрелку.

Среди предметов встречаются изделия из кости как шила, долота, двусторонние острия, найденные среди костей коровы в погребении в Пархатке и среди костей человека в погребении I могильника В в Клементовицах, и в этой могиле—украшение

из кости в виде буквы Т. Часто встречаются клыки кабана, так называемые сабли, или свињи, иногда превращенные в скребок благодаря соответствующей вырезке (Клементовице, могильник В, погребение I).

В трех могилах (Стоцкий Лес, могильник С, погребение I и Клементовице, могильник В, погребение I) найдены бусы из янтаря или их обломки, в двух могилах (Стоцкий Лес, могильник С, погребение II) белемнит (Клементовице, могильник В, погребение I) — сердцеобразная раковинка, а в погребении I могильника С в Стоцком Лесу — пластинка из красного сланца, сильно красящая, которую употребляли, быть может, для крашения тела.

Известная нам керамика периода культуры шаровидных амфор Люблинской области найдена исключительно в могилах и стало быть, имеет ритуальный характер. Нельзя пока установить употреблялись ли сосуды такого же рода и типа в домашнем обиходе, или же существовала различная керамика в зависимости от ее назначения.

Выделка сосудов в общем тщательная. Сосуды имеют симметрические формы и редко встречаются экземпляры менее удачные. Глина содержит довольно большую примесь мелкого гравия. Обжиг сосудов довольно слабый, вследствие чего сосуды ломки, их поверхность шелушится и они плохо сохраняются в земле. Поверхность сосудов в большинстве случаев довольно тщательно выглажена, окраска их серого, бурого, черноватого, редко красного цвета.

Среди погребальной керамики можно в зависимости от формы отличить следующие виды: 1. амфоры, 2. малые амфоры, 3. чары и чарки, 4. миски, 5. кубки, 6. сосуды-хранилища*), 7. горшки, 8. крышки в виде мисок.

Наиболее часто встречающееся в погребениях сосуды — это амфоры. Они именно отличаются наибольшим разнообразием типов и разновидностей.

Более всего встречаются амфоры с туловом приблизительно шаровидной формы, плоским, часто обособленным и бросающимся в глаза коротким дном, почти цилиндрическим горлом. Этого

*) Этим термином обозначаем сосуды больших размеров и своеобразной формы т. е. не похожие в основном, ни на один из сосудов перечисленных видов — не предвешая вопроса о их назначении.

вида амфоры называют амфорами кувявского типа, хотя не все они могут быть причислены к этому типу.

Все эти амфоры снабжены четырьмя симметрически расположенными трубковидными ручками, прикрепленными, как правило, к верхней части тулова, при основе горла, значительно реже — в месте наибольшего изгиба тулова. Одна только амфора из Браницы Суходольской отличается ручками пробитыми вертикально (рис. 1) расположенными попарно друг против друга.

Кувявские амфоры обычно разукрашены весьма богато. Исключением среди этого рода амфор является амфора из Стоцкого Леса из могильника G, погребение I (таблица VIII рис. 1) и малая амфора из погребения II в Рембкув - Парцеле (рис. 24) совсем без орнамента. Орнаменты встречаются преимущественно на горле и верхней части тулова. Только на амфоре из Обровца (таблица X рис. 2) видим орнамент также на нижней части амфоры до самого дна.

На кувявских амфорах встречаем три рода орнамента: гравированный, штемпельный и веревочной — каждый отдельно или все разом. Орнаментационные мотивы весьма разнообразны. Чаще всего видим горизонтальные линии, висящие треугольники, горизонтальные линии составляющие продольные или косые полосы, зигзагообразные линии, дугообразные фестоны, стропила и т. п. Не случаются почти никогда одного рода орнаментационные мотивы на одном сосуде, чаще всего встречаются мотивы комбинированные.

Гораздо реже встречаются яйцеобразные амфоры. Наиболее классический тип такого рода амфоры найден в Клементовицах в могильнике B, погребение I (таблица IV рис. 1). Она отличается вполне круглым днищем, коротким горлом, отчетливо отделяющимся от тулова. Эта амфора совсем лишена украшений, маленькие ручки пробиты горизонтально и прикреплены друг против друга там, где горло переходит в тулово. Похожа на нес формой более стройная амфора из погребения I в могильнике C в Стоцком Лесеу (таблица VIII рис. 1). К типу яйцевидных амфор следует причислить еще несколько экземпляров, которые отличаются от вышеупомянутых амфор плоским днищем, иногда довольно ясно отмеченным. Три этого рода амфоры из Рембкова-Парцеле из могилы II (рис. 25—27), отличаются горлом украшенным горизонтальными веревочными линиями.

К типу который напоминает тип яйцевидный, но характеризуется более раздутым туловом, причислить следует амфору из Стоцкого Леса, погребение V, могильник С (таблица VII рис. 1), отличающуюся косо прикрепленной ручкой (вторая не сохранилась), и амфору из Творычова (таблица XIV рис. 2).

Отдельными типами являются две остальные амфоры из Обровца. Характерная черта этих амфор — сильно куполообразно раздутое тулово, небольшое плоское днище и короткое горло, не выделяющееся остро из тулова. Одна из них имеет две расположенные друг против друга, коленчатые ручки находящиеся на верхней части тулова у основания горла. Горло и верхняя часть выпуклости этой амфоры украшена орнаментом состоящим из трех веревочных линий. Вторая амфора лишена орнаментации и имеет восемь ручек расположенных симметрично. Четыре из них расположены на горле, немного ниже края, четыре остальные находятся непосредственно под первыми на верхней части тулова

Второй по численности род погребальных сосудов — это малые амфоры. Среди десятка с лишним экземпляров найденных в Люблинской области можно различить три типа. Чаще всего встречается малая амфора с шаровидным туловом, с днищем приплюснутым, коротким обычно довольно ярко отделенным цилиндрическим горлом и двумя ручками, расположенными друг против друга. Ручки пробиты по большей части горизонтально. Реже пробиты они вертикально например Рембкув-Парцеле, погребение II (рис. 28), и Клементовице могильник В, погребение I (таблица V рис. 2). Исключение в отношении количества ручек составляет одна из малых амфор из погребения II в Рембкове-Парцелях (рис. 28), имеющая четыре ручки, пробитые горизонтально.

Малые амфоры этого типа обычно богато разукрашены мотивами похожими на мотивы куявского типа. Орнамент расположен на горле и верхней части тулова. Единственный лишенный орнаментации экземпляр найден в Клементовицах, могильник В, погребение I (таблица V рис. 3).

Схожа с типом малых амфор с шаровидным туловом лишенная орнаментации малая амфора с двумя ручками из Стоцкого Леса могильник С, погребение II (таблица VI рис. 1). Она отличается туловом как-будто изломленным в виде двух кону-

сов, хотя излом и смягчен округлением, и потому эта амфора является уклоном от типичных амфор с шаровидным туловом.

Остальные две малые амфоры из Стоцкого Леса, могильник G погребение I (таблица VIII рис. 2), принадлежат к яйцевидному типу с плоским дном. Обе они снабжены двумя расположенными друг против друга горизонтально пробитыми ручками и лишены орнаментации.

Наряду с амфорами и малыми амфорами — и также часто как они — встречаются в могильниках чары и чарки. Типом наиболее обычным являются широко открытые чары с днищем в большинстве случаев сравнительно небольшим, от которого расходятся кверху лугообразные, мягко округленные стенки тулова, переходящего более или менее резким изгибом в цилиндрическое или же слегка воронкообразно открытое, реже конусообразное горло (Стоцкий Лес, могильник С, погребение V (таблица VII рис. 5).

Орнаментация встречается обычно только на горле, редко переходит на верхнюю часть тулова (Стоцкий Лес, могильник С, погребение V) таблица VII рис. 5, Сток, могильник А, погребение I (таблица XI рис. 3). Роды и мотивы — аналогичны родам и мотивам орнамента на иных сосудах. Наряду с орнаментированными чарами и чарками встречаются экземпляры лишенные орнамента. Встречаются этого рода сосуды с ручками или рукоятками. Чарка из Клементовиц, могильник А, погребение I (таблица II рис. 1) имеет две горизонтально пробитые ручки находящиеся рядом чуть пониже края. К чарке из Воли Грудецкой (рис. 37), приделаны две ручки тоже находящиеся рядом, но пробитые вертикально и прикрепленные там, где горло переходит в тулово. Чарка из Попятувки имеет только одну шишкообразную рукоятку там, где горло переходит в тулово (таблица XI рис. 2), а чарка из Клементовиц, могильник В, погребение I (таблица V рис. 4) — две близко друг друга прикрепленные вертикальные рукоятки чуть пониже края. Большая не орнаментированная чара из Клементовиц, могильник В, погребение I (таблица II рис. 2), имеет целых пять симметрически расположенных на горле ручек пробитых горизонтально два раза.

В отдельные типы следует выделить следующие сосуды: а) большая чара из Клементовиц, могильник В, погребение I (таблица II рис. 2) с малым дном, куполообразно раздутым туловом, переходящим в верхней части в короткое, слегка рас-

крытое наружу горло; там, где горло переходит в тулово находится линия больших углублений сделанных пальцем; б) чарка из Стоцкого Леса, могильник С, погребение I (рис. 9) с дном в виде низкой ножки, от которой поднимаются дугообразно к верху стенки тулова; горло короткое, отделенное резким углублением от тулова; чарка не орнаментирована.

Миски — это сосуды сравнительно редко встречающиеся в погребениях. На территории Люблинской области они были найдены только на двух стоянках: в Рембкув-Парцеле, погребение I — одна миска, погребение II — две миски; в Творычове — одна миска. Эти четыре экземпляра представляют один тип миски в виде полушария с ярко выделенным дном и более или менее выделенным горлом воронкообразно раскрытым. Выделение горла подчеркнуто его сплошным орнаментом, тогда как остальная часть миски лишена орнаментации. Все миски имеют ручки или рукоятки вроде ручек при самом основании горла. Три миски из Рембкова-Парцеле снабжены парой ручек пробитых вертикально или же парой плоских ручек расположенных одна тесно при другой (рис. 18, 32, 33). На тазе из Творычова (таблица XIV рис. 1) ручки в виде конусообразных шишек расположены симметрически в двух противоположных пунктах. Полную аналогию опубликованным в настоящей работе мискам культуры шаровидных амфор составляют миски злоцкой группы (г. Злота, сандомирского района) культуры веревочной керамики.

Редким типом сосудов, типом, к которому принадлежат только лишь три экземпляра, — это веревочные бокалы. Два бокала найдены в погребении II в Рембкове-Парцелях. Один из них имеет яйцевидное тулово переходящее незначительным изгибом в слегка воронкообразно раскрытое горло, разукрашенное горизонтальными веревочными линиями (рис. 30). На месте, где горло переходит в тулово находятся еще две линии небольших круглых ямок и восемь симметрически расположенных шишек. Дно ярко выделено и составляет низкую ножку.

Второй бокал (рис. 31) тоже отличается выделенным дном — ножкой. Тулово не округлённое как у предыдущего бокала, но поднимающееся очень легкой дугой к верху и переходящее довольно резким изгибом в открытое воронкообразное горло. Там, где горло переходит в тулово находятся две близко одна при другой расположенные плоские шишкообразные рукоятки. Горло

разукрашено веревочными мотивами в виде горизонтальных линий и полос, состоящих из вертикальных линий и расположенных между ними висящих вершинами вниз треугольников, которые состоят из углов, входящих один в другой, или линий, оттиснутых над углом.

Наконец, третий экземпляр из Стока, могильник А, погребение I совершенно схож с первым бокалом из Рембкова—Парцеле, только нет на нем шишек у основания горла (таблица XI рис. 3).

Из трех экземпляров сосудов—хранилищ каждый составляет отдельный тип. Сосуд из Клементовиц, могильник В, погребение I (таблица IV рис. 2), имеет ярко выделенное сравнительно не большое днище, куполообразно раздутое тулово, причем раздутость находится в верхней части тулова. Короткое, слегка раскрытое наружу горло отделено от тулова бросающимся в глаза изгибом. Сосуд лишен какого-либо орнамента.

Сосуд из Стоцкого Леса, могильник С, погребение IV (таблица VI рис. 3) отличается тоже небольшим, но не отделённым дном. Тулов расширяется кверху, его раздутость не бросается так ярко в глаза как у предыдущего экземпляра; вследствие этого и переход тулова в горло не так резок. Горло так же как у сосуда из Клементовиц короткое слегка воронкообразно раскрыто. Украшает его десять горизонтальных веревочных линий. Под самым краем видим ряд небольших отверстий, расположенных кругом довольно густо друг при друге.

Наконец третий сосуд-хранилище, тоже из Стоцкого Леса, могильник С, погребение III характеризуется наименьшим размером, узким дном, сильно раздутым в верхней части туловом переходящим острым изгибом в короткое резко воронкообразное открытое горло. Этот сосуд немного напоминает даже воронкообразную чару с той разницей, что изгиб его отличается округлением, тогда как для чар характерны острые угловатые изгибы.

Горшки — это редко встречающийся вид сосудов. Среди материалов публикуемых в настоящей работе находим лишь два экземпляра горшков. Горшок из Пархатки (таблица XI рис. 1), который стоит в могиле при скелетах животных, имеет почти яйцевидную форму. Наиболее вздутой является верхняя часть сосуда и вследствие этого верхний изгиб короче и круглее. Горло — короткое, цилиндрическое. Место отделения горла от выпуклости подчеркнуто линией неглубоких ямочек сделанных

пальцем. На наибольшей выпуклости находится шесть симметрически расположенных ручек пробитых горизонтально.

Второй сосуд из Клементовиц, могильник А, погребение I (таблица II рис. 1), имеет типично яйцеобразную форму. Дно отчетливо выделяется, горло отмечено небольшим изгибом и расширяется наружу. Там, где горло переходит в выпуклость, размещены близко друг друга две рукоятки, прикрепленные вертикально.

Единственный полностью сохранившийся экземпляр крышки из Стоцкого Леса, могильник С, погребение II, имеет форму мисочки с низкими толстыми цилиндрическими стенками. Бока и дно покрыты снаружи орнаментом сделанным штампом и веревкой.

Из иных керамических изделий следует упомянуть глиняный ободок (рис. 36), найденный в погребении I могильника А в Стоке, назначение которого является загадкой. Край его покрыт зарубками, а одна сторона орнаментирована рядами оттиснутых штампов, расходящихся радиусами из центра. Это, пожалуй, первый такого рода предмет относящийся к периоду культуры шаровидных амфор.

Из кремнёвых орудий следует выдвинуть на первый план топоры (рис. 13, 19, 34, таблица XI рис. 2). На территории Люблинской области как сырье для выделки топоров употреблялся полосатый кремнь из карьера в Кржемионках и Магони, Опатовского уезда на левом берегу Вислы. Только в восточной части Люблинской области, ближе Буга встречаются топоры из прибужского кремня.

Кремнёвые топоры культуры шаровидных амфор отличаются в общем большой тщательностью выделки. Они состоят из четырех плоскостей, причем обух имеет вид прямоугольника. Вся поверхность шлифована. Размеры их разные. Наряду с большими топорами длиной в 20 см встречаются и малые длиной в несколько сантиметров.

Так же часто, как и топоры встречаются кремнёвые долота. Они отличаются от топоров только шириной лезвия.

Иные мелкие кремнёвые орудия делались часто из иных сортов кремня, например, из шоколадного, серого в белые пятна и балтийского.

Наконец из кремневых изделий следует упомянуть три наконечника стрел из погребения I, могильника А, в Стоке.

Два из них долотообразного (трапециевидного) типа, один — сердцевидного.

Довольно часто встречаются в могилах предметы из кости как шила и долота. Реже встречаются двусторонние острия найденные в Пархатке и Клементовицах (рис. 4) изготовленные очень тщательно. В погребении I могильника В в Клементовицах обнаружен единственный нам известный экземпляр украшения в форме буквы Т. Оно также очень тщательно изготовлено, но не орнаментировано, хотя этого рода украшения обычно богато орнаментированы.

Наряду с орудиями и украшениями из кости встречаются в могилах очень часто клыки кабана, так называемые сабли и то нередко по несколько экземпляров. На некоторых из них видны с внутренней стороны следы трения — видно они употреблялись при какой то работе. В погребении I могильника В в Клементовицах найден экземпляр скребка из клыка кабана с лезвием для скобления, обточенным наискось с внутренней стороны, так что стекловидная масса составляет острый край, изогнутый в форме полукруга (рис. 5).

В погребении I могильника В в Клементовицах, в могиле IV могильника С и в могиле I могильника Г в Стоцком Лесу найдены бусы из янтаря. Отличить можно среди них два типа, а именно: бусы трубчатые, цилиндрические (Клементовице, Стоцкий Лес, могильник Г) и в виде круглых пуговок с отверстием с другой стороны (Стоцкий Лес, могильник Г). Янтарные бусы из погребения IV могильника С в Стоцком Лесу сохранились в таких мелких обломках, что трудно определить их тип.

Наконец, из погребальных даров следует упомянуть сердцевидную раковинку найденную в погребении I могильника В в Клементовицах и сломанный пополам белемнит (в виде молниеобразной стрелки) найденный в погребении II могильника С в Стоцком Лесу. Они служили быть может амулетами.

IV.

Приимая во внимание комплекс явлений, относящихся к периоду культур шаровидных амфор, которые были обнаружены на территории Люблинской области благодаря проведенным там исследованиям, следует заключить, что в основном эти явления не отличаются от подобных явлений, установленных

на иных территориях на которых обнаружены следы культуры упомянутого периода.

Что касается строения могил, в Люблинской области обнаружено самое большое количество могил со стенами и мощённым дном во всех вариантах этого типа. Вне этой территории тип этот встречается редко. Интересно, что могилы этого типа в Люблинской области сосредоточены почти исключительно в Пулавском уезде и притом, согласно результатам исследований, проведенных до сих пор, — в смежных местностях. Единственная стоянка вне Пулавского уезда, это погребения в Рембкове - Парцелях Гарволинского уезда. Следует подчеркнуть, что на той же территории сосредоточились также могильники культуры воронкообразных чаш, содержащие могилы тождественного типа, построенные из того же материала, как и могилы культуры шаровидных амфор. Погребения обоих типов встречаются в тех же местностях (Стоцкий Лес, Сток, Наленчув), а даже в одном могильнике рядом друг с другом (Стоцкий Лес, могильник С).

В западной части Люблинской области нет ящичных могил, которые находятся исключительно на территории восточной части Люблинской области между Вепржем и Бугом и, дальше, на волыньских и подольских землях. Таким образом, в отношении строения могил, следует различать две резко выделенные территориальные группы. Различие между ними относится только к строению могил. Что касается инвентаря могил, едва ли можно найти какую-нибудь существенную разницу между обеими группами. На территории западно-люблинской группы находим действительно некоторые типы керамики, которые не были обнаружены до сих пор в погребениях восточной группы.

Следует однако помнить, что на территории Пулавского уезда целый ряд погребений исследовался систематически, тогда как ящичные могилы в восточной части Люблинской области известны нам только благодаря случайному их обнаружению. Так, что едва ли можно материал найденный в этих могилах считать вполне соответствующим для сравнительных исследований.

Что касается предметов, в частности керамики, найденной в могилах культуры шаровидных амфор на территории Люблинской области следует подчеркнуть, что в отношении многих подробностей можно установить для них связь, с одной сто-

роны, с памятниками польской северо-западной группы, а с другой стороны с группой западно-подольской. Эти предметы обнаруживают и некоторые отличительные черты (некоторые типы сосудов-хранилищ, чаш и амфор), что дает возможность отличить особую срединную группу люблинской культуры шаровидных амфор.

На культуру шаровидных амфор имели влияние иные неолитические культуры, а именно ленточная культура, культура воронкообразных чаш и культура веревочной керамики. О влиянии ленточных культур свидетельствует факт погребения умерших часто в согнутом а во всяком случае в невыпрямленном положении, что имеет место, как правило, в культуре воронкообразных чаш, затем факт снабжения умерших погребальными дарами, особенно керамикой, наконец склонность к асимметрии (что проявляется особенно в керамике), появление пластичной орнаментации и некоторых орудий, как например скребков из клыков кабана.

Первый экземпляр этого рода орудия найден в комплексе культуры шаровидных амфор в погребении I могильника В в Клементовицах. Скребки из клыков кабана были нам известны до сих пор только в комплексах культур из цикла ленточных, например в погребении XVI могильника в Бресте Куявском и из рва фундамента трапециевидной хижины № 4 в той же местности, из посёлка в Иорданове в Силезии и в Ленгеле в Венгрии. Схожие скребки были найдены в могиле тарденуазской культуры в Яниславицах Скерневицкого уезда.

Особенно сильно было влияние культуры воронкообразных чаш, о чем свидетельствует факт, что культура шаровидных амфор приняла некоторые формы могил и что могилы обеих культур встречаются в одном могильнике. Это влияние проявляется ярко и в керамике (широко открытые сосуды с воронкообразно раскрытым устьем, орнаментационные мотивы и т. п.).

Так же представляется вопрос о связи культуры шаровидных амфор с культурой веревочной керамики. Богатая веревочная орнаментация на многих типах сосудов культуры шаровидных амфор свидетельствует о близком родстве обеих культур. Какие-то особенные связи существовали между культурой шаровидных амфор Люблинской области и злоцкой группой культуры веревочной керамики. Некоторые экземпляры амфор, миски, веревочные бокалы вполне тождественны в обеих группах.

Если бы они не были найдены в комплексах, было бы трудно причислить их к той или другой культурно исторической группе.

Следует наконец еще раз обратить внимание на обычай погребения людей вместе со скотом и иными домашними животными. Этот факт, равно как и установленное в отношении иной территории обрядовое погребение животных — свидетельствует о том, что среди населения периода шаровидных амфор скотоводство играло большую роль.

Находка в погребении I в Стоке двух трапециевидных наконечников стрел T и одного сердцевидного свидетельствует о том, что население периода культуры шаровидных амфор пользовалось луком. Наличие трапециевидных наконечников стрел в погребальном комплексе культуры шаровидных амфор имеет большое значение, ибо свидетельствует о том, что некоторые типы мезолитических орудий продолжают существовать в период неолита. Это тем более вероятно, что подобный факт отметил в 1930 г. И. Коstrжеvский, описывая инвентарь ящичной могилы культуры шаровидных амфор в Скочках Шубинского уезда, где между прочим, найден был незаконченный трапециевидный наконечник стрелы. Что касается мезолитических памятников следует вспомнить выше упомянутый скребок из клыка кабана, известный также из гроба тарденуазской культуры в Яниславицах. Подобное явление нахождения многих памятников мезолита наблюдается также в отношении цикла ленточных культур, как и культуры воронкообразных чаш. Это свидетельствует о значительном участии старого охотничьего населения мезолита в развитии неолитических культур.

Открытия в Люблинской области внесли много нового и интересного материала в проблему культуры шаровидных амфор.

В настоящей работе я довольствуюсь собранием и опубликованием открытых материалов. Вопросы возникающие в связи с обнаруженным материалом тут только отмечены и вкратце изложены. Более широкая трактовка вопросов и более детальное их осуждение будет целью моей незаконченной работы по мало еще известному в Польше вопросу о культуре шаровидных амфор.

SUMMARY

I.

Paragraph Ist contains short informations about the history of excavations, studies and published materials concerning the globular amphorae culture in the province of Lublin.

II.

Chapter IInd gives an account of all sites in the Lublin province where remains of the globular amphorae culture had been found. Described in detail are the materials from the graves and cemeteries in the district Puławy (Klementowice, cemeteries A and B, Las Stocki, cemeteries C and G, Parchatka, Stok, — cemetery A) where the author and his pupils conducted studies in the name of the Polish Archaeological Institute of the University Mariae Curie-Skłodowska at Lublin. There are also descriptions of two graves examined in 1937 by K. Salewicz (State Archaeological Museum in Warsaw).

III.

Cemeteries of the globular amphorae culture occur in the Lublin province, as a rule, on uplifts. In the greatest part they were found on gently sliding slopes, rarely on hill ridges. A feature characteristic of this culture is the low number of graves on the cemeteries. Single graves are the most frequent, two graves occur often, greater numbers are exceptional. The largest cemetery in the province Lublin comprised five graves (Las Stocki, cemetery C).

Usually, the graves are flat and nothing denotes their presence on the surface; their more or less solid structure appears only in the underground.

Two essential types of grave construction can be differentiated. To the first type belong the so-called chest-graves which structure is rather uniform. They have the shape of a square or rectangular chest, generally no longer than 2 m and not reaching 1 m in depth. Their material consists of very big flat stones; where these do not fit tightly, the chinks between them are filled with pebbles and coated with clay. The chest has mostly a cover composed of one, two, seldom more stones; the floor is usually paved with tightly fitting slabs or smaller stones. For the construction of these graves were used

adequately chosen granite stones of erratic origin, sometimes however, also sandstone or limestone slabs, probably in the case of appropriate granite deficiency.

The second type of graves discovered in the province Lublin, shows a greater diversity of forms. Here belong the graves provided from above with a pavement of relatively small stones, and below fenced with a sort of retaining wall of similar stones, set along each side. Yet, this structure is not constant. Besides graves which have both constructive elements occur forms devoid of one of them, e. g. with fences but without top-pavement, or inversely, with top-pavement and no retaining walls.

Graves of this type are rectangular, often slightly rounded at the corners. Generally they are larger than the chest-graves, their length mostly surpasses 3 m. For their structure were used small cleaved lumps of a rather soft limestone. On one cemetery only (Rębków-Parcele, district Garwolin) were utilized small granite boulders. It is rare for these graves to have a tightly paved floor, most frequently the stones are scattered loosely; a tighter pavement happens to be where the body was deposited. The workmanship of top-pavements and fencings is rather negligent. Properly made retaining walls occur exceptionally, as for instance in the grave no 1 of the cemetery G at Las Stocki (district Puławy), where the wall looked nearly like a chest, due to skillfully chosen limestone lumps set with their flat surface inwards.

In most cases both types of graves have their longer axis oriented east-west; the north-southern direction happens but infrequently.

The chest-graves were used for burying one individual (Ponia-tówka), or two individuals (Miedniki, Ulwówek). In graves of the second type one also meets single skeletons (Klementowice, cemetery A), more often, however, occurs a larger number of bodies, e. g. two (Las Stocki cemetery C, graves I, II, III, Stok, cemetery A, grave I), three (Las Stocki, cemetery G, grave I), or even four individuals (Klementowice, cemetery B, grave I).

The disposal of the skeletons varies widely, though in majority they were placed sideways with contracted arms and legs. Nevertheless, other positions occur as well, often even was found a chaotic disposal of bones, leading to the supposition, that prior to funerals the corpses

had been cut into pieces and each piece apart deposited in the grave. The position of the dead in relation to the four cardinal points is various, too. Commonly their heads are facing east, yet the northern or western direction is not seldom. Twice were found skulls without any traces of other bones (Parchatka, Las Stocki, cemetery C, grave II), once again was found a skeleton devoid of its skull (Klementowice, cemetery B, grave I). Probably, in all these cases we are dealing with some bloody sacrificial rites connected with funerals.

It is worth noticing that in collective graves all the dead were buried at the same time. This is good evidence that the place was not a family tomb, for the family members to be interred as they were dying out. It looks likely therefore, that either relatives and servants, or prisoners of war, must had been slaughtered prior to the funeral in order to honour some prominent defunct. The differentiation of bodies, as regards disposal and furniture, seems to confirm this supposition. In the grave no I of the cemetery B at Klementowice was found, among the bones of one individual, a bilateral bone point which obviously has served for killing him, at the time of funerary practices.

Some signs seem to indicate that funerals could include cannibalism as well. Anyway, it is certain that fires were burnt in graves after the deposition of bodies, because this is traceable by the look of bones superficially burnt. It is possible, however, that the ritual of burials demanded the meat destined for funerary repasts to be roasted in graves. Were it so, the meat must had been that of pigs and wild boars, since of these animals, either lower jaw-bones, or entire heads even, or tusks merely, are in the graves of frequent occurrence.

To very interesting phenomena related to funerary rites belongs the custom of depositing animal bodies in human graves. In so far as the globular amphorae culture is concerned, two graves of this kind were found for the first time in the Lublin province: one at Parchatka and one at Klementowice, cemetery A. In both cases, by the dead man was buried a pair of cattle. A third grave with animal addition was unearthed by J. Kowalczyk and Z. Slusarski at Stok, district Pulawy. This find differed from the former one's because the animal remains were discovered in an additional chamber, being the prolongation of the human chamber and separated from it by a narrow strip of undisturbed soil. The chamber containing the animal skeletons

had also a limestone retaining wall, but the stones were set along three sides only; the fourth side, connected with the human grave, had no fence at all. The chamber comprised bones of one cattle merely, as well as of some animals which could not be specified exactly: a pig, or a horse, a sheep or a goat?

The graves belonging to the globular amphorae culture are generally very rich in furniture. Yet, the quantity of grave offerings varies widely indicating thus, that in this respect, no obligatory rites were connected with funerals. In a great majority the goods consist of pottery; the number per grave varies from 1 to 5. The following Table presents the frequency of occurrence of particular numbers of vessels for all graves, where the quantity could be established strictly:

Numbers of graves	1	1	3	3	3	1	1	1	1	1	1
Numbers of vessels	1	2	3	4	5	6	7	8	9	14	15

Apart from pottery, each grave possesses axes and wedges, or flint chisels. Their quantity varies from 1 to 4 pieces, yet, two pieces occur most often. Four pieces of implements were found once only, in the particularly richly furnished grave no 1 of the cemetery B at Klementowice. Small flint tools, as well as chits and splinters, are rather frequent. In the grave no 1, cemetery A at Stok were found two trapezoid arrowpoints and one which is heart-shaped.

Furthermore, among grave goods occur implements made of bone, namely awls, chisels and bilateral points; of the latter, one was found among the bones of a cow in a grave at Parchatka, and the second among those of a human skeleton in grave 1, cemetery B, at Klementowice; there also belongs a bone ornament in the shape of the letter T. Often are met tusks of either boars or pigs; some, by an adequate incision are fitted to work as scrapers (Klementowice, cemetery B, grave 1).

In three graves (Las Stocki, cemetery C, grave IV and cemetery G, grave I; Klementowice, cemetery B, grave I), were found amber beads or their debris; in two graves — a belelemnite (Las Stocki, cemetery C, grave II) and a heart-shaped shell (Klementowice, cemetery B, grave I). Finally, in the grave no 1, cemetery G at Las Stocki, was found a small plaque of some red, strongly staining fissile, probably used for painting the bodies.

The pottery of the globular amphorae culture, as known so far in the Lublin province, consists exclusively of grave gifts, consequently has a sacrificial character. At present there is no evidence whether the same kinds and types of vessels were made use of in everyday life, or perhaps showed some differentiation with reference to function they were destined for.

In the greatest part the workmanship of the ware is very careful. The vessels have a symmetrical form and defective specimens are comparatively rare. The clay contains a rather high admixture of fine gravels. Due to insufficient firing the pottery is friable, its surface peels off easily and preserves badly in contact with the earth. In general the surface is carefully polished and of grey, brown, blackish, seldom reddish colour.

According to the shape of body the grave vessels can be divided into following groups: 1) amphorae, 2) small amphorae, 3) large and small cups, 4) bowls, 5) beakers, 6) storing vessels ¹⁾, 7) pots, 8) pot-covers.

Most frequent among grave offerings are the big amphorae and they also show the greatest diversity in type and kind.

The common features of the most numerous amphorae consist in more or less globular bellies, flat, often distinct bases and short, almost cylindrical necks. For simplicity sake the author classifies such vessels as amphorae of the Kujawy type, though he is aware that not all of them do exactly fall into this category. They have four symmetrically disposed tubular handles, set as a rule at the shoulders and the neck-base; it is rare for them to be at the widest circumference of the body. Only the amphora from Branica Suchowolska has vertically perforated handles, set in pairs facing one another (Fig. 1).

The decoration on amphorae of the Kujawy type is, in general, very rich, with exception of the amphora from Las Stocki, cemetery G, grave I (Plate VIII, fig. 1), and also of the small amphora from the grave II at Rębków-Parcele (Fig. 24), which both have no ornamentation at all. The designs occur mostly on the neck and shoulders of the

¹⁾ Without intention of specifying their function, the author terms so a few vessels of peculiar shape, which could not be included into any of the above enumerated groups.

vessels, but for one amphora from Obrowiec (Plate X, fig. 2), which is covered with decoration down to the bottom.

With reference to technique the ornamentation is threefold, viz. incised, stamped and cord-impressed; each kind either occurs separately or is combined with the others. The motifs are highly diversified. For the greatest part occur horizontal lines and hanging triangles, but not seldom are met vertical lines which form oblong or slanting bands, further zig-zag lines, arc-festoons, miniature rafters and the like. The pattern nearly never consists of a single motif, usually they appear in various combinations on the same vessel.

Egg-shaped amphorae are considerably less frequent. A classic specimen of this kind was excavated at Klementowice, cemetery B, grave I (Plate IV, fig. 1). The base is ring-shaped, the neck short, sharply concave, thus distinctly divided from the body. It is undecorated. The small, horizontally perforated handles are attached oppositely on the transition from neck to belly. Alike in type, but somewhat more slender is the amphora from grave I, cemetery G at Las Stocki (Plate VIII, fig. 1). To egg-shaped amphorae belong several other examples; they differ from the above described merely in the shape of bases which are flat and mostly well developed. Three specimens of this type, from ~~Rebków~~ Parcele, grave II (Fig. 25—27), have horizontal cord-impressed lines as neck ornamentation.

Similar in type but more big-bellied is the amphore from Tworzów (Plate XIV, fig. 2), and another one from Las Stocki, cemetery C, grave V (Plate VII, fig. 1), which has a peculiar, obliquely fixed handle (the second one is missing).

The two remaining amphorae from Obrowiec represent an isolated type. Both are characterized by big-bellied bodies, small flat bottoms and short, slightly concave necks, without distinct transition to the shoulders. One of them has two nodular curved handles on opposite sides of the neck-base. Both neck and shoulders of this amphora are decorated with a band of three cord-impressed lines. The second specimen is devoid of ornamentation, rich instead in handles which are as much as eight; four of them are symmetrically placed on the neck near the rim, the second four — exactly below the former, on the upper part of the body.

According to quantity, the first place among grave ceramics take the small amphorae. Those, known till yet in the province Lublin, can

be divided into three types. The most numerous of them have globular bellies, flattened bottoms, short distinctly concave cylindrical necks and two small lugs facing one another. The handles are generally horizontally perforated, vertical perforation is rare (e. g. Rębków-Parcele, grave II (Fig. 28), and Klementowice, cemetery B, grave I (Plate V, fig. 2). Exceptional with regard to the number of handles is one of the small amphorae from grave II at Rębków-Parcele (Fig. 28) which is provided with four, horizontally perforated lugs. Small amphorae of this type have nearly always a rich decoration and the motifs are alike those common with the Kujawy type. The ornamentation covers the neck and the shoulders of the vessel. A single undecorated example was discovered at Klementowice, cemetery B, grave I (Plate V, fig. 3).

Similar in type is the small, devoid of ornamentation, two-handled amphora from Las Stocki, cemetery C, grave II (Plate VI, fig. 1). The vessel has a peculiar, rather biconically curved belly and though this line is gently rounded it differs from typical amphorae of this kind.

The two remaining small amphorae from Las Stocki, cemetery C, grave I (Plate VIII, fig. 2), belong to the egg-shaped and flat-bottomed type. Both, on opposite sides have horizontally perforated handles and both are without ornamentation.

Besides large and small amphorae nearly as frequent in graves are the large and small cups. The commonest type has wide-open lips and rather small bases, wherefrom the globular walls of the body rise archwise ending in a more or less concave neck, cylindrical or funnel-shaped. Conical necks are rare (Las Stocki, cemetery C, grave V — Plate VII, fig. 5).

The ornamentation generally covers the neck only, seldom the shoulders (Las Stocki, cemetery C, grave V — (Plate VII, fig. 5); Stok, cemetery A, grave I — (Plate XI, fig. 3). Ornamental motifs and kinds are analogous to those present on other vessels. Besides richly decorated, there are examples devoid of ornamentation. Lugs and other kind handles are frequent. The small cup from Klementowice, cemetery A, grave I (Plate II, fig. 1), has two horizontally perforated lugs, set side by side just below the rim. The small cup from Wola Gródecka (Fig. 37) is provided with a similar pair of handles, but they are placed on the transition from neck to body and their perforation is vertical. Analogously fixed is the double knob-like handle of the

small cup from Poniatówka (Plate XI, fig. 2); the cup from Klementowice, cemetery B, grave I (Plate V, fig. 1), has two vertical handles set near one another and near the rim. One large undecorated cup from Klementowice, cemetery B, grave I (Plate II, fig. 2), has as much as five lugs; they have a horizontal, twice made perforation and are fixed symmetrically around the neck.

Isolated in type is another large cup from Klementowice, cemetery B, grave I (Plate II, fig. 2); the base is small, the body sharply convex in the upper part ends in a short neck with a rim slightly turning outward. A band of big finger-impressed depressions runs on the transition from neck to belly.

The small cup from Las Stocki, cemetery C, grave IV (Fig. 9) is provided with a low foot, forming the base and a belly, rising archwise upward; the neck is short, by a deep curve divided from the body. There is no ornamentation.

Bowls belong to comparatively rare grave gifts. In the Lublin province we know only two sites where they were met with, namely at Rębków-Parcele was found one bowl in the grave no I and two bowls — in the grave no II; at Tworyczów — one bowl. All the four specimens represent the same type of a half-round vessel, with a clearly defined bottom and a more or less defined neck, which is spreading funnel-like. Decoration occurs on the neck only, helping thus to separate it from the body. All bowls have handles of various kind attached near the base of the neck. The three bowls from Rębków-Parcele are equipped, either with a pair of lugs perforated vertically, or with flat handles fixed side by side (Fig. 18, 32, 33). On the bowl from Tworyczów (Plate XIV, fig. 1) handles in the shape of conical knobs are symmetrically placed at two opposite points. A full analogy to the bowls referred to, therefore to examples of the globular amphorae culture, show those belonging to the Złota group which fall into the class of cord-impressed ware.

Quite rare — of occurrence in three specimens only — are the corded beakers. Two beakers were found at Rębków-Parcele, grave no II. One of them is egg-shaped and the rounded body rises with a scarcely noticeable curve into a funnel-like neck, which ends in lips slightly bent outward. The neck is covered with a decoration of horizontal, cord-impressed lines (Fig. 30); on the transition from neck to body run,

as additional ornamentation, two bands of small round depressions and occur eight, symmetrically attached small knobs. The low foot forms a clearly indicated base.

The second beaker (Fig. 31) has a similar foot, but in distinction from the former, the body is less globular, widening softly archwise and turning with a rather sharp curve into a funnel-like open mouth. Between body and neck occur, near one another, two flat knob-shaped handles. The neck is ornamented with corded motifs. They consist of horizontal lines and of bands formed by vertical impressions; between them are placed triangles hanging vertex down. The triangles are composed, either of angles set one into the other, or of angularly imprinted lines. The third beaker belonging to the grave I, cemetery A at Stok is the same shape as the first described specimen from Rębków-Parcele, except for knobs on the base of the neck (Plate XI, fig. 3).

The storage vessels are also three in number and each of them represents an isolated type. The vessel from Klementowice, cemetery B, grave I (Plate IV, fig. 2), has a comparatively small but well defined base and a big-bellied body with maximum diameter in the upper part. The shoulders turn sharply into a short neck ended by a slightly spreading rim. There is no decoration.

In the vessel from Las Stocki, cemetery C, grave IV (Plate VI, fig. 3), the base is small as well but not developed and the body, though wider in the upper part, is less big-bellied which results in a more softly moulded transition to the neck. The neck is alike that of the vessel from Klementowice, but for the presence of a cord-impressed ornamentation which consists of ten parallel, horizontal lines. Close below the rim runs a series of small holes, thickly applied around the mouth.

The third storage vessel, originating also from Las Stocki, cemetery C, grave III, is of smallest size. The base is narrow, the body strongly protuberant in the upper part, with a sharp turn into the short neck which is distinctly funnel-like and wide open. There is even some likeness to a funnel-shaped cup but here the inclination is more rounded, while it is mostly sharp-angled with cups of this group.

Pots belong to seldom occurring vessels, the material published herein comprises merely two specimens. The pot from Parchatka (Plate XI, fig. 1) was found in the grave by cattle skeletons.

The approximately eggs-shaped body is particularly convex in the upper part, due to which the inclination of shoulders is rather short and more rounded. The very short cylindrical neck is divided from the body by a series of finger-made, shallow, round impressions. At the maximum diameter of the belly occur six handles, symmetrically disposed and horizontally perforated.

The second pot, unearthened at Klementowice, cemetery A, grave I (Plate II, fig. 1), is typically egg-shaped. The base is well-developed, the neck slightly concave, provided with a rim bent outward. On the transition from body to neck there are two handles, vertically attached near one another.

The single complete example of a pot-cover (Las Stocki, cemetery C, grave II), is the shape of a small bowl with low and thick cylindrical walls. On the upper surface, the sides and the head as well, are covered with a decoration of stamped and corded impressions.

Of other ceramics worth noticing may be a clay disc of enigmatic functional destination, which belongs to the grave I, cemetery C at Stok (Fig. 36). The disc has a notched rim and, on one face, a stamped ornamentation arranged in rows running radially from the middle point. It is probably the first relic of this kind uncovered in the globular amphorae graves.

Among flint implements axes take the first place (Fig. 13, 19, 34, Plate XI, fig. 2). In the province Lublin the material used for their production consisted mostly of a streaked flint from the mines at Krzemionki and Magonie, which both were situated in Opatów district, on the left bank of the Vistula. Only in the eastern part of the area, near the river Bug, occur axes made of a flint originating from the mines in the Bug-valley.

The flint axes belonging to the globular amphorae culture are of a very careful workmanship. They are quadrangular, with rectangular butts; in the majority of cases the whole surface is smoothed. Their size varies. Besides axes reaching twenty cm in length there are also small ones, no longer than a few cm.

Nearly as numerous in graves are the flint chisels. They differ from axes only in the breadth of points.

Small tools were often made of other silicious varieties, such for instance as the Baltic flint, or the varieties of chocolate-brown and grey white-spotted colour.

Of some interest among the implements of flint are three arrow points, found in the grave no I, cemetery C, at Stok. Two of them belong to the trapezoid type, the third one is of the type of heart-shaped arrow-points.

Bone implements, mostly awls and chisels, are of frequent occurrence among the grave offerings. Comparatively less frequent are the very well-made bilateral points, known from Parchatka and Klementowice (Fig. 4). A single, so far, specimen of ornament in the shape of the letter T was found at Klementowice, cemetery B, grave no I (Fig. 4). It also shows a very skillful workmanship but is undecorated, notwithstanding the common custom for these adornments to be covered with a rich ornamentation.

Apart from tools and other bone equipment in large numbers occur the tusks of wild boars; several pieces of them happen to be in the same grave. Not seldom they are lusted by use on the inside, indicating thus to had been adapted to some labour purposes. At Klementowice, cemetery B, grave I, was found a single tusk scraper, with the scraping point cut slantingly from inside in such a manner, as to make the enamel form a sharp, semicircularly curved cutting-edge (Fig. 5).

At Klementowice, cemetery B, grave I, also at Las Stocki, cemetery C, grave IV and cemetery G, grave I, were discovered amber beads. The following two types may be distinguished: tube-like, cylindrical beads (Klementowice, Las Stocki, cemetery G); beads in the shape of circular knobs, pierced from underneath (Las Stocki, cemetery G). The amber beads found in grave IV, cemetery C, at Las Stocki are preserved in so small fragments only that defining their type was almost impossible.

Finally, mention must be made of a heart-shaped shell (Klementowice, cemetery B, grave I) and of a broken in half belemnite (thunderbolt), found in the grave II, cemetery C, at Las Stocki. In all probability they served as amulets.

IV.

In considering the whole complex of phenomena, connected with the globular amphorae culture and revealed during the studies referred to, one comes to the conclusion, that in essential lines, they

do not deviate from similar phenomena asserted for this culture in other areas.

In so far as graves are concerned it has been ascertained that the type with stone retaining walls and top-pavements, so scarce as yet in other areas, occurs in an overwhelming majority in the Lublin province and shows here the greatest diversity of variants. Furthermore, it seems of high interest that the graves in question are collected, almost exclusively, in the district Puławy and, at present at least, in the nearest vicinity, but for a single exception of the graves at Rębków-Parcele, which are situated Garwolin district. Moreover, it must be pointed out that in the same Puławy district are gathered the cemeteries of the funnel-cups culture and that these graves are identical, in forms as well as in materials made use of, with those of the globular amphorae culture. Graves of both cultures occur in the same localities (Las Stocki, Stok, Nałęczów), often even on the same cemeteries, in the nearest neighbourhood (Las Stocki, cemetery C).

On the contrary, the chest graves were not met with in the western part of the province but exclusively in the east, between the rivers Bug and Vistula, wherefrom they pass to Volhynia and Podolia. Thus, with reference to the type of graves and to the area of their respective occurrence, it becomes obvious that we are dealing here with two well defined, separate groups. The differences, however, are restricted only to the form of graves, because the furniture they contain does not denote any essential dissimilarity according to type. True, there are some kinds of ware present in the western graves and absent in those of the eastern group, yet, one must call attention to the fact, that the recent excavations in the district Puławy were regular, while the chest graves in the eastern part of the province had been in most cases casual finds. Consequently, the material obtained from both sources, with regard to goods, pottery especially, cannot be looked upon as fully comparable.

The ceramics and various other specimens of the globular amphorae culture, as uncovered in the area under discussion, are on the one hand related in many details to archeological relics belonging to the north-western Polish group, on the other hand they show similarities with the Podolia western group. Nevertheless, since some dissimilarities exist as well (particular types of storing vessels, cups, amphorae),

they allow to consider the field of our researches as a separate link group in the chain of the globular amphorae culture, and to term it accordingly the Lublin group.

Other neolithic cultures, viz. those of the ribbon-ware, cord-impressed ware and funnel-shaped cups influenced the globular amphorae culture in the province of Lublin. The influence of the ribbon-ware culture appears in the following particulars: a) more or less contracted burials, anyway never extended, which e. g. is the rule with the culture of funnel-shaped cups; b) abundance of grave offerings, pottery especially; c) tendency to asymmetry (also mostly outstanding in ceramics) and occurrence of plastic ornamentation; d) occurrence of some implements, such for instance as boar-tusk scrapers.

In the complex of the globular amphorae culture a first specimen of this tool was found in the grave no I, cemetery B, at Klementowice. Scrapers of boar-tusks had been known, thus far, only from complexes of the ribbon-ware culture, e. g. from the grave no XVI of the cemetery at Brześć Kujawski and from the foundation ditch of the trapezoid hut no 4 at the same locality; furthermore from the village Jordanów (Silesia) and from Lengyel (Hungary). Similar scrapers have been excavated in the graves of the Tardenoisean culture at Janisławice, district Skierniewice.

The influence afore-mentioned is even more evident with reference to the culture of funnel-shaped cups. Some forms of graves adopted by the globular amphorae culture, still more, the presence of graves of both cultures on the same cemeteries give ground enough for proving this dependence; moreover, it is true of pottery as well and traceable in number of common features, as e. g. wide-open vessels, funnel-like necks with spreading lips, some ornamental motifs and the like.

Analogously looks the problem of connections between the culture of globular amphorae and that of the corded ware. The abundant use of cord-impressed ornamentation on various types of vessels belonging to the former group, shows how deeply both cultures were akin. The kinship becomes particularly striking, when comparing the vessels described in this report, with the corded ware of the Złota group. Some specimens of amphorae, bowls and corded beakers, are almost identical in both groups, and were they not excavated in their respective complexes, to avoid error in ascribing them to the right culture would be highly difficult.

Finally, it should be pointed out once more, that the custom of burying cattle and other domestic animals in human graves and beside human corpses, is very remarkable. This fact, as well as the ritual animal burials reported from other research places, allow assuming that with the folk of the globular amphorae culture stock-breeding played an important role.

Apart from finds suggesting pastoral life, the presence in grave I at Stok of heart-shaped and trapezoid arrow-points indicates that the population was used to utilizing bows. In complexes of the globular amphorae culture such a discovery is of high significance, since it proves that some kinds of mesolithic implements preserved still into the late neolithic period. This is the more probable, as an analogous find was reported by J. Kostrzewski in 1930, when he published the furniture of a chest-grave of the globular amphorae culture, uncovered at Skoczki, district Szubin; there he mentions, among other offerings, the presence of an unfinished trapezoid arrow-point. As regards mesolithic relics, attention must be called again to the boar-tusk scraper of the group of Tardenoisean culture at Janisławice. Similar phenomena of richly occurring mesolithic relics were also observed in graves of the ribbon-ware cycle, and in those of the funnel-shaped cups. All these facts indicate that the old mesolithic hunter folk must have had a considerable share in the development of neolithic cultures.

The recent excavations, conducted in the Lublin province, have brought a wide contribution of new and interesting material to the knowledge of the globular amphorae culture. The present paper is restricted merely to collecting and publishing the items actually possessed. Problems that may be derived therefrom were only slightly marked and mentioned in brief. Their broader development and more detailed discussion will be the subject of a future work — in preparation now — which also will deal with the culture of globular amphorae, so little known in our country.

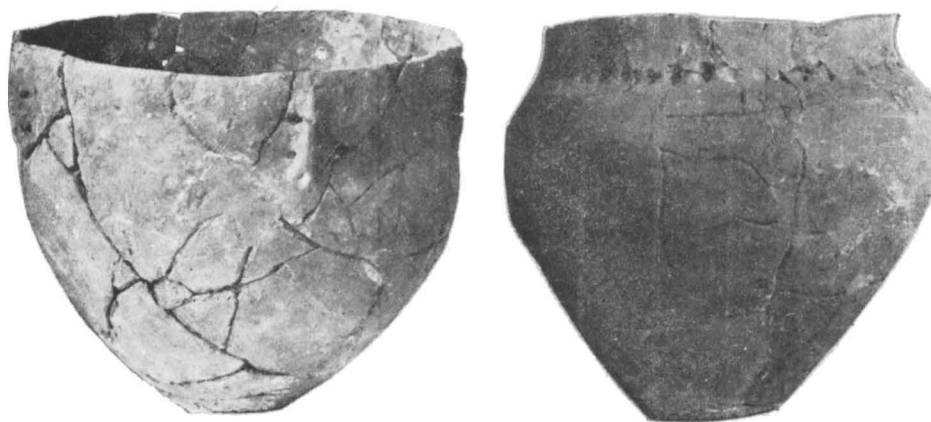
1. Klementowice, pow. Puławy. Cmentarzysko B.
Widok południowej części grobu I. W głębi zwłoki kobiety,
na przodzie zwłoki starego mężczyzny i drugiego osobnika bez głowy.
(Fot. T. Henzel)

2. Klementowice, pow. Puławy. Cmentarzysko B. Fragment południowej części
grobu I ze zwłokami starego mężczyzny i drugiego osobnika bez głowy.
(Fot. T. Henzel)

1. Klementowice, pow. Puławy. Cmentarzysko A.
Garnek jajowaty i czarka z grobu I.

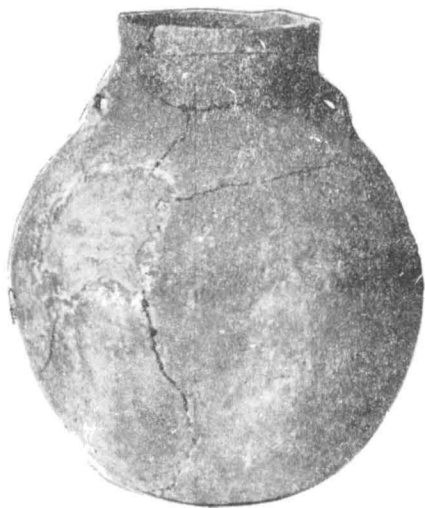
2. Klementowice, pow. Puławy. Cmentarzysko B. Czary z grobu I.

1. Klementowice, pow. Puławy. Cmentarzysko B. Amfora czteroucha z grobu I.

2. Klementowice, pow. Puławy. Cmentarzysko B. Amfora czteroucha z grobu I

1. Klementowice, pow. Puławy. Cmentarzysko B. Amfora jajowata z grobu I.

2. Klementowice, pow. Puławy. Cmentarzysko B. Naczynie zasobowe z grobu I

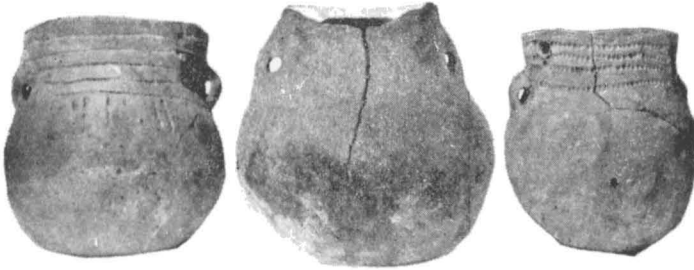
1. Klementowice, pow. Puławy. Cmentarzysko B.
Czarka z grobu I z dwoma asymetrycznie umieszczonymi uchwylami.

2. Klementowice, pow. Puławy. Cmentarzysko B. Amforki z grobu I.

3. Klementowice, pow. Puławy. Cmentarzysko B. Amforki z grobu I. Po lewej stronie znaleziona przy szkielecie mężczyzny w południowo-wschodniej części grobu, po prawej przy szkielecie kobiety.

1. Las Stocki, pow. Puławy. Cmentarzysko C. Amforki z grobu II.

2. Las Stocki, pow. Puławy. Cmentarzysko C. Amfora z grobu II i czara z grobu II

3. Las Stocki, pow. Puławy. Cmentarzysko C. Naczynie zasobowe i amforka kulista z grobu IV.

1. Las Stocki, pow. Puławy. Cmentarzysko C. Amfora jajowata z grobu V.

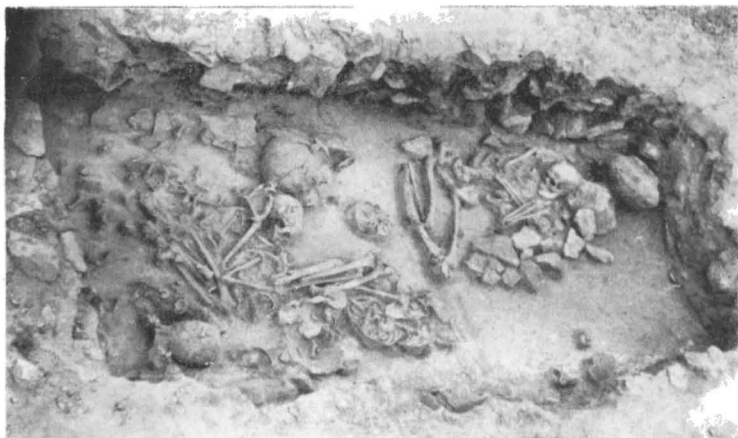
2. Las Stocki, pow. Puławy. Cmentarzysko C. Czara z grobu V.

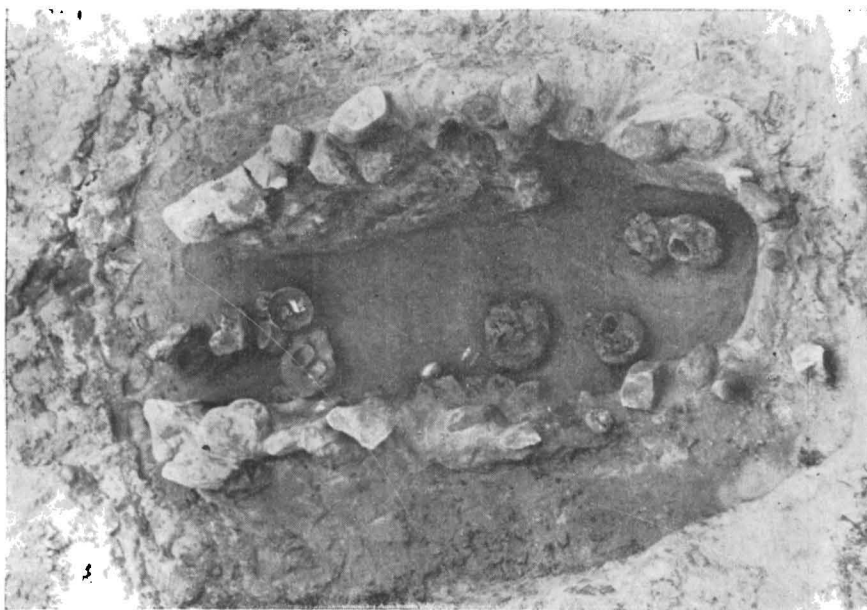
1. Las Stocki, pow. Puławy. Cmentarzysko G.
Amfora baniasta czteroucha i amfora jajowata z grobu I.

2. Las Stocki, pow. Puławy. Cmentarzysko G. Amforki jajowate z grobu I.

1. Las Stocki, pow. Puławy. Cmentarzysko G. Widok grobu I. (wg J. Kowalczyka).

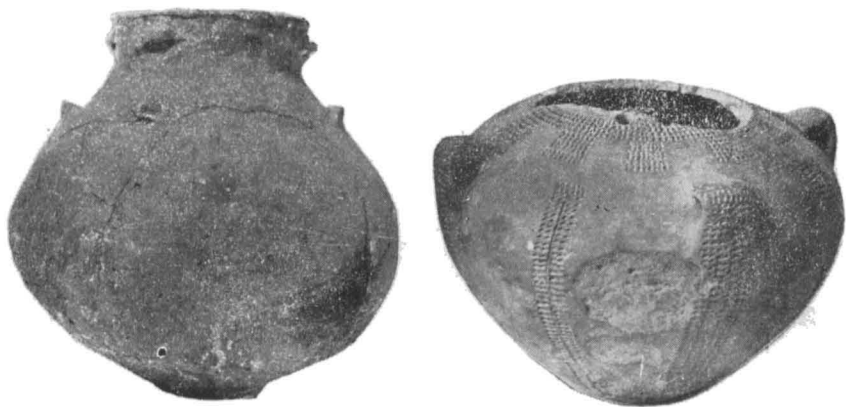

2. Rębków-Parcele, pow. Garwolin. Wnętrze grobu II.

(Fot. K. Salewicz)

1. Nałęczów, pow. Puławy. Szczątki amfory zdobionej motywami sznurowymi i stempelkowymi ze zniszczonego grobu kultury amfor kulistych (wg M. Wawrzenickiego).

2. Obrowiec, pow. Hrubieszów. Amfora z uchwyłami i uszkodzona amfora czteroucha zdobiona motywami stempelkowymi.

3. Obrowiec, pow. Hrubieszów. Amfora dwuucha zdobiona motywami sznurowymi.

1. Parchatka, pow. Puławy. Naczynie jajowate z grobu.

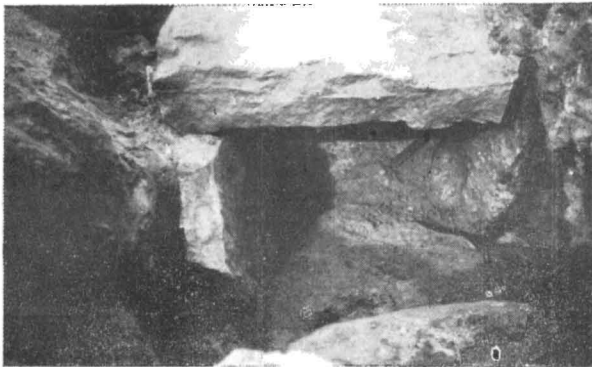
2. Poniałówka, pow. Chełm. Siekiera krzemienienna i czara z grobu skrzynkowego.

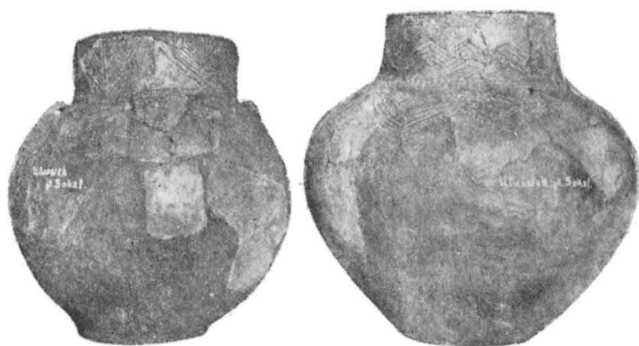
3. Stok, pow. Puławy. Cmentarzysko A. Puchar sznurowy i czara z grobu I.

1. Poniatówka, pow. Chełm. Grób skrzynkowy kultury amfor kulistych.
(Wg Z. Podkowińskiej).

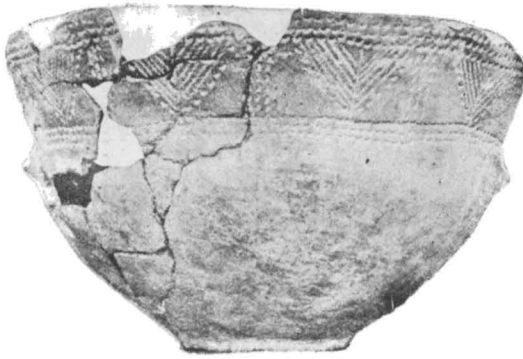
2. Stolpie, pow. Chełm. Grób skrzynkowy kultury amfor kulistych.

1. Ulwówek, pow. Hrubieszów. Amfory baniaste czterouche z grobu skrzynkowego

2. Lubelszczyzna. Miejscowość bliżej nieznaną. Amfora czteroucha.

1. Tworyczów, pow. Zamość. Misa z grobu skrzynkowego (wg W. Antoniewicza).

2. Tworyczów, pow. Zamość. Amfory z grobu skrzynkowego (wg W. Antoniewicza).